

T.C.
İSTANBUL RUMELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DEMOKRASİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER: SOSYOLOJİK BİR
PERSPEKTİF**

**SİYASET BİLİMİ VE EKONOMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Kan DEMİRKOL**

**Tez Danışmanı
Dr.Öğr.Üyesi Sezer Ateş AYVAZ**

İSTANBUL – 2021

T.C.
İSTANBUL RUMELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DEMOKRASİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER: SOSYOLOJİK BİR
PERSPEKTİF

SİYASET BİLİMİ VE EKONOMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kan DEMİRKOL

Tez Danışmanı
Dr.Öğr.Üyesi Sezer Ateş AYVAZ

İSTANBUL – 2021

BEYAN

T.C. İstanbul Rumeli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde bulunan Tez Yazım kılavuzu yazım kurallarına uygun şekilde hazırlamış olduğum bu tez çalışmasının içinde yer alan bütün veri ve bilgilerin doğru ve tam olduğuna, akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi belirtirim. Lisansüstü Tez/Proje Yazım çalışmasında kullanmış olduğum verilerin hiç birinde bir değişiklik yapılmadığını ve çalışmanın tamamen özgün olduğunu bildiririm.

Aynı zamanda bu çalışmanın temelinde yer almayan bütün bilgi ve verileri tam olarak aktardığımı ve faydalanmış olduğum kaynakların tamamına atıfta bulunduğumu ve bu Lisansüstü Tez/Proje Yazım esnasında patent ve telif haklarını ihlal edecek olan bir davranışta bulunmadığımı ifade eder; bunun aksi durumunda aleyhime gerçekleşecek olan bütün durumları kabul ettiğimi beyan ederim.

☐

Etik Kurulu onayına ihtiyaç bulunmaktadır.

☒

Etik Kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Kan DEMİRKOL

ÖZET

DEMOKRASİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER: SOSYOLOJİK BİR PERSPEKTİF

Kan DEMİRKOL

T.C. İstanbul Rumeli Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Ekonomi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Sezer Ateş AYVAZ

Çağlar boyunca toplumlar birbirinden olabildiğince farklı yönetim biçimleri ile idare edilmişlerdir. Bu yönetim biçimlerinden en bilinenleri monarşi, oligarşi, teokrazi, totalitarizm ve demokrasidir. Tarihsel süreç içerisinde hak, eşitlik ve özgürlük düşüncesinin ortaya çıkması sonucu özellikle demokratik yönetime ve demokrasi kavramının getirdiği değerlere sarılmaya başlamıştır. Yaşadığımız çağın en arzulanan yönetim şekli “demokrasi” geçirdiği 2500 yıllık serüven boyunca, çağlara ve toplumlara göre farklılıklar göstermiş, algısı tanımı ve uygulanış biçimi sürekli değişime uğramıştır. Demokrasinin uygulanan hali ile idealde düşünülen hali her çağ için farklılıklar barındırsa da demokrasinin tanımlanışı da çağdan çağa değişmiştir. Örneğin günümüzün en ideal yönetim şekli olan demokrasi, Platon ve Aristoteles için arzulanan yönetim biçimlerinden değildi. Demokrasi günümüzün ideal yönetim biçimi olmakla beraber, kavramsal açıdan kökenlerinin dayandığı Antik Yunan Döneminden bu yana sürekli değişim göstermiştir. Demokrasi kavramının yaşadığı bu değişim ise; temel nitelikleri değişime uğramasa da farklı yaklaşımlar ve bu yaklaşımları temele alan farklı demokrasi kuramlarını ortaya koymuştur.

Demokrasinin 2500 yıllık serüveninde sorunların çözümü için ortaya atılan her kuram çözüm yolları ile beraber yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Çünkü toplumlar da bireyler gibi ihtiyaçları, beklentileri, öncelikleri gün be gün değişen yapılardır. Her dönem kendisini yeniden inşa eden toplumlar gelişerek hayatlarına devam ederler fakat bu gelişmeler her zaman müspet anlamda da ortaya çıkmayabilir. Bu çalışmada demokrasi düşüncesinin tarihsel gelişimi, sosyolojik bir bakış açısı çerçevesinde sunulmaya gayret edilmiştir. Temel düşüncede; demokrasi yönetim biçiminden ziyade insanların bir arada, toplum niteliğinde yaşamasını sağlayan düzen olarak da büyük bir işlevselliğe sahiptir. Bu sebepler ile söz konusu kavram ele alınırken, bazı çerçevelerin çizilmesi ve bu çerçeve dâhilinde konunun işlenmesi gerekmektedir. Çalışmamızda demokrasi kavramı sosyolojik bakış açısından incelenecektir. Demokrasi çok farklı dönemlerde yaşamış olsalar da birçok düşünürü, üzerinde düşündüren bir kavram olmakla beraber, ortaya atılan fikirler birbirinden

epey farklıdır. Çalışmanın amacı; demokrasi kavramının etimolojisini, kuramlarını ve modellerini açıklamak, demokrasinin Antik Yunan döneminde ele alınış şeklini ve geçtiğimiz yüzyılda yaşadığı gelişmeler sonucu ele alınışını sosyolojik bakış açısı ile incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Sosyoloji, Demokrasi kuramları, Yönetim Biçimleri

ABSTRACT

VIEWS ON DEMOCRACY: A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE

Kan DEMIRKOL

Republic of Turkey

Istanbul Rumeli University

Graduate School

DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND ECONOMY

Assistant Professor Sezer Ates AYVAZ

Down the ages, societies have been governed by as many different forms of regimes as possible from each other. The best known of which are monarchy, oligarchy, theocracy, totalitarianism and democracy. With the emergence of the idea of rights, equality and freedom in the historical process, governments started to embrace democratic governance and the values brought by the concept of democracy. "Democracy", as the most desired form of government of our age has evolved through ages and societies during its 2500-year existence, and the definition and implementation of its perception has constantly changed. Implementation of democracy and its ideal state differ for each age, at the same time the definition of democracy has also changed from age to age. For example, democracy, the most ideal form of government today, was not the desired form of government for Plato and Aristotle. Democracy is considered to be the ideal form of government today, though it has shown continuous change in conceptual terms since the Ancient Greek Period. This change experienced by the concept of democracy conserved its basic qualities; at the same time, it revealed different approaches and different theories of democracy based on these approaches.

During the 2500-year evolution of democracy, every theory put forward for the solution of the problems has brought new problems along with the solutions. Because societies are structures just like individuals, whose needs, expectations and priorities change day by day. Societies that rebuild themselves every period develop and continue their lives, but these developments may not always occur in a positive sense. In this study, we tried to present the historical development of the idea of democracy within the framework of a sociological perspective. Basically democracy has a great functionality as an order that enables people to live together as a society rather than a form of government. Therefore, while dealing with the concept in question, some frames should be drawn and the subject should be discussed within this framework. In our study, the concept of democracy will be examined from a sociological point of

view. Although democracy lived in very different periods, it is a concept analyzed by many thinkers, and the ideas put forward are quite different from each other. Purpose of the study: To explain the etymology, theories and models of the concept of democracy, to examine the way democracy was handled in the Ancient Greek period and its treatment as a result of the developments experienced in the past century from a sociological perspective.

Keywords: Democracy, Sociology, Theories of democracy, Government

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XII
ÖNSÖZ	XIII
BİRİNCİ BÖLÜM	1
DEMOKRASİ TEORİSİ	1
1.1. DEMOKRASİ KAVRAMI VE ETİMOLOJİSİ	1
1.2. DEMOKRASİNİN TARİHÇESİ	3
1.3. EGEMENLİĞİN KULLANILMASI BAKIMINDAN DEMOKRASİ	11
1.3.1. Doğrudan Demokrasi	11
1.3.2 Temsili Demokrasi	12
1.3.3 Yarı Doğrudan Demokrasi	13
İKİNCİ BÖLÜM	15
DEMOKRASİ KURAMLARI VE ANTİDEMOKRATİK UYGULAMALAR	15
2.1 DEMOKRASİ KURAMLARI	15
2.1.1 Liberal Demokrasi Kuramı	16
2.1.2 Marxist Demokrasi Kuramı	17
2.1.3 Çoğunlukçu Demokrasi Kuramı	18
2.1.4 Çoğulcu Demokrasi Kuramı	19
2.1.5. Seçkinci Demokrasi Kuramı	20
2.1.6. Ekonomik Demokrasi Kuramı	20
2.1.7. Sosyal Demokrasi Kuramı	21
2.1.8. Düşük Yoğunluklu Demokrasi Kuramı	22
2.1.9. İlliberal Demokrasi Kuramı	22
2.1.10. Müzakereci Demokrasi Kuramı	23
2.2. İKTİDAR KAYNAĞI BAKIMINDAN ANTİDEMOKRATİK ÖRNEKLER	25
2.2.1 Mutlak Monarşi	25

2.2.2 Otokrasi	25
2.2.3. Despotizm.....	26
2.2.4. Diktatörlük.....	27
2.2.5. Totalitarizm	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	29
DEMOKRASİ UNSURLARI VE DEMOKRASİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER.....	29
3.1. DEMOKRASİNİN UNSURLARI	29
3.1.1. Siyasi Partiler	30
3.1.2. Seçimler.....	31
3.1.3. Siyasal Katılım	32
3.1.4. Yarışmacı Siyaset.....	33
3.1.5. Siyasal İktidarın Seçimle Değişmesi.....	33
3.1.6. Siyasal İktidarın Halka Hesap Verebilirliği	34
3.1.7. Çoğunluğun Yönetme Hakkı	35
3.1.8. Eşitlik Kavramı ve Azınlıklar	36
3.1.9. İktidarın Paylaşılması ve Seçim Barajı	37
3.1.10. İnsan Hakları.....	37
3.1.11. Hukuk Devleti.....	39
3.1.12. Kuvvetler Ayrılığı	39
3.1.13. Sivil Toplum	40
3.2. DEMOKRASİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER.....	41
3.2.1. Platon	42
3.2.2. Aristoteles	51
3.2.3. John Dewey	60
3.2.4. Joseph Schumpeter	62
3.2.5. Karl Popper	65
3.2.6. Robert Dahl.....	68
3.2.7. Giovanni Sartori	70
3.2.8. Jürgen Habermas	74

SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA.....	81

KISALTMALAR

a.g.e	: ADI GEÇEN ESER
a.g.m	: ADI GEÇEN MAKALE
a.g.t	: ADI GEÇEN TEZ
BM	: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
b.s	: BASIM
bkz.	: BAKINIZ
C.	: CİLT
Çev.	: ÇEVİREN
Ed.	: EDITÖR
MÖ	: MİLATTAN ÖNCE
S.	: SAYI
s.	: SAYFA
SSCB	: SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ
TDK	: TÜRK DİL KURUMU
v.d	: VE DİĞERLERİ
Yay.	: YAYINLARI, YAYINCILIK
Üniv.	: ÜNİVERSİTE

ÖNSÖZ

Demokrasi 2500 yıldır üzerinde çokça tartışılmış bir olgudur. Uğruna verilmiş mücadelelerde en az hakkında söylenenler kadar araştırmayı hak edecek boyuttadır. Biz ise bu çalışmada Demokrasinin tarihsel gelişimini sosyolojik bir bakış açısı ile ele almaktayız.

Bu çalışmanın hazırlanmasında beni yüreklendiren, desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Sezer Ayvaz Ateş'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Bu süreçte her zaman yanımda olan sevgili eşim Gamze Demirkol'a kıymetli desteklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum.

Kan DEMİRKOL
İstanbul 2021

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ TEORİSİ

1.1. DEMOKRASİ KAVRAMI VE ETİMOLOJİSİ

Demokrasi neredeyse 2500 yıldır, her yönüyle tartışılmakta olan bir kavram olmuştur. Sosyal bilimlerdeki birçok kavram gibi demokrasi kavramının tanımı konusunda da alanda, teorisyenlerce oy birliği ile kabul edilen tek bir tanım bulunmamaktadır. Çünkü farklı zamanlarda ve farklı toplumlarda demokrasi insanlar için farklı şeyler ifade etmiştir.¹ Bunun neticesinde kendi yönetim şekli gerçekte ne olduğuna bakılmaksızın tartışmada hep karşı taraf anti-demokratik olarak nitelendirilmiştir.

Bu anlam karışıklığının sebebi herkesin demokrasinin iyi bir şey olduğunu düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim buna dayanarak da bir sisteme sırf onaylandığı için demokratik deme eğilimi taşınmaktadır. Tabii bunun sonucunda da insanların tercihleri ve görüşleri demokrasinin kendisi hakkındaki bilgiyi gölgede bırakmış olmaktadır.² Demokrasi bazı kimselere göre zaten içinde bulunan yapı, bazılarına göre ise günümüze kadar hiçbir yerde görülmemiş ve görülmesi de hayal olan bir ütopyadır. Dolayısıyla demokrasiyi tanımlama sorunu iki yönlü olmaktadır; demokrasi için, hem olanı hem de olması gerekeni kapsayan bir tanıma ihtiyaç vardır. Bu iki etken birbirini tamamlamaktadır. Yani biri olmadan diğeri de olamaz. Buradan şu sonuca varılmaktadır; demokrasi ideali, demokrasi gerçeğini tanımlamaz ve gerçek demokrasi ile ideal demokrasi aynı şey değildir. Kısaca demokrasi tanımını yaparken şu unutmamalıdır; demokrasi, idealleri ile gerçeği arasındaki karşılıklı ilişkiden doğar ve bunun etrafında şekillenir.³

Demokrasi kelimesi ilk defa Antik Yunan dilinde kullanıma girmiştir. Halk anlamına gelen demos ve yönetim anlamına gelen kratosun birleşiminden oluşmaktadır. Yunan demosu (halk) tam olarak ne anlama gelmektedir? Claude Mossé bu terimin belirsiz karakterine işaret etmektedir. Onun dediğine göre terim iki

¹ Robert A., Dahl, Demokrasi Üzerine, çev. Betül Kadioğlu (Ankara:Phoenix Yayınevi, 2017), 9.

² Mustafa Erdoğan, Anayasal Demokrasi, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996),172.

³ Giovanni Sartori, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, çev. Tunçer Karamustafaoğlu-Mehmet Turhan (Ankara: Yetkin Yayınları,1996), 8.

farklı anlamı bir arada taşımaktadır. Bir taraftan bu terim, bir demokraside hüküm verici iktidarı (le pouvoir de décision) elinde bulunduran, bir mecliste toplanan bir site içerisindeki cemaat üyelerinin bütünü tanımlar. Diğer taraftan ise terim, edebi metinlerde ya da hatiplerin söylevlerinde zenginlere (plousion), güçlü konumda olanlara (dunatoi), ön planda olan insanlara (gnorimoi) vb. karşı olan önemsiz bir insan kitlesini tasvir eder. Bu ikinci tanımda demosun aristokrasiye karşı olan karakteri ön plana çıkmaktadır. Yine Mossé'nin dediğine göre demosun belirsiz karakteri demokrasi kavramına da yansır. Demokrasi bir taraftan egemenliğin yurttaşlardan meydana gelen bütününe ait olduğu bir rejime işaret ederken diğer taraftan iktidarın yoksul kitlenin elinde olduğu bir rejim anlamına gelir.⁴ Terimlerin bu ikili anlamsal karakterine rağmen demos ve demokrasi politik eşitliğe çağrı yapan kavramlardır. Giovanni Sartori'nin penceresinden demos kavramına bakacak olursak; demokrasinin anlaşılabilir olması ve daha fazla anlam kargaşası olmaması için demos kavramının altı biçimde kullanılabileceğini açıklamıştır. Bunlar;

*“Halk sözcük anlamına göre “herkes” demektir,
Halk sayısı belirsiz büyük bir kesim, “pek çok” insan demektir,
Halk “aşağı sınıf” demektir,
Halk bölünmez bir varlık, bir organik bütündür,
Halk salt çoğunluk ilkesi ile beliren büyük kesimdir,
Halk sınırlı çoğunluk ilkesi ile beliren büyük kesimdir.”⁵*

Sartori'nin altı farklı kapıya çıkan demos tanımlarından sonuncusu, yani “Halk sınırlı çoğunluk ilkesi ile belirlenen büyük kesimdir.” demos tanımını en iyi anlatandır. Bu açıklama çoğunluğa azınlık haklarıyla sınırlandırılmış bir yetki vermektedir. Yani demokrasi, azınlığın haklarıyla sınırlı bir çoğunluk yönetimidir, gerçekte halk da çoğunluk artı azınlıktan oluşmaktadır.⁶

Eski Yunan'da Platon ve Aristoteles'in düşünceleri incelediğinde demokrasinin, günümüzdeki gibi saf olumlu bir anlam taşımadığı ve yüceltilmediği görülmektedir. Platon, bir devletin başına gelebilecek en kötü şey olarak nitelediği tiranlığa, iyi eğitim görmemiş halkın oy kullandığı bir demokrasi modelinin yol açtığını ifade ederken,

⁴ Mosse Claude, La Démocratie Grecque, akt. Nusret Polat. (Paris:MA Editions, 1986)

⁵ Sartori, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, 23.

⁶ Sartori, a.g.e., 26.

Aristoteles ise demokrasiyi, politeiadan sapma olarak nitelendirir.⁷ Nitekim Aristoteles günümüzde demokrasi ile ilişkilendirilen kavramları politeia içerisinde sıralamaktadır.

Platon ve Aristoteles'in siyasal yönetim biçimleri üzerine yaptığı sınıflandırmada demokrasiye bakılacak olursa; Platon bu yönetim biçimlerini beşe ayırmıştır bunlar, aristokrasi, timarşi, oligarşi, demokrasi ve zorba devlettir. Bu devlet şekilleri birbirlerinin içerisinde çıkmıştır.⁸ Aristoteles ise altıya ayırmıştır doğru anayasalar olarak adlandırdığı monarşi, aristokrasi ve politeia (siyasal yönetim) ve bunların sapmaları tiranlık, oligarşi ve demokrasidir.⁹

Aristoteles'e göre bu kural, özgür ancak zengin olmayanların çoğunluk oluşturup iktidara geldiği zaman demokrasidir. Bu tür bir yönetim, insanların çoğunluğunun kendi çıkarları için kararlar alıp uyguladıkları bir yönetim tarzıdır.¹⁰ Platon'a göre ise demokrasi; ardı arkası bitmeyen zengin olma isteğinin ve doymak bilmez mal açlığının bir sonucudur. Oligarşilerde yöneticiler zenginliklerini güçlerinden aldıkları için insanları mallarını harcayıp tüketmeye sevk ederler, onları borçlandırıp mallarını ellerinden almak isterler. Bununla beraber bir sürü başıboş işsiz insan türemiştir, yöneticiler bu durumu görmezden gelirler. Harcamaları kısıtlayıcı, yolsuzlukları önleyici yasalar çıkartmazlar. Bu kargaşada fakirler düşmanlarını yenerlerse demokrasi kurulur. Demokraside her insan yaşamını kendi istediği şekilde düzenler, herkes özgürdür, ahlak değerlerine aldırılış edilmez, bir devlet adamı için iktidara gelmesi kendisini halkın dostu gibi göstermesi yeterlidir. Bu yönetim tarzı ardından zorbalığı getirecektir çünkü nasıl ki oligarşiyi yıkan doymak bilmez zenginliği ise demokrasiyi de özgürlüğü yıkacaktır. Herkesin kafasına göre yaşadığı bir yerde kısa bir süre sonra ortada bir düzenin kalmadığı da görülür.¹¹

1.2. DEMOKRASİNİN TARİHÇESİ

Platon ve Aristo'nun demokrasi tanımlarının üzerinden uzun zaman geçmiş ve medeniyet inşası hiç durmadan devam etmiştir. Geçen bu sürede medeniyet ve yönetim algıları değişime uğramıştır. Platon ve Aristo'nun görüşleri, yaşadıkları

⁷ Manfred G. Schmidt, *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, çev. M. Emin Köktaş (Ankara: Vadi Yayınları,2002),28.

⁸ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz (İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2019),269.

⁹ Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: Remzi Kitabevi,2018),12.

¹⁰ Aristoteles *Politika* 221-222

¹¹ Platon *Devlet*, 282-283

dönem içerisinde değerlendirilmeli ve demokrasi kavramının modern demokrasiye dönüşümünde öne sürülen tanımlar ve görüşler göz ardı edilmemelidir. Eski Yunan'da tohumları atılan demokrasi ile günümüzde algıladığımız demokrasi kavramları köken itibari ile aynı olsa da, anlam bakımından çok fazla değişiklikler yaşanmıştır. Bu bağlamda demokrasiyi; sadece Atina'da ortaya çıktığı hali ile değil, günümüze kadar kat ettiği yolu da anlatarak tanımlamak gerekir.

Demokrasi kavramının tarihçesine değinmek gerekirse; demokrasi sözcüğü ilk defa ünlü tarihçi Herodot tarafından kullanılmıştır. Yunanca demos insanlar ve kratos yönetmek sözcüğünün birleşmesiyle demokrasi ya da democratia terimini ilk kullanan Yunanlılar, Atinalılar olmuştur. Atina'daki demokrasi Yunan demokrasileri arasında en önemlisidir ve katılımcı demokrasinin ilk örneğini teşkil etmektedir.¹²

Yunanlıların demokrasi anlayışında, isonomia, isegoria ve isokratia temel ilkeler olup; isonomia, kanunların herkes için aynı olması anlamını taşıırken, isegoria ve isokratia, site işlerine katılmada ve siyasal iktidara katılmada eşitlik anlamına gelmektedir.¹³ Literatürde Atina Demokrasisi olarak adlandırılan bu demokrasi modeli, doğrudan demokrasi kavramına örnek oluşturur. Atina sitelerinde uygulanan bu demokrasi biçiminde, halk bir meydanda toplanarak, önemli konulardaki kararlarını yöneticilere doğrudan bildirmekte bu bağlamda da yönetime doğrudan katılmaktadır. Bu ise iki sebebe bağlı olarak gerçekleşmektedir. Atina polislerinde tüm vatandaşların katılma hakkına sahip oldukları ve çoğunluk esasına göre karar verdikleri bir meclis (ecclesia) bulunması ve yönetim kadrolarının atama veya seçim sistemi ile değil de kura veya belirli bir sıra esasına göre yapılması bağlamında tüm vatandaşların yönetim makamlarına gelme hakkına sahip olması.¹⁴ Fakat Atina'da yurttaşlık sıfatı herkesi içine almamış ve Ekklesia'ya katılım çeşitli sınırlamalara tabii tutulmuştur.

Ekklesia'ya katılım kadınlara ve kölelere kapatılmış sadece yirmi yaş ve üzeri vergi veren erkeklerin yurttaş sıfatı ile katılım hakkı sağlanmıştır. Bu konuda çok büyük eşitsizlik vardır, özgür insanlar bile kendi aralarında statü, zenginlik, iş, bilgi, etki ve güç açısından eşit değillerdir.¹⁵

¹² Henry B. Mayo, Demokratik Teoriye Giriş, çev. Emre Kongar (Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği, 1964), 30.

¹³ Saim Sezen, Seçim ve Demokrasi, (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994), 36.

¹⁴ Andrew Heywood, "Demokrasi", çev. Bican Şahin, Liberal Düşünce, Sayı: 8, (1997) 108-109.

¹⁵ Toktamış Ateş, Demokrasi, (Ankara: Ümit Yayınları, 1994), 35.

Atina demokrasisinde önemli bir diğer organ ise Beşyüzler Konseyi (boule) oluşturmaktadır. Otuz yaşını bitirmiş olan yurttaşlardan oluşur. Bu yurttaşlar halkın bir yıl için kura ile seçtiği yurttaşlardır. Konseyi Atina'yı oluşturan on kabilenin gönderdiği ellışer kişi sırayla seçilir. Her Atina vatandaşı hayatı boyunca en az bir yıl için boule (boule) sıfatını kazanır. Beşyüzler Konseyi, Meclis adına hareket eder, daha çok yürütme organı niteliğindedir. Meclis kararnamelerinin yürütölmesini kontrol etmiştir.¹⁶

Bununla birlikte, doğrudan demokrasiye örnek oluşturan bu model, kendi iç çelişkisini de beraberinde getirmiştir. Şöyle ki, oy kullanma ve yönetim makamlarına gelme hakkına sahip olan tüm vatandaşlar oldukça dar kapsamlı olup, kadınlar, gençler, meteikos adı verilen yabancılar ve köleler fikir beyan etme ve oy kullanma hakkına sahip değillerdir.¹⁷ Buradan da şu sonuç çıkmaktadır: Atina demokrasisi, iktidarın tek kişi elinde toplandığı yönetim tarzını değıştirerek egemenliğı özgür vatandaşlara dayandırmasına rağmen, özgür vatandaşlık kapsamının olabildiğince dar yorumlanması sebebiyle, toplumun çoğunluğunun oy kullanamadığı ve fikir beyan etme hakkına dahi sahip olamadığı, içe kapalı bir zümre demokrasisi, yeniden yorumlanmış bir oligarşi ya da bir kitle tiranlığı niteliğı taşımaktadır.

Peloponez Savaşı sırasında tiranların yönetime el koyması ile M.Ö. 411-410 ve M.Ö. 404-403 yıllarında iki kez kesintiye uğrayan Atina Demokrasisi, bu dönemden itibaren gerek savaşlar sebebiyle, gerek ekonomik sıkıntılar sebebiyle zaman içerisinde zayıflamış ve M.Ö. 322'de Atina'nın Makedonya hâkimiyetine girmesini takiben M.Ö. 260 yılında Makedonya ordularının Atina'yı istila etmesi sonucu son bulmuştur.¹⁸

Yunan sitelerinin ardından Roma İmparatorluğu döneminde M.Ö. 509 yılında monarşinin terk edilerek cumhuriyete geçilmesi, demokrasinin gelişimi açısından önemli bir noktadır. Bu gelişme ile Roma kentinde halkçı yönetim kendini göstermeye başlamıştır fakat Romalılar kendi sistemlerine cumhuriyet anlamına gelen republic adını koymayı tercih etmişlerdir. Latince de res şey ya da ilişki, publicus ise halk anlamına geliyordu yani genel bir çeviriyle cumhuriyet; halka ait olan şey demektir. Cumhuriyete katılma hakkı başta soylular veya aristokratlarda sınırlıydı ama zor uğraşlar sonucunda yönetime aşağı tabakadan olanlar da katılmaya hak

¹⁶ Server Tanilli, Uygarlık Tarihi, (İstanbul: Say Yayınları, 1981), 22.

¹⁷ Aristoteles, a.g.e., 76-77.

¹⁸ Heywood, a.g.m., 109.

kazanmışlardır. Fakat Atina'da ve 20. yüzyıl demokrasilerinde olduğu gibi buradaki katılım da sınırlı olup kadınlar dâhil edilmemiştir.¹⁹ Demokrasi, Yunan demokrasisinden sonra uzun süredir gündemdeydi. Roma hükümeti ise demokrasiden çok otokratik bir sistem olarak tanımlandı. Bu anlamda, Yunan demokrasisi günümüzün elit bir nitelik ortaya koymaktadır.²⁰

Antik Yunan'dan modern bir demokrasi anlayışına ulaşma sürecinde; Orta Çağ'da sınırlı da olsa bazı değişiklikler gözlemlendi. Tıpkı Ortaçağ'ın feodal, sosyal ve ekonomik yapısının sanayi devrimini hazırladığı gibi; Entelektüel çevre, Rönesans ve Reform hareketlerinin getirdiği özgür düşünme ortamını sağladı. Halk katmanlarının feodal sisteme karşı büyüyen sesi, demokratik sürecin sosyal temelini oluşturdu. Ticaretin gelişmesiyle birlikte büyüyen bir orta sınıf yönetimde söz sahibi olmaya başladı. "Karar alma sürecine katılma hakkı verilmeyenlere bu kararlara uyma zorunluluğu yoktur" iddiası güç kazanıyor ve sosyal koşullar karşılandığında tepkinin ayrıcalığa karşı bir protesto biçimini aldığını gösteriyor. Orta Çağ'da tartışılan bu görüş, aynı zamanda modern demokrasinin tohumunu da içerir.²¹

Bu dönemde demokrasi için bir kırılma gerçekleşmiş ve karşımıza Magna Carta Libertatum'u (Latince: Büyük Özgürlük Fermanı) çıkarmıştır. İngiliz Kralının Fransa ile girilen mücadeleden yenik çıkmasıyla savaş faturası baronlara kesilmiştir. Bunun üzerine baronlar birleşerek isteklerini bildiren 47 maddelik bildiriye krala sunmuşlardır. Magna Carta 1215 yılında Kral John tarafından imzalanmış ve bu belge ile kralın yetkileri ilk kez sınırlandırılmıştır. Magna Carta demokrasi için kırılma olmuştur çünkü demokrasi için uygun koşulların sağlanmasına bir yol açmıştır.²² Bu yol Yeniçağa gelince kendini Rönesans, Reform alanında göstermiştir. Bu çağda insan değer kazanmış, eşitlik, inanç ve vicdan özgürlüğüyle beraber insanların temel hakları yüceltilmiştir. Kilisenin siyasal alanda koyduğu dogmaların ve tahakkümün zincirleri kırılmış ve böylece karanlık çağdan çıkılmış, demokrasi için uygun koşullar oluşmaya başlamıştır.

Demokrasi yolunda atılan adımlar sonraki yıllarda da yine İngiltere'deki gelişmeler çerçevesinde atılmıştır. Bunda İngiltere'deki siyasal ayaklanmaların ve

¹⁹ Dahl, a.g.e., 21.

²⁰ Aytekin Yılmaz, Modern Demokrasi: Gelişimi ve Sorunları, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000), 62.

²¹ Harold J. Laski, Demokrasi Nedir, çev. Niyazi Berkes (İstanbul: Evren Yayınları, 1962), 9- 12.

²² Seçkin İnan, "Türkiye'de Demokrasinin Yapılanmasında Önemli Bir Unsur: Parti İçi Demokrasi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014), 6.

siyasal hareketlerin yeni demokratik idealler ve ümitler doğurmasının payı büyüktür. Örneğin Leveller'lara göre vatandaşlara oy hakkı vermek, vatandaşların, yöneticiler üzerinde kontrol sahibi olmalarına yol açan evrensel bir gerekliliktir.²³ İngiliz Kralı'nın yetkilerini ve keyfi uygulamalarını kısıtlayan 1628 yılında düzenlenen Petition of Rights (Haklar Bildirisi), kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, keyfi yargı uygulamalarının önüne geçilmesi ve yasaların keyfi olarak kral tarafından kaldırılamaması gibi prensipleri içeren 1679 yılında düzenlenen Habeas Corpus Act ve günümüz modern demokrasi ilkelerinin temellerinden olan serbest seçimler ve konuşma özgürlüğünü, bunların yanı sıra yasaların kral dahil herkesi bağlayıcı hükümde olduklarını, parlamentonun sık sık toplanacağını ve egemenliğin parlamento aracılığı ile kullanılacağını hükümlere bağlayan 1689 tarihli Bill of Rights (Haklar Yasası), demokrasi yönünde atılan adımlar olarak değerlendirilebilir.²⁴

18. yüzyıla gelindiğinde hemen hemen her yerde mutlakiyet yönetim biçimine karşı hoşnutsuzluklar gittikçe artmış ve kendini göstermeye başlamıştır. ABD Bağımsızlık Bildirgesi'nin yayınlanmasına yol açan motifler zinciri, dünyanın en büyük sömürge ve deniz devleti olan Yedi Yıl Savaşı ile başladı ve sömürge imparatorluğunu temizlemek, bağlarını güçlendirmek ve vergi yükünü hafifletmek isteyen İngiltere, savaşın maliyetlerini, koloniler. Yeni vergilerin baskısı 13 koloniyi huzursuzluk ve direnişe itmiştir. 1774'te başlayan Amerikan bağımsızlık hareketi, Yedi Yıl Savaşı'nda mağlup olan Fransa'nın yardımıyla 1776'da resmi bağımsızlık ilanı ile sona erdi. Amerikalıların 1776'da İngiliz sömürgesinden kurtulma isteğiyle, koloniler birleşip mücadele etmiş ve "Haklar Bildirisi" ile "Bağımsızlık Bildirgesi'ni" yayınlamışlardır.²⁵ Amerika'nın bağımsızlığı için verdiği mücadeleyi kazanmasıyla 1787'de yürürlüğe koydukları yeni Anayasaları ile demokrasinin temellerini atmışlardır.²⁶

Amerika'da bağımsızlık bildirgesinin ardından 1787 yılında hazırlanan Birleşik Devletler Anayasası, temsili demokrasi anlayışını benimseyerek, insan hak ve özgürlüklerinin korunmasını ve hükümetlerin seçimlerle kurulmasını temel almakla beraber, oy hakkını sadece mülkiyet sahibi olan erkek vatandaşlarla sınırlandırmış ve bu bağlamda bir çelişki doğurmuştur.²⁷ Bir diğer çelişki de özgürlüğe, insanların özgür

²³ Edward Palmer Thompson, İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu, çev. Uygur Kocabaşoğlu (İstanbul: Birikim Yayınları, 2012),55.

²⁴United Kingdom's Constitution of 1215 with Amendments through 2013 https://www.constituteproject.org/constitution/United_Kingdom_2013.pdf (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

²⁵ Oral Sander, Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013),116.

²⁶ Burhan Kuzu, "Demokrasi Resmi İdeoloji - Sivil Toplum", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 47/1, (1992) :336.

²⁷ Heywood, a.g.e., 109.

doğduğuna, eşitliğe bu kadar vurgu yapılmasına rağmen kölelik düzeninin hala devam etmesidir. Amerikan İç Savaşı'nın ardından 1863 yılında Lincoln, Serbest Bırakma Beyannamesi ile köleliği kaldırmış olup, 1870 yılındaki 15. Anayasa Değişikliği ile de daha önce köle olarak çalışmış olanlara oy verme hakkı tanınmıştır.²⁸ Buna rağmen siyahi insanlar 1960'lara kadar, özellikle güney eyaletlerinde, oy verme hakkını kullanamamıştır.

Demokrasi için bir diğer tarihsel dönüm noktası ise 1789 Fransız Devrimi olmuştur. Fransız Devrimi gerçekten ciddi sonuçları olan bir olaydır. Yedi Yıl Savaşının intikamını almak için Amerikan bağımsızlık mücadelesine yardım eden Fransa, kendisini ağır bir ekonomik yük altında bulmuştur. Ortaya çıkan ekonomik kriz, 1789 Fransız Devrimi'nin en önemli nedenlerinden biridir. Bu devrim, mutlakiyet rejimine karşı bir ayaklanma şeklinde başladı ve mali zorluktan ve vergilerin ağırlığından bıkan insanlar 14 Temmuz 1789'da isyan edip despotizmin sembolü haline gelen Bastille hapishanesini yerle bir etmiş ve Amerika'nın çizgisini takip ederek İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesini yayınlamıştır. Bu bildirge, halk özgürlüğü, kanun önünde eşitlik, herkesin kamu görevlisi olma hakkının sağlanması, ifade ve basın özgürlüğü, özel mülkiyetin dokunulmazlığı ve toplumda vergilerin dengeli dağıtımı gibi temel hak ve özgürlükleri kapsıyordu. Beyanname evrenseldir, çünkü sadece Fransız vatandaşlarının 1789'daki haklarını açıklamakla kalmaz, aynı zamanda her yaştan ve tüm ülkelerden insanları da hesaba katar; soyut çünkü saf ilkeler ortaya koyar ve bunların nasıl uygulanacağı konusunda hiçbir şey vermez; Sosyal ve politik yaşamdaki tüm kötü davranışların tek nedeni olarak insan haklarının unutulması ve bunlara saygı gösterilmemesi gerektiği konusunda da iyimserdir. Kurucu Meclis, daha sonra, ulusal egemenlik ilkesine dayanan bir anayasa hazırlayarak ve halk tarafından seçilen bir parlamento ile kral arasında siyasi gücü paylaştırarak kralın yetkilerini kısıtladı. Bunun sonucunda 1791'de yürürlüğe giren Fransız Anayasası ile kurucu meclis kendini feshetmiştir.²⁹ 1792'de genel oy ve iki dereceli seçimle başa gelen Konvansiyon Hükümeti, krallığı kaldırmış ve 25 Eylül 1792 tarihi itibarıyla, Napolyon'un hükümet darbesi ile yönetimi devralacağı 9 Kasım 1799 tarihine kadar sürecek olan I. Cumhuriyet'i ilan etmiştir.³⁰

²⁸ About America: The Constitution Of The United States Of America with Explanatory Notes United States Government Publishing Office, 2004, 37-38, <https://permanent.access.gpo.gov/gpo58160/constitution.pdf> (Erişim Tarihi: 21.11.2020)

²⁹ Oral Sander, Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e, 164.

³⁰ Onur Öymen, Demokrasiden Diktatörlüğe: İktidar Uğruna Demokrasiyi Feda Edenler, 4. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017), 9.

Modern demokrasiye geçişin birinci dalgası Sanayi Devrimi ve imparatorlukların çözülmeye başlaması ile yaşanmıştır. 19. yüzyılda Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan işçi sınıfının mücadeleleri sonucunda, üretim araçlarının topluma mal edilmesi, üretimin ihtiyaçlara göre yapılması ve bunların demokratik ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesini savunan sosyalist ya da Marksist demokrasi anlayışı gelişmiştir.³¹ Bu tarihten itibaren II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar geçen sürede, demokrasi adına evrensel oy hakkının -ki o da ilk etapta erkekler için- kazanılması yönünde adımlar atılmıştır. Aynı zamanda imparatorluğun parçalanması ve ulusların oluşmasıyla ideolojiler gelişti ve ideolojik tartışmalar başlamıştır. Anti-demokratik ideolojiler ivme kazanmış olup Çarlık Rusyası'nda 1917'de, Almanya'da 1933'te, İtalya'da 1936'da totaliter rejimler iktidara gelmiştir. Almanya ve İtalya örneklerinde de görülebileceği gibi anti-demokratik ideolojileri benimseyen partiler, demokrasinin temel aracı olan seçimlerle iktidara gelmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere demokrasi demek, seçim demek değildir. Avrupa'da ve Dünya'da demokrasi mücadelesi, aynı zamanda bir insan hakları mücadelesi halini almıştır. Sonuç olarak ilk demokrasi dalgasını doğuran başlıca faktörler; ekonomik gelişme, sanayileşme, şehirleşme, burjuvazi, orta sınıfın ortaya çıkışı, işçi sınıfının gelişmesi ve Batılı müttefiklerin Birinci Dünya Savaşı'ndaki zaferi sonucunda belli başlı imparatorlukların parçalanmasıdır.

İkinci demokrasi dalgası İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, Japonya ve İtalya'daki totaliter sistemlerin çöküşüyle meydana gelmiştir. İkinci demokrasi dalgasıyla demokrasi sistemine geçen ülkelerin birçoğu üç kategoriden birine yerleşmekteydi. Bu kategoriler; İlki, savaşı kazanan Batılı müttefiklerin pek çok ülkeye demokrasiyi dayatması sonucu oluşan kategoridir. İkincisi, geriye kalan birçok ülke sırf savaşı Batılı müttefikler kazandıkları için demokrasiye yönelmesi sonucu oluşan kategoridir. Üçüncüsü ise Batılı devletlerin savaştan zayıflayarak çıkmasıyla sömürgelerde güçlenen milliyetçiliğinde etkisiyle sömürgeleri tasfiye sürecini başlatmalarına yol açması ve sonucunda bağımsızlıklarını kazanan sömürge ülkeleri içeren kategoridir. İkinci demokrasi dalgası büyük ölçüde galip devletlerin baskısı ve sömürgelerin bağımsızlaşması yoluyla olmuştur.³²

³¹ İsmet Giritli, Jale Sarmaşık, Anayasa Hukuku, 2. bs. (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2001), 49.

³² Samuel P. Huntington, Üçüncü Dalga Yirminci Yüzyılın Sonlarında, çev. Ergun Özbudun (Ankara: Yetki Yayınları, 1996), 38-39-108.

İkinci demokrasi dalgası sırasında; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra en önemli demokratik adımı Birleşmiş Milletlerin (BM) 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile atmıştır. Bu bildiriyle tüm haklar ve tüm uluslar için geçerli olmak üzere insan haklarıyla ilgili ideal ortak ölçüler belirlenmiştir. Bu bildiri bireysel haklar yanında örgütsel, ekonomik ve kültürel hakları da içerisine almaktadır. Bildiri insan haklarıyla ilgili yapılan tüm çalışmalara ve anayasalara yol gösterici olmuştur.³³ Ancak burada da sorulması gereken şudur ki, bu hak ve özgürlüklerin, anayasal hale gelmesi bir devleti demokratik yapar mı?

Üçüncü demokrasi dalgasının zaferi ise; 1970 ve 1980'li yıllarda hüküm süren Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi Güney Avrupa ülkelerinin göçünden sonra Latin Amerika ve Doğu Asya'nın demokratikleşmesidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Doğu Bloku ülkeleri bağımsızlık kazandılar ve demokrasinin dördüncü ve son dalgası olmuştur.³⁴

Demokrasinin bu kısa tarihinde de görüleceği üzere, demokrasi aslında bir idealdir. Doğrudan demokrasi örneği olarak Atina Demokrasisi'nin dahi ne denli doğrudan olduğu tartışılır. Zaman içerisinde kralın, yani tek kişinin mutlak hâkimiyetine yönelik olarak önce toprak soylularının yönetimde söz sahibi olma mücadelelerinin sonucunda feodal sistem gelişmiş ve kralın yetkileri sınırlanmıştır. Bu süreçte, İngiltere örneğinde olduğu gibi parlamentolar gelişmiş ve toprak sahibi erkeklerin kullandıkları oylarla temsili demokrasi anlayışının ilk nüveleri ortaya çıkmıştır. Sonraki süreçte ise toplumsal özelliklere bağlı olarak kimi zaman Amerika'daki gibi, okyanus ötesindeki bir devletin baskılarına karşı verilen ve kazanılan bir mücadelenin, kimi zaman Fransa'daki gibi yeni doğan bir sınıfın önderliğinde ve talepleri doğrultusunda, yerel otoriteye karşı verilen ve kazanılan özgürlük mücadelesinin ardından, halkın oylarıyla oluşturulan parlamenter sistemler çerçevesinde, özgürlük fikrinin öne çıktığı, liberal demokrasi de diyebileceğimiz klasik batı demokrasisi doğmuştur. Ancak yukarıda birçok kez de belirtildiği gibi demokrasi demek sadece seçim demek değildir. Nitekim demokrasinin araçlarından biri olan seçimle iktidar olanlar, iktidara geldikten sonra, demokrasi, hukuk, hatta insanlık dışı uygulamalara yönelebilmekte, demokrasi ile gelip diktatörlüğe yönelenler siyasi

³³ Umut Bekcan, "Demokrasi Kuramları Açısından Türk Demokrasisine İlişkin Bir İnceleme", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2005), 13.

³⁴ Yunus Yoldaş ve Özlem Becerik Yoldaş, "Niklas Luchmann'ın Demokrasi Teorisi", *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, Sayı 2, (2010):582.

yapıda büyük gedikler açabilmektedirler.³⁵ Demokrasinin bu kısa tarihinde bile bunları tespit etmek mümkündür.

1.3. EGEMENLİĞİN KULLANILMASI BAKIMINDAN DEMOKRASİ

Demokrasi tarihsel gelişimini nasıl ki farklı coğrafyalarda farklı unsurlar doğrultusunda gerçekleştirdiyse egemenliğin kullanımı, uygulanış biçiminde de farklılıklar bulunmaktadır. Demokrasinin uygulanış biçimini doğrudan, yarı doğrudan ve temsili demokrasi olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu sınıflandırmaların açıklamasında, halkın egemenlik hakkını çeşitli şekillerde kullanmış olduğu görülecektir.

1.3.1. Doğrudan Demokrasi

Halk egemenliğinin, halk tarafından bizzat kullanıldığı, halkın halk tarafından yönetilmesini öngören demokrasi türüdür. Doğrudan demokrasinin izlerine ilk olarak Eski Yunan Medeniyetindeki şehir(site) devletlerinde rastlanmaktadır. İnsanlar bu sitelerde bir araya gelerek agora veya forum denilen meydanlarda toplanıp ülke yönetimi ile ilgili kararlar almışlardır.³⁶ Atina Demokrasisi'nin, ideal bir demokrasi olduğu yanlıgısına da düşölmemelidir. Daha önce de belirtildiğı üzere, yurttaşlık kavramı dar kapsamda tanımlandığından, kadınlar, çocuklar, köleler ve meteikos adı verilen yabancıların ecclesia'da fikir beyan etme ve oy kullanma hakları bulunmamaktadır. Bu da nüfusun büyük çoğunluğunun toplumsal kararların alımına katılamadığını göstermektedir. Egemenliğı kullanırken doğrudan yaklaşım öngören bu demokrasi türü, düşük nüfuslu, kültür düzeyi yüksek, demokratik ve siyasi olgunluğı erişmiş küçük toplumlarda uygulanabilmektedir.

Günümüzde doğrudan demokrasi yalnızca İsviçre'nin iki kantonunda uygulanmaktadır. Bunlar Glarus kantonu ve Appenzell Innerrhoden Yarım kantonudur.³⁷ Bu kantonlarda kararlar Landsgemeinde adı verilen halk meclislerinde alınmaktadır. İsviçre'nin dağlık bölgelerindeki bu kantonların nüfusu 20-40 bin civarlarında olup, ancak ve ancak bu tarz az nüfuslu ve sınıf farkının olmadığı demografik özellikler taşıyan yerlerde doğrudan demokrasi uygulamalarına

³⁵ Öymen Demokrasiden Diktatörlüğe: İktidar Uğruna Demokrasiyi Feda Edenler, 67-68

³⁶ Murat Aktaş, "Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1 (2015): 92

³⁷ Zihni Meray, *Vatandaşlık Bilgisi*, 2. bs. (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017), 87.

rastlanabileceği öne sürülebilir. Doğrudan demokrasi, halkın yönetimle ilgili kararları doğrudan kendisinin alması ve uygulamaya geçirebilmesi sebebiyle gerçek demokrasiyi temsil etmektedir. Fakat günümüz koşulları ile düşünülecek olursa gerçek demokrasi olan doğrudan demokrasi bir idealden öteye anlam taşımamaktadır. Nitekim ünlü düşünür Rousseau “gerçek demokrasi sadece bir idealdir” sözü ile doğrudan demokrasinin günümüzde uygulanamayacağını ifade etmiştir.³⁸ Yoğun nüfuslu, sınıf ve servet farklılıklarının bulunduğu günümüz devletlerinde, ideal demokrasi anlayışına en yakın olan doğrudan demokrasi anlayışı ne yazık ki uygulama alanı bulamamakta olup, hayalî bir değer taşımaktadır.

1.3.2 Temsili Demokrasi

Bu demokrasi türünde halk egemenlik haklarını, seçtiği temsilciler aracılığıyla yürütmektedir ve seçimler temel araçtır. Temsilciler, bütün milletin temsilcisidir. Toplumda oy kullanan kesim ile onları temsil edenler arasındaki bağ seçim zamanında kuvvetlenmiş olsa da, vatandaşa verilen dilekçe hakkı gibi çeşitli haklarla birlikte bireyler yönetimde söz söyleme yetkisini elde etmişlerdir.³⁹

Temsili demokrasinin temeli milli egemenlik teorisine dayanır. Bu teoriye göre millet, kendini oluşturan bireylerden bağımsız ve soyut bir varlığa sahip olup, sadece bugünkü değil, önceki ve gelecek kuşakları da kapsadığı için, milletin kendi adına konuşacak temsilcilere ihtiyaç vardır ve millet adına alınacak siyasi kararlar da millet tarafından seçilen bu temsilciler aracılığı ile alınmalıdır. Bu anlayış dolayısıyla temsilciler, sadece seçildiği bölgenin değil tüm milletin temsilcisi konumundadırlar.⁴⁰

Temsilciler sürekli olarak kişilere karşı sorumludur ve onların her zaman değiştirilebilir olduğunun farkındadır; aksi takdirde, insanlar temsilcilerini seçtikten sonra işlerine karışmazlarsa, kendi seçtikleri belirli dönemlerde, bir kişinin son sözün olduğu krallıklar da grubun hâkim olduğu biçimlerde bu tür hükümetlerin mutlak monarşilerden (krallıklar) daha tehlikeli olduğuna göre oligarşik hükümet modelleri ortaya çıkar.⁴¹ Her şeyden önce demokrasilerde, halkın siyasi hayata katılması, seçimlerle sınırlı kalmamalıdır. Halk egemenliğini temsil edenler, halk tarafından

³⁸ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, 4.bs. (İstanbul Der Yayınları, 1995), 390-391.

³⁹ Murat Aktaş, *Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış*, 93.

⁴⁰ Hasan Tunç, "Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/1-2, (2008):1117.

⁴¹ Ali Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003), 64.

sadece ve sadece seçim zamanlarında denetlenmemelidir. Kaldı ki iktidar tarafından bu denetim, halk egemenliğini kullanarak, halktan alınan vergilerin oy kazandırıcı politikalara dönüştürülmesi çerçevesinde pekâlâ bertaraf edilebilir bir husustur ve buna literatürde "Politik Miyopluk" adı verilir.⁴²

Temsili demokrasi, özellikle 18. ve 19. yüzyıllardaki siyasi mücadeleler ve liberal akımlar çerçevesinde Batı dünyasında gelişmiştir ve 2. Dünya Savaşı sonrası bütün dünyaya egemen olmaya başlamıştır. Özellikle 1970'lerin ardından liberalleşme ve demokratikleşme süreçleri küreselleşmenin de etkisi ile hız kazanmıştır ve bu sebeple temsili demokrasi günümüz dünyasındaki en yaygın demokrasi uygulaması olup, demokrasi denilince akla gelen olgunun kendisi olmuştur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, demokrasinin seçimler ve siyasi partilerden ibaret olmadığıdır.

1.3.3 Yarı Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokrasi ile temsili demokrasinin bir bileşimi niteliğinde olan yarı doğrudan demokrasi, egemenliğin kullanılmasının halk ile temsilciler arasında paylaştırıldığı demokrasi anlayışıdır.⁴³ Bununla birlikte egemenlik hakkının halkın seçtiği temsilcilere devredilmesinden ötürü temsili demokrasi ile benzer özellik göstermekte referandum gibi halkın demokrasiye aracısız şekilde katılması ile de doğrudan demokrasiye benzemektedir.⁴⁴ Bu nedenle doğrudan demokrasi ile temsili demokrasi arasında bir yönetim modelidir.

Yarı doğrudan demokrasi, temsili demokrasinin bazı eksikliklerinden kaçınmayı ve halk ve temsilciler arasında işbirliği kurarak ulusal egemenliğin uygulanmasına daha fazla vatandaş katılımını sağlamayı amaçlayan bir hükümet biçimidir. Yarı doğrudan demokrasinin uygulanması üç şekilde gerçekleşir: bir referandum, bir halk veto ve bir halk yarası.⁴⁵ İdeal demokrasi anlayışına bu kadar yakın olmasına rağmen, yarı doğrudan demokrasinin bu katılımcı araçlarının uygulanmasının parasal ve zamansal anlamda maliyet doğuracağı, yönetimde karar alma süreçlerinde

⁴² Coşkun Can Aktan, Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı: Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2005), 87.

⁴³ Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, C. I, (Bursa: Ekin Yayınevi, 2011), 694.

⁴⁴ Sefa Erkuş, "Demokrasi, Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2016), 11.

⁴⁵ Arif Özsağır, İnsan Hakları ve Demokrasi, Demokrasi Dosyası, (Ankara: TDV/DİHEP Yayını, 2000), 235.

gecikmeler yaratabileceği, parlamentonun değerini dűşűrebileceđi ve halkın karar almaya ehil olmadığı gibi gerekçelerle yarı doğrudan demokrasiyi uygulayan devletler son derece sınırlıdır. Ancak derinlemesine incelenirse tüm bu eleştiriler modern çağın getirileri ile birlikte tarihe karışmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ KURAMLARI VE ANTİDEMOKRATİK UYGULAMALAR

2.1 DEMOKRASİ KURAMLARI

Demokrasi kuramları, en temel ve kaba biçimiyle normatif ve ampirik demokrasi kuramları olarak iki temel kategoriye ayrılır. Bu ayrıma göre normatif demokrasi kuramları, demokrasi idealini, diğer bir ifade ile demokrasi denildiğinde bu demokrasinin içerisinde bulunması gereken değerleri öne çıkaran ve demokrasinin amacını ortaya koymaya çalışan kuramlardır. Normatif demokrasi kuramlarının temel varsayımı ideal demokrasinin bilinebileceği ve bu doğrultuda toplumsal yaşamın buna göre düzenlenebileceğidir. Normatif demokrasi kuramlarında, özgürlük, eşitlik, ortak iyilik gibi amaçlar, demokrasinin nihai amaçları olarak kabul edilir ve bu amaçlar, parçası oldukları demokrasi ideali ile birlikte felsefi anlamda ele alınarak, ideal demokrasi rejimi kuramsallaştırılır. Buradan da görüldüğü üzere normatif demokrasi kuramları, demokratik rejimlerin ulaşmayı düşledikleri bir idealden ötesi değildir.⁴⁶ Normatif demokrasi kuramlarının demokrasiyi bir idealle bütünleştiren anlayışı, var olan tüm demokrasi uygulamalarının idealden uzak olmalarından dolayı söz konusu kurama göre yeryüzünde demokratik olarak nitelenebilecek bir rejim kalmayacağı öne sürülerek eleştirilmiş ve bu eleştiriler sonucunda ampirik demokrasi kuramları ortaya çıkmıştır.

Ampirik demokrasi kuramları, normatif kuramların aksine, ideali değil, idealden yola çıkılarak, ideale benzetilerek uygulanmaya çalışılan gerçek demokrasileri ele alır. Bu bağlamda, ampirik demokrasi kuramları, demokratik oldukları kabul edilen devletleri, neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde karşılaştırmalı olarak inceleyip, demokrasi uygulamalarının ortak özelliklerini ve farklılıklarını ortaya koyarak, ideale kabataslak yaklaştırmaya çalışan gerçek demokrasilerin niteliklerini kuramsallaştırmaya çalışır.⁴⁷

Genel olarak demokrasi teorileri, bir vatandaş tipolojisi oluşturmak ve ona normatiflik kazandırmak açısından birbirine benzer. Diğer bir ortak nokta, liberal-temsili demokratik modelin eleştirisine dayanmalarıdır. Temel hedefleri, kurumların ve

⁴⁶ Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, C. I, 634.

⁴⁷ Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku, (Bursa: Ekin Yayınevi, 2000), 132-135.

unsurların tanımlarını liberal temsil modeli çerçevesinde ve kendi içlerinde ve aralarındaki ilişkileri yeniden yapılandırmaktır.

2.1.1 Liberal Demokrasi Kuramı

Liberal kelimesi etimolojik olarak incelendiğinde, kelimenin Latince özgür anlamına gelen liber kelimesinden türetildiği görülmektedir. Ancak her çağda farklı anlamlara karşılık gelen bir kelimedir. Liberal kelimesi Ortaçağda, genel ve yaygın eğitim, açık görüşlü gibi sosyal tutumları ifade eden apolitik bir tarzda kullanılmıştır. 16. yüzyılda, ahlaki ilkesizlik, cinsel serbestlik, dine karşı gelme anlamına gelmektedir. 18. yüzyılın sonunda ise „özgür insana yaraşan“ anlamında kullanılmaktadır. 19. yüzyılın başlarında ise siyasi terminolojiye girmiştir.⁴⁸

Günümüzde demokrasi denildiğinde akla gelen, Batılı sanayileşmiş devletlerde gelişmiş olan liberal temsili demokrasilerdir. Bu demokrasi anlayışının temelinde liberal dünya görüşü yer almaktadır. Bilindiği üzere liberalizm, siyasi felsefi temellerini John Locke'un sözleşme ve Jeremy Bentham'ın faydacılık kuramlarından, ekonomik felsefi temellerini ise Adam Smith'in serbest piyasa ekonomisi kuramından alır. Bireyciliğe ve bireyin hak ve özgürlüklerine vurgu yapan, özel girişimciliği destekleyen, devletin sosyal ve ekonomik hayattaki rolünü minimal düzeyde değerlendiren ve bu çerçevede devletin adalet, eğitim ve güvenlik hizmetlerini karşılayıp, özel mülkiyetin kutsallığını korumasının yeterli olduğunu savunan ekonomik ve siyasal temelli bir düşünce sistemidir. Öte yandan, liberal demokrasi, egemenliği, devlet gücünü ve bireysel hak ve özgürlükleri sınırlandıran egemenlik, anayasal egemenlik kullanımına dayanan bir hükümet biçimidir.⁴⁹

Liberal demokrasi tüm yurttaşlarına eşit imkânları sunmaktadır. Ayrıca onlara rekabet ve katılım hakkı da tanımaktadır. Öyle ki liberal demokrasi toplumdaki kişi veya grupların herhangi bir özellikten dolayı birbirlerine tahakküm kurmalarına karşıdır. Öte yandan oy verme hususunda bir kişinin oyu her oya eşittir. Her vatandaşın siyasal katılım hakkı vardır. Hiçbir vatandaşınki diğerinden daha üstün veya daha değerli değildir. Liberal demokraside bireyler devletten önce gelmektedir.

⁴⁸ Orhan Keskintaş, "Liberal Ekonomi ile Demokrasi Arasındaki İlişki", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2011), 5.

⁴⁹ Coşkun Can Aktan, "Demokrasi, Liberalizm ve Sınırlı Devlet", *Yeni Türkiye Dergisi*, S: 25 (1999):142-145

Devletin gücünün sınırlandırıldığı bu iktidarda, devletin gücü hukukun üstünlüğü, anayasa veya temel kanunlar ve nihai olarak bireysel hakların sınırları ile kısıtlanmıştır.⁵⁰

Liberal demokrasi konu bakımından geniş ve yaşanabilirlik açısından da en uygun olan demokrasiymiş gibi görünse de, bazı noktalarda eksikleri vardır. Bu eksikleri gidermek adına farklı alanlarda farklı liberal demokrasi türleri orta konulmuştur. Bunlardan bazıları şöyledir: Felsefi radikal gelenekten beslenen klasik liberalizm, neo-liberalizm, anarko-kapitalizm, anarşist liberalizm, politik liberalizm, sosyal liberalizm gibi birçok türden oluşmaktadır.⁵¹

2.1.2 Marxist Demokrasi Kuramı

Felsefi temellerini Marx'ın düşüncelerinden alan Marxist demokrasi kuramı, liberal demokrasinin kapitalist sömürüye yol açtığı eleştirilerinden yola çıkılarak gelişmiştir. Marksist demokrasi, toplumsal eşitliğin liberal demokraside mümkün olmadığını çünkü ekonomik eşitsizliklerin bunu imkânsız kıldığını iddia eder. Devleti ise bu eşitsizliklerin üstünü örten bir mekanizma olarak görmektedir. Bunun anlamı ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi yoluyla toplumsal eşitlik sağlanmazsa bireylerin özgür olamayacağıdır. Bu nedenle Marksist demokrasi anlayışı devletin yok olması teması üzerinden ortaya çıkmaktadır. Buna göre liberal demokrasinin biçimsel karakterinin yerini Marksist demokrasinin gerçek karakteri alacaktır. Bu değişimde ekonomik eşitsizliklerin tamamen yok edilmesi ve proletarya hükümetinin devletin sönmelenmesine bir araç olarak biçimsel demokrasinin yerini alması hedeflenir.

Gerçek bir demokrasinin sınıfsız toplumda var olabileceğini öne süren Marxist demokrasi kuramının temel ilkeleri ise şunlardır:⁵²

- *“Proleterya egemenliğini kurmak için devrimler yapılacaktır.*
- *Toplum gelişmelerinin itici gücü üretim biçimleri olup, üretim biçimleri tüm toplumsal gelişme koşulları ve yasalar için temel yapı oluşturur ve üst yapıdaki hukuk düzeni, siyasal kurumlar, rejim vb. buna göre belirlenmektedir. Sosyalist düzene geçmek için temel yapıdaki değişikliği ise işçi sınıfı gerçekleştirecektir.*

⁵⁰ Sefa Erkuş, “Demokrasi, Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, 16.

⁵¹ Orhan Keskintaş, “Liberal Ekonomi ile Demokrasi Arasındaki İlişki”, 60.

⁵² A. Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, 11. bs, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2003), 47-48.

- *Sınıf egemenliğine dayalı mülkiyet ortadan kaldırılarak, kamunun üretim araçlarının mülkiyetine sahip olması sağlanmalıdır.*
- *Bireyin yüceltilmesi esas olup, önemli olan özgürlük değil, insanın özgürleştirilmesidir. Ekonomik koşullar, üretim biçimi ve toplum düzeni değiştikçe insanlar özgürleşecektir. “*

Tüm bunları sağlamak, yani Marxist demokrasinin gelişimini sağlamak için tek parti sistemi öngörülmüştür ve komünist parti, sosyalist devlet için zorunlu kabul edilmiştir.⁵³

Uygulamaya bakıldığında ise 1917 yılına değin kuram olarak kalan Marxist demokrasi anlayışı, Bolşevik Devrimi sonrası ile uygulamaya başlanır. Ancak yönetimdeki yozlaşma ve otokratik yönetim anlayışlarına yönelim çerçevesinde siyasal demokrasi sağlanamamış, tek parti yönetimi tabandan kopmuş, bürokrasiler oluşmuş ve kitleler ile önderler arasında uçurumlar baş göstermiştir ki bunlar da yeni sömürü, yeni yabancılaşıma ve yeni bağılılıklar yaratan birtakım eğilimler oluşturmuştur. Bu çerçevede Marxist demokrasi anlayışı yıllar içerisinde zarar görmüş ve 1991'den sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ile birlikte tamamen terk edilerek, bu anlayış ile yönetilen devletler liberal demokrasinin etkisi altına girmişlerdir.

2.1.3 Çoğunlukçu Demokrasi Kuramı

Çoğunluk, seçim ve oy verme sisteminde oy çokluğu ilkesi anlamına gelir. Çoğunluğun arzusuna göre, hükümetin demokratik ideale azınlığın isteklerini karşılayan bir hükümetten daha yakın olduğu düşüncesiyle çoğunluk kuralına dayanır. Çoğunluk yorumuna göre, demokrasinin en basit tanımı halkın çoğunluk tarafından yönetilmesidir.

Bir toplumda çoğunluk tarafından kabul edilen politika iktidar olma şansına sahiptir. Ancak bu durum ahlaki bakımdan çoğunluğun görüşünün diğerlerine göre daha üstün olduğu anlamına gelmemektedir. Yalnızca uygulanabilir anlamına gelmektedir. Diğer yandan azınlıkların haklarının da güvence altına alınması gerekir.⁵⁴

⁵³ Richard Wolff, Marksizm ve Demokrasi, çev. Cem Kamözüt (Praksis, 2003),126-132.

⁵⁴ Davut Dursun, Siyaset Bilimi, 6.bs. (İstanbul: Beta Yayınları,2012),176.

Çoğunlukçu demokrasi anlayışı, çoğunluğun istekleri doğrultusunda ortaya çıkan iradenin her zaman bütünün iyiliğine teveccüh etmek, toplumun ortak amaçları ile çoğunluğun beklentisinin hiçbir zaman çatışmayacağı görüşünden hareketle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla çoğunlukçu demokrasi anlayışında, çoğunluğun istekleri bütün vatandaşların iyiliğini gözeterek ilerliyorsa, bu durumda çoğunluğun isteklerini sınırlandırmaya gerek kalmayacaktır. Benzer bir ifadeyle azınlıkta kalan kesimin hakları çoğunluğa karşı korunursa bu durumda herhangi bir önlem almaya gerek kalmaz.⁵⁵ Bununla birlikte çoğunlukçu demokrasi anlayışına karşılık çoğulcu demokrasi anlayışı ortaya çıkmıştır.

2.1.4 Çoğulcu Demokrasi Kuramı

Modern toplum yapısını açıklamak üzere geliştirilen çoğulculuk kavramı sosyolojik bir kavram olup; toplumların, görüş farklılıklarına sahip, farklı çıkarları ve hedefleri çerçevesinde farklı hayat tarzları bulunan yurttaşlardan oluştuğunu ortaya koyarak, bu yurttaşların kendi çıkarları doğrultusunda toplumu, ekonomiyi ve siyaseti etkilemek amacıyla çeşitli özerk hareketler, birlikler, partiler ve dernekler halinde örgütlendiğini ifade eder.⁵⁶ Çoğulcu demokrasi kuramı ise, toplumun bu çoğulcu yapısı gereği, demokrasiyi çoğunluğun mutlak ve sınırsız yönetimi olarak kabul etmez. Aksine, çoğunluğun yönetme hakkını, azınlığın temel hakları ile sınırlandırarak hem totaliterleşmenin önüne geçer hem de devlet ve toplumu frenler.⁵⁷

Geçmiş dönemlerde demokrasiye karşı yapılan en büyük tehdit eski Atina'daki azınlığın despotluğudur, günümüz demokrasisinde ise çoğunluğun despotluğudur. Bu yüzden günümüz demokrasi anlayışına göre; çoğunluk yönetimine getirilen sınırlanmalar ve kişisel özgürlüklerin himaye edilmesi çok önemlidir.⁵⁸ Çoğunluğun yönetimi ilkesini tek başına kabul etmek, demokrasiden uzaklaşmaya ve beraberinde diktatörlüğe yol açacaktır. Oysaki çoğunluğun da yanılma ihtimali vardır. Çoğunluk ve azınlık arasında teraziyi dengede tutabilmek bu işin yegâne çözümüdür.

⁵⁵ Yusuf Şevki Hakyemez, "Çoğunlukçu Demokrasi; Rousseau ve Türk Anayasaları Üzerindeki Etkisi", *AÜHF Dergisi*, c. 52, (2003):74.

⁵⁶ Schmidt, Demokrasi Kuramlarına Giriş, 146.

⁵⁷ Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, C. I, 641.

⁵⁸ Mücahit Er, "Demokrasinin Tarihi Gelişimi", (Erişim Tarihi 29.11.2020) https://www.academia.edu/9351933/Demokrasinin_Tarihi_Geli%C5%9Fimi

2.1.5. Seçkin Demokrasi Kuramı

İşin içine 'elit' veya 'seçkin' kavramı girdiğinde konunun temellerini Antik Yunan'a kadar dayandırmak mümkündür. Aslında Antik Yunan'ında öncesinde Hint toplumunu düzenleyen Brahmanca kast öğretilerinde bu kavrama atıflarda bulunulduğu görülmektedir.⁵⁹ Diğer tüm alanlardaki kullanımından bağımsız bir şekilde kavramın muhtevası toplum yönetimine yani siyasal alana endekslendiğinde karşılaşılan önemli bir isim olarak Platon'dan bahsedilebilir. Toplumun seçkin bir azınlık tarafından yönetilmesi gerektiği hususundaki temel görüş Platon'da açık bir şekilde kendisini gösterir.⁶⁰ O, sınıflı toplumun gerekli olduğuna inanmış ve bunu savunmuştur.

Kuramın en önemli temsilcisi Max Weber'e göre demos modernliğe uygun bir büyüklüktür ve bütün yetişkin nüfusu içine almaktadır. Doğal hukuku ve kapitalizmi birbirine bağlayarak kitlesel demokrasi fikrinin karşısında olan Weber, liberalizmin bireyselci-aristokratik yönünden daha çok etkilenecek, çoğunluğun körü körüne hüküm sürmesi yerine ekonomik ve toplumsal olarak bağımsız kişiliklerden oluşan bir elitin, tüm ulusu temsilen konuşmasını daha doğru bulmuştur ve onun düşüncesine göre güçlü devlet, kuvvetli bir siyasal yönetime ve efektif bir siyasal önder tabakaya muhtaçtır.⁶¹ Bu kuramın; elit tabakaya kimin karar vereceği, seçilen elit tabakanın gücü nasıl kullanacağı, temsilcilerin halktan kopuk olması gibi zayıf noktaları bulunmakta olup demokrasi kuramları açısından bakıldığında olumlu ve uygulanabilir bir noktası olduğunu söylenemez.

2.1.6. Ekonomik Demokrasi Kuramı

Temellerini Joseph Schumpeter ve Anthony Downs'un düşüncelerinden alan ekonomik demokrasi kuramında, seçmen oylarına ve olgusal olarak siyasetin insan sunumuna göre işleyen demokratik pazarın siyasal-ekonomik analizi yapılır.⁶²

⁵⁹T.B.Bottomore, Seçkinler ve Toplum, Çev: Erol Mutlu (Ankara: Gündoğan Yayınları 1990), 7.

⁶⁰ Munci Kapani, Politika Bilimine Giriş, 22.bs. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2009),124.

⁶¹ Wolfgang Mommsen, Max Weber: Gesellschaft, Politik und Gesichte, (Frankfurt a.M., 1974), 46'dan aktaran Schmidt, Demokrasi Kuramlarına Giriş, 119.

⁶² Schmidt,a.g.e.,127.

Downs tarafından varsayımsal olarak iki partili sistem üzerinden kuramlaştırılan sistemde, seçmenlerin çoğu sağ ve sol uç ideolojiler yerine merkezdedir ve rasyonel karar alma mekanizmasına sahip partiler bu merkez kitlenin temsilcisi olmak için rekabet ederler, bu çerçevede de partiler, program ve ideolojik anlamda birbirine yakınlaşır.⁶³

Bir demokrasi kuramı olmasına rağmen, toplum odaklılık yerine, pazar odaklı bir kuramsallaştırma içermesi ve demokrasi düşüncesini, temelde seçmenlerle, partiler arasında fayda-maliyet ilişkisine indirgemesi ve partiler arası farklılığın ortadan kalkarak, oligopolist bir parti sisteminin oluşması bu kuramın eleştirilecek boyutunu oluşturmaktadır.

2.1.7. Sosyal Demokrasi Kuramı

İlk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında işçi hareketleri ile burjuva demokrasisi arasında kurulmaya çalışılan parti yönelimlerinin açıklaması amacıyla kullanılmıştır. Sosyal demokrasi kuramı, şu ana kadar ele alınan kuramlardan siyasal ve sosyal açıdan benimsemiş olduğu aktivist ve yayılcı anlayışıyla ayrılan bir kuram olup, bu kurama göre demokrasinin temel işlevleri; Devleti, toplumu ve ekonomiyi iyileştirmek, toplumda siyasal demokrasiyi yaygınlaştırmak ve eşitliği sağlamak için iktidar ve dağıtım yapısını kontrol etmektir.⁶⁴

Sosyal demokrasi kuramı, demokrasiyi sosyalizmin mücadele aracı ve sosyalizmi gerçekleştirme şekli olarak gören Bernstein'in düşünceleri çerçevesinde şekillenmiş olup, Bernstein'e göre demokrasinin siyaset ve ekonomiyi biçimlendirmede ve demokratik, sosyal ve politik düzenlemeler yapılmasında doğrudan kullanılması sosyalizmin gereğidir. Bir diğer ifade ile Bernstein'in düşüncelerine göre demokrasiden yoksun bir sosyalizmin büyük bir çarpıklık olmasının yanı sıra sosyalizm olmadan bir demokrasi de sakat ve eksiktir.⁶⁵

Özetlenecek olursa; Sosyal demokrasini kapitalizme karşıdır ve insanların başka insanlar tarafından sömürülmesine karşı çıkar, sınıf savaşını kabul eder ama

⁶³ Schmidt a.g.e.,140.

⁶⁴ Schmidt a.g.e., 160.

⁶⁵ Ralph Miliband, "Sosyalist Alternatif", Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler, çev. Ergun Özbudun ve Levent Köker (Ankara: Türk Demokrasi Vakfı, 1994) 166.

ihtilalci değildir, proletarya diktatörlüğünü reddeder ve demokratik anayasa rejimini kabul eder. Her türlü totaliterliği ve dikta rejimleri reddeder.⁶⁶

2.1.8. Düşük Yoğunluklu Demokrasi Kuramı

Düşük yoğunluklu demokrasi, özellikle daha az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerinin siyasi özlemleri karşısında. Amerika Birleşik Devletleri tarafından, II. Dünya Savaşı'ndan sonra muhalefet hareketlerini bastırma temel fikrini ifade ederek tasarlandı ve demokrasi yükünde dünya düzeninin yeni bir anlayışı olarak yaratıldı.

Düşük yoğunluklu demokrasi, kırılgan iki yönlü bir siyasi sistemdir. Tek taraf; Toplumsal istikrarsızlığı artıracak demokratik kurallar, düzeni tehdit eden kitle hareketleri ve radikal talepler için fırsatlar yaratır. Diğer yandan; Ordu, sistemi, kamu denetimini zayıflattığı ve yerleşik menfaatlere yönelik bir tehdit şüphesiyle tutuklamaktadır. Ordu, düşük yoğunluklu bir demokraside tolere edilebilecek değişim ölçüsü konusunda zımni veto hakkına sahiptir. Sivil politikacılar ordunun tepkisini yakından izliyor. Ona göre, yeni demokratik düzen sürekli bir istikrarsızlık tehdidi altında. Yukarıda bahsedilen olayların bir sonucu olarak, bu rejimler sürekli, ılımlı veya merkezcidir. Bununla birlikte, eğilimleri açıkça sağcıdır ve orduyla koalisyon halindedir. Muhafazakâr hükümet, çoğunlukla askeri ve iş dünyası seçkinleri birlikte bir blok oluşturur.

Düşük yoğunluklu demokrasinin paradoksu, askerden arındırılmış muhafazakâr bir rejimin daha az kitlesel bir direnişle karşılaşması ve onlardan daha acı verici ve hatta daha sert sosyal ve ekonomik politikalar izleyebilmesidir. Muhafazakâr yerel seçkinler ve bu ülkelerdeki Amerika Birleşik Devletleri açısından bakıldığında, bu nitelik, bu rejimleri geleneksel açık otoriterliğin ilginç ve kullanışlı bir çeşidi haline getiriyor.⁶⁷

2.1.9. İlliberal Demokrasi Kuramı

1996 yılında Fareed Zakaria tarafından geliştirilen illiberal demokrasi kuramı, demokrasinin meşru bir rejim olmasından dolayı dünyada yaygınlaşan

⁶⁶ Bekcan, Demokrasi Kuramları Açısından Türk Demokrasisine İlişkin Bir İnceleme, 34-35-36.

⁶⁷ Barry Gills, Joel Rocamora, Richard Wilson, Düşük Yoğunluklu Demokrasi: Yeni Dünya Düzeni ve Yeni Politik Güçler, çev. Ahmet Fethi (İstanbul:Alan Yayınları,1995), 15-16.

demokratikleşme hareketlerini inceler ve özellikle üçüncü dünya devletlerindeki demokratikleşme hareketleri üzerinden yola çıkarak, liberal demokrasinin iki temeline yaptığı atıfla, yani bu devletlerdeki demokratikleşme hareketlerinde demokrasinin var olduğunu ancak anayasal liberalizmin, diğer bir ifade ile anayasal güvence altına alınan hak ve özgürlükler sisteminin olmadığını ya da zayıf olduğunu belirterek bu durumun özgürlüğe bir tehdit oluşturduğunu ortaya koyar; ki bu tarz rejimlere de illiberal demokrasiler adını verir.⁶⁸

Demokraside seçimlerin çok fazla ön plana çıkması içerik olarak liberalizmin geri planda kalmasına neden olmakta ve demokrasi gittikçe illiberalleşmektedir. Dolayısıyla günümüz demokrasilerinin en büyük meşruiyet kaynağı seçimlerde gösterilen bir başarı ile elde edilen güç; aynı etnik türdeşliğe sahip ülkelerde diğer gruplara karşı; farklı etnik, dini veya mezheplere sahip toplumlarda ise çoğunluk, azınlığa karşı silah olarak kullanılmaktadır. Yani demokrasi sayesinde eskiden tek kişinin elinde olan diktatörlüğün, şimdi ise seçimlik demokrasi-illiberal demokrasi aracılığıyla çoğunluğun eline geçmesi anlamına gelmektedir.⁶⁹

2.1.10. Müzakereci Demokrasi Kuramı

Müzakereci demokrasi teorisi, demokrasinin odağını (bireysel) oy vermekten kamusal alana ve hesap verebilirlik ve meşruiyet uygulamasına kaydırır. Buna göre, konuşma odaklı demokratik teori, oylama odaklı demokratik teorinin yerini alır. Oy verme odaklı görüşler, demokrasiyi, çıkarların adil bir şekilde birleştiği sabit seçimler ve mekanizmalar yoluyla rekabet ettiği bir alan olarak görür. Müzakereci demokrasi ise oylamadan önce fikir oluşturma ve iradeyi ifade etme iletişimsel süreçlerine odaklanır. Dolayısıyla, hesap verebilirlik, meşruiyetin kavramsal özü olarak rızanın yerini alır. Yasal bir siyasi düzen, yasalarına göre yaşayan herkes için yasallaştırılabilecek bir emirdir. Ancak, müzakereci bir demokraside rıza ve oylama ortadan kalkmaz. Daha ziyade, müzakereci modelde, eklemeli modelden daha karmaşık ve zengin bir şekilde yorumlanırlar.⁷⁰

⁶⁸ Fareed Zakaria, "İlliberal Demokrasinin Yükselişi", çev. Atilla Yayla, Liberal Düşünce S.14 (1999), 7-8.

⁶⁹ Bilal Yalçınkaya, Mehmet Ali Göngen, "Tekilden Çoğula El Değiştiren Diktatörlük: İlliberal Demokrasi", Akademik Hassasiyetler 7/14 (2020): 273.

⁷⁰ Mustafa Erdoğan, "Müzakereci Demokrasi ve Sınırları." *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/27 (2012):30

Müzakereci demokrasi kuramının en önemli temsilcisi Habermas olup, ona göre toplum sözleşmenin bir ürünü olan toplum, sırf bu karakteri sebebiyle, toplumsal kararları, demokratik bir biçimde işleyen düşünce ve irade süreçleri ile yani iletişim ve katılım yoluyla almalıdır ki buna müzakere sistemi adını verir.⁷¹ Bu çerçevede Habermas, liberal kuramın piyasa mantığına iletişim mantığını ekleyerek karşılıklılık çerçevesinde eşitliği sağlayıp, kamusal alanı vatandaşların müzakere sürecine eşit şartlar altında katılabileceği politik bir alan olarak kurgulamıştır.⁷²

Müzakereci demokrasi, liberal demokrasinin gelişen dünya düzeninde toplumun karşı karşıya olduğu sorunları çözmek için yeterli olmadığı ve yasal bir kriz yarattığı fikrine bir başka alternatiftir. Bu anlayışa göre liberal demokrasinin dezavantajları şu şekildedir.⁷³

- *“ Liberal demokrasi, bireysel karakteri ve vatandaşlarıyla kurduğu sözleşmecili ilişkiler nedeniyle azınlık hakları, cinsiyet ayrımı ve etnik farklılıklar gibi sorunlara çözüm aramaktan kaçınır.*
- *Liberal bir demokraside, düzenli seçimler halkın katılımını sağlar, ancak vatandaşların kendi adlarına alınan kararlar üzerinde çok az etkisi vardır ve vatandaşların niyetleri ile onlar adına alınan siyasi kararlar arasında bir fark vardır. Çünkü temsilcilerin faaliyetleri, beklentileri ve çıkarları, vatandaşların niyetlerinden ve beklentilerinden uzaktır.*
- *Demokrasiler adil, dürüst, açık bir şekilde faaliyet göstermezler ve eşit olmayan sonuçlar üretmezler, bu da onların iktidarı elinde tutmasını, çoğunluğu elinde bulundurmasını, tüm yönetim organlarını elinde bulundurmasını ve hükümetin azınlığa verdiği yetkileri kullanmasını engeller. Yöneticilerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri, vatandaşlara karşı sorumluluk ilkesinden ayrılan eylemleri ve vatandaşları bilgilendirememeleri demokratik kurumların güvenilirliğini zedelemektedir.*
- *Vatandaşlar arasındaki eşitsizlikten kaynaklanan idari çoğunluk veya güç paylaşımından kaynaklanan sorunlar pratikte sosyal dengesizliklere yol açar.*
- *Sivil toplum ve siyasi kurumlardaki eşitsizlik, sosyal tercih mekanizmalarının tarafsızlığını etkiler. Karar verme süreci, oluştukları çevrenin özellikleri dikkate alınarak değil, sadece tercihlerin birleştirilmesiyle oluşturulur.*

⁷¹ Ece Göztepe, "Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve Göçmen Forumu Örnekleri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52/4 (2003):237.

⁷² Jürgen Habermas, Kamusalın Yapısal Dönüşümü, çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), 38.

⁷³ Şaban Sitembölükbaşı, "Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi", Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, S.10 (2005): 145.

- *Eşit oylama ilkesi, demokratik katılımı ve katılım bilincini sağlarken, çoğunluğun iradesini siyasi sürece yansıtmaya zorlarken, farklı görüş ve eğilimlerden alt kültür gruplarını süreç dışında bırakır.”*

Alternatif bir model olarak liberal sistemi eleştirenlerin önerdiği sistem, bilinçli bir demokrasi anlayışıdır. Müzakereci demokrasi, vatandaşların bilgilendirildiği ve birbirleriyle bilgi alışverişinde bulundukları, toplumla ilgili görüş oluşumuna katıldıkları ve siyasi süreçlere katıldıkları bir modeldir. Müzakereci demokrasinin bu açıdan doğrudan demokrasi uygulamasına yakın olduğu söylenebilir. Müzakereci demokrasi, karar alma sürecine yurttaş katılımını vurgular, yani kararlar temsil yoluyla değil müzakere yoluyla alınır.⁷⁴

2.2. İKTİDAR KAYNAĞI BAKIMINDAN ANTİDEMOKRATİK ÖRNEKLER

Düşünür fikirlerinin oluşumunu etkileyen çalışmanın ilerleyen bölümlerinde karşılaşılan bazı anti-demokratik uygulamalar açıklanacaktır. Tüm başvurular dâhil edilmemiş ve çalışmanın amacına göre belirlenen örnekler sunulmuştur.

2.2.1 Mutlak Monarşi

Mutlak monarşi sistemi, yasama ve yürütme yetkilerinin bir hükümdarın egemenliği altında yoğunlaştığı bir hükümet sistemidir. Bu sistemde hükümdar, eyaletteki tek ve en büyük otoritedir. Yasama, yürütme ve hatta yargı gücünün sahibi hükümdardır (hükümdar, kral, padişah ...). Mutlak bir monarşi, anayasal bir monarşi ile karıştırılmamalıdır. Anayasal monarşi, kuvvetler ayrılığı sistemidir. Mutlak bir monarşi, hükümet birliğine dayanır. Başka bir deyişle, mutlak monarşi, bir devletin herhangi bir kısıtlama olmaksızın tek bir kişi tarafından yönetildiği bir rejim türüdür. Bu, merkezi bir krallık veya padişahın kendi kararlarına göre tek kaynaktan hâkimiyeti demektir. Avrupa'daki beyliklerin düşüşüyle birlikte doğmuş ve güçlenmiştir. Mutlak monarşinin kurucusu Babil kralı Hammurabi kabul edilmektedir.

2.2.2 Otokrasi

Otokrasi bir tür devlet sistemidir. Yönetici tüm siyasi yetkilere sahiptir ve kanuna karşı kovuşturmayla tabi değildir. Otokratik rejimlerin temel özelliği, hükümetlerin halk

⁷⁴ Tunç, "Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı", 1126.

adına kararlar alması, iyi, doğru ve iyiyi kendi yöntemleriyle dayatması, ancak aynı zamanda insanların sorunlarını çözmeyi taahhüt etmeleridir.

Demokraside halk her zaman haklıdır savı rasyonel olarak savunulmasa da yine de halk çeşitli uyum ve denetim sürecinden geçmektedir, bu yüzden bu sav bir tehlike arz etmez. Fakat buna karşılık otokraside yönetici her zaman haklıdır savı vardır ki bu sav tehlikelidir, çünkü buradaki iktidar keyfidir isterse tek bir tuşla bütün insanlığı yok edebilecek kadar. Yani demokrasi de siyasal iktidar için birçok denetim mekanizması ile doluyken, otokrasi ölçülemeyecek büyüklükte kör bir tehlike oluşturur ve demokrasideki gibi insanlara güven verici mekanizmalardan yoksundur. Demokratik lider halkın önderi olarak halkı izler, otokratik lider kendisini halkın yöneticisi yaptığı için halkı kendine boyun eğmek zorunda bırakır. Demokrasi güven vericiyken otokrasi korkutucudur.⁷⁵

2.2.3. Despotizm

Tiranlık, otokrasi, mutlakiyet, diktatörlük, totaliter rejim gibi türlerin bulunduğu bir aileye mensup olan despotizm belki de bunların arasında en az bilinenlerindendir. Günümüzde genellikle despotizmin tiranlıkla aynı anlama geldiği düşünülmekte ve bu iki kavram sık sık birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak Aristo, Hobbes gibi bazı önemli düşünürler, eserlerinde despotizmi diğer idare biçimlerinden belirgin bir biçimde ayırmışlardır. Aristo'nun anlayışına göre despotizm ile kölelik düzeninin aynı insan ilişkileri sistemine dayandığı söylenebilir. Tarihte despotlara birçok örnek olmakla beraber Mısır firavunları en bilinen örneklerdendir.

Tocqueville, "Demokratik ülkelerin en çok korkması gereken şey değildir anarşi, en az korkması gereken şeydir." demektedir.⁷⁶ Tocqueville, modern toplumda, çıkar çatışmalarının neden olduğu kaostan değil, seçilmiş devletin despotizminden korkulması gerektiğini savunur. Otoriteyi elinde bulunduran siyasal iktidarın kurumları toplumsal yaşamı temsil etme, koruma ve refahını sağlama adına sivil toplumu hükmü altına soktuğunun üstünde durmaktadır. Siyasi güç, sivil toplumu tüm yönleriyle kapsar ve aynı zamanda bir düzenleyici, bir denetleyici, bir eğitimci ve bir

⁷⁵ Sartori, a.g.e., 293-294.

⁷⁶ Alexis De Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, (Ankara: Yetkin Yayınları, 1994), 14.

cezalandırıcıdır ve özgürlüğün kötüye kullanılması ve hayatın her alanına müdahaledir.⁷⁷

2.2.4. Diktatörlük

Emretmek, dikte etmek anlamına gelen Latince dictare kelimesinden türetilen diktatörlük, Roma'nın ilk günlerinde cumhuriyetin bir parçasıydı ve olağanüstü zamanlarda kullanılan bir pozisyon olan yürütme koluydu. Kriz zamanlarında, Roma Senatosu, doğru kişiye sınırlı bir süre için sınırsız yetki veren bir diktatör seçti - altı aydan fazla olmadı.

Bugün diktatörlük, Roma'da olduğu gibi kriz anında geçici olarak uygulanan bir pozisyon değil, egemen ve mutlak siyasi gücün bir veya daha fazla kişinin oluşturduğu bir yürütme organının denetimi olmadan uygulandığı bir siyasi düzen anlamına geliyor. Maurice Duverger'e göre, tarihte diktatörlüğün iki büyük salgını olmuştur: İlki M.Ö. VII. ve VI. çağlar, antik dönemin Akdeniz şehir devletlerinde yaşanan zorbalık dönemleridir. Diktatörlüğün ikinci büyük salgını, 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi ile özellikle Avrupa'da doğdu, ardından 19. Yüzyılda Latin Amerika'ya sıçradı ve 1920 ile 1945 yılları arasında Lenin, Hitler, Mussolini, Salazar, Franco ve adları az çok unutulmuş tüm Balkan diktatörleriyle zirvesine ulaştı. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra salgın Asya, Orta Doğu ve Afrika'ya sıçradı.⁷⁸

2.2.5. Totalitarizm

Totaliter kelimesi dilimize Fransızca'dan (fr. Totalitaire) girdi. Latince Totus kelimesinden gelir, yani her şey, her şey anlamına gelir. Mevcut Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğündeki anlamı, devletin tam egemenliğini amaçlayan siyasi bir ideolojidir. Totaliter kelimesi ilk olarak Benito Mussolini tarafından 1920'lerde yazılan bir makalede kullanıldı. Mussolini, faşist devleti tanımlamak için Faşizm adlı makalesinde totaliter kelimesini kullandı; *“Yani, bir faşist için her şey devletin içindedir ve devlet dışında hiçbir insan, ruhani hiçbir şey olamaz, hiçbir değeri yoktur. Bu anlamda faşizm*

⁷⁷ Alexis De Tocqueville, Amerika'da Demokrasi, (Ankara: Yetkin Yayınları, 1994),15.

⁷⁸Maurice Duverger, Diktatörlük Üstüne, çev. Bülent Tanör (İstanbul: Dönem Yayınları, 1965),13-14.

totaliterdir. Tüm değerlerin sentezi ve birliği olan faşist devlet, aynı zamanda milletin tüm yaşamını da açıklar, geliştirir ve güçlendirir ”dedi.

Totaliter gücün aynı zamanda ütöpic gelecek vaadi, tek lider, tek parti, terör sistemi, medya tekeli, yasa uygulama şiddeti, merkezi ekonomik yönetim, totaliter rejimi destekleyen propaganda ve tek bir ahlaki kural-nedenin birleştirilmesi gibi ortak özellikleri vardır. Temel olarak amaç, kişiyi kontrol altında tutacak uygulamaları hayata geçirmektir. Bunlardan bazıları, bireyin hükümet tarafından manipölasyona açık olması, düşünce ve ifade özgürlüğünün olmaması ve hükümete karşı fikir ortaya koyamamasıdır. Totaliter rejimler insanların özgürce yaşamasına izin vermez ve bu tür rejimler için insanların görüşleri önemli değildir. İnsanların bu tür rejimlerdeki rolü, devletin varlığını sürdürmek, devlete imkân sağlamak, devlet için sorun yaratmamak ve devletin gücünü kabul etmektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRASİ UNSURLARI VE DEMOKRASİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER

3.1. DEMOKRASİNİN UNSURLARI

Demokrasi, demokrasiye inanan ve onun için çabalayan demokratlar olmadan yaşama şansına sahip olmayan bir yönetim biçimidir. Bu sebeple demokrasinin var olabilmesi, sadece devleti demokratikleştirmekle sınırlı olamaz; toplumunda demokratikleşmesi gerekir. Toplumu demokratikleştirmenin yolu ise, bütün toplumsal kurumları kapsayan otokratik iktidar fırsatlarını önleyen bir zihniyeti yayma tedbirlerini almaktan, demokratik kültürü içselleştirmekten geçer. Demokratik kültürün oluşması uzun bir süreç gerektirir, demokrasinin bir yaşam biçimine dönüşmesiyle doğru orantılıdır. Hayatımızın her alanında demokratik bir ilke edinmeyi gerektirir.⁷⁹ Yani demokrasiler sadece belirli bir yönetim şekli olarak düşünülmemelidir. Modern dünyanın da kabullendiği demokrasi, insanlığın kendi çabalarıyla ulaştığı en iyi yönetim ve yaşam biçimidir. Bu durumda, demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak kabul etmek, her şeyden önce belirli koşulları gerektirir.

Bir ülkenin demokratikleşmesi, daha doğrusu bir yerde demokrasinin var olmasının koşulları, bir yerden diğerine ve bir zamandan diğer zamana göre büyük farklılıklar gösterir. Şöyle ki hiçbir unsur tek başına, bütün ülkelerde veya tek bir ülke de demokrasinin gelişmesini açıklamaya yeterli değildir ya da aynı şekilde hiç bir faktör demokrasinin gelişmesi için zorunlu değildir. Her ülkede demokrasinin var olması, ortaya çıkması bir sebepler toplamının sonucudur. Ve bu sebepler ülkeden ülkeye, zamandan zamana değişir, yani bir rejimi değiştiren sebepler artık başka bir rejimin değişikliği için geçerli olan sebeplerle aynı olmazlar. Fakat yine de en basit düzeyde bir ülkede demokratikleşme şunları içerir; bir otoriter rejimin sona ermesi, bir demokratik rejimin kurulması ve demokratik rejimin pekişmesi.⁸⁰

Robert Dahl, modern demokrasiyi tanımlarken, demokrasi için genel olarak kabul edilmiş yedi koşulu (veya kendi deyimiyle 'poliarşi') belirledi ve bunu "asgari usule ilişkin koşullar" olarak adlandırdı. Bu koşullar: ⁸¹

⁷⁹ Ali Yaşar Sarıbay, Demokrasinin Sosyolojisi, 2. bs. (İstanbul:Timaş Yayınları, 2012), 14.

⁸⁰ Huntington, Üçüncü Dalga Yirminci Yüzyılın Sonlarında, s.36-37.

⁸¹ Dahl, a.g.e., s.34

- *“Kamu politikasına ilişkin hükümet kararları üzerindeki kontrol, anayasa tarafından seçilen organlarda yoğunlaştırılmalıdır.*
- *Zorlamanın nispeten nadir olduğu sık ve adil seçimlerden sonra seçilmiş organlar iktidara gelmelidir.*
- *Neredeyse tüm yetişkinler, seçilmiş hükümet organlarına seçilebilmelidir.*
- *Vatandaşlar, ağır cezalar tehdidi olmaksızın geniş bir şekilde tanımlanmış siyasi konularda görüşlerini ifade edebilmelidir.*
- *Vatandaşların alternatif bilgi kaynaklarına erişimi olmalıdır. Dahası, alternatif medya organları var olmalı ve kanunla korunmalıdır.*
- *Neredeyse tüm yetişkinler, organ seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip olmalıdır.*
- *Vatandaşlar ayrıca, bağımsız siyasi partiler ve çıkar grupları içeren nispeten bağımsız kuruluşlar ve kuruluşlar oluşturma hakkına sahip olmalıdır.”*

Dahl tarafından geliştirilen ampirik teori, bazı yazarlar tarafından yeni koşullara uyarlanarak genişletildi ve değiştirildi. Bununla birlikte, ampirik bir yaklaşımda, ana poliarşal demokrasi olarak kabul edilir. Belirtilen bu kriterler aynı zamanda demokrasinin unsurlarını da oluşturmaktadır. Günümüzde genel kabul gören kriterler değişirken, seçim olgusuna odaklanan ve ona uyan rejimler demokratik olarak nitelendirilmektedir.⁸² Bu bağlamda demokrasiyi demokrasi yapan unsurlara yakından bakılacaktır.

3.1.1. Siyasi Partiler

Siyasi partiler, siyasi toplulukların tarihi kadar eski olabilir. Kraliyet saraylarında oluşan gruplar, çıkarlarını gözetmek için kendilerini dayatmaya çalıştılar; Ancak siyasi partilerin kurumsal olarak ortaya çıkması parlamentoların varlığı ile mümkün olmuştur.⁸³ Siyasi parti; İktidarı ele geçirmeye çalışan sürekli, yaygın bir örgüt olarak tanımlandığında, modern çağın bir gerçeklik özelliği olarak görülür. Her zaman siyasi gruplar bulunsa da, partiler ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaya başladı. İlk kez Batı demokrasilerinde karşılaşılan partilerin ortaya çıkış nedeni, siyasi olarak demokrasi mücadelesidir; Sanayi Devrimi ekonomik, kültürel ve sosyal olarak gösterilebilir. Siyasi partiler, demokrasi

⁸² Abdullah Ömercioğlu, “Montesquieu Paradoksu Çerçevesinde Vergi Demokrasisinin İncelenmesi”, (Yayınlanmış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2017), 6.

⁸³ Mustafa Gündüz, Ferhan Gündüz, Yurttaşlık Bilinci, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2005), 111.

mücadelesinin ekonomik ve sosyal farklılaşmayı ve bunun sonucunda da kurumsallaşma ihtiyacını ortaya çıkardığı siyasi bir gerçektir.

Siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilir. Demokratik rejimlerde siyasi partiler, tek başına veya bir koalisyon içinde güç kazanmak için belirli bir program altında birleşen sağlam örgütlerdir.

İktidar partisi ve muhalefet partisi / partileri de ana başlık olarak siyasi parti kavramı olacak şekilde belirtilmelidir. Bir ülkede birden fazla partinin olması demokratik seçimlerin yapılmasının ön koşuludur. Demokratik siyasetin işlemesi için siyasi partilerin liderlik etmesi gerekir. Partiler, demokratik siyasetin baş kahramanlarıdır; demokrasi çok partili bir siyasi rejimdir ve bu nedenle birden fazla partiyi gerektirir. Çok partili sistem fikri, vatandaşların diğer partileri değil, kendi fikirlerine uyan partiyi özgürce seçmesidir.

3.1.2. Seçimler

Daha önce belirtildiği gibi günümüzün demokrasi anlayışı, klasik demokrasi anlayışından oldukça farklıdır. Eski Yunan'da uygulama alanı bulan klasik demokraside, vatandaşlar egemenlik haklarını doğrudan kendileri kullanırken günümüzde seçtikleri temsilciler vasıtasıyla bu haklarını kullanmaktadırlar. Temsilci seçilirken kullanılan yegâne hak, oy hakkıdır. Bu nedenle bir toplumda oy hakkına sahip olan ne kadar erişkin var ise o toplum demokrasiye o kadar yakındır.⁸⁴ Oy, demokrasilerde seçim için kullanılan bir araçtır. Bir demokraside seçimler, iktidardakiler tarafından özyönetim ilkesini belirleme sürecidir. Bu anlamda, seçimler sadece milletvekillerini ve yerel yönetim yetkililerini belirlemek için kullanılan bir araç değil, aynı zamanda örgüt üyelerini tüm demokratik kurumlara yönlendirmenin bir yolu olmalıdır.⁸⁵

Yapılan ve yapılacak tüm seçimler serbest, adil, yarışmacı olmalı ve etkili sonuç yaratabilmelidir. Rekabete dayalı olan seçimler kamu görevlilerinin halk denetimine karşı sorumlu olmasını sağlayan temel araçlardır. Özgür ve adil seçimler iki kriterden oluşur; biri seçim sistemidir; hangi makamlara seçimle gelineceği, kimlerin aday

⁸⁴ Leslie Lipson, Demokratik Uygarlık, çev. Haldun Güllalp, Türker Alkan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984), 238.

⁸⁵ Öztekin, Siyaset Bilimine Giriş, 151.

olabileceği, seçimlerin ne zaman yapılacağı, kimlerin oy kullanacağı, kazananların tespit edilmesi için oyların nasıl açılıp değerlendirileceği gibi konuları düzenleyen kurallardır. İkinci kriter ise, seçim prosedürüdür; seçmenlerin ilk kayıtlarından oy pusulalarının sayımına kadar ki süreçte, kuralların sıkı ve adil bir şekilde uygulandığını ve sonuçlarda hiçbir yasa dışı uygulamaların yapılmadığını garanti altına alınmasıyla son bulan, seçimlerin pratikte nasıl gerçekleştirileceği sürecidir.⁸⁶ Seçimler herkesin seçimlerde aday olma ve vaatlerini seçmenlere sunma konusunda açık olmalıdır. Hesap verebilirlik ve hesap verebilirlik arasında bir denge kurmak için, halkın hükümetin eylemlerinin sonuçlarından haberdar olması ve hükümetin eylemleri hakkında karar vermeden önce bilinçli seçimler yapabilmesi için seçimler her üç ila beş yılda bir yapılmalıdır.⁸⁷

3.1.3. Siyasal Katılım

Siyasal katılım sadece seçimlerde oy kullanmak anlamına gelmez; bunun nedeni ise katılımın, basit olan bir meraktan oldukça yoğunlaşan bir tutum ve faaliyet alanını kapsamasıdır. Diğer bir deyişle, gerekli hazırlığa sahip olan ve belirli bir siyasi rolü oynayacak donanıma sahip bireyler, siyasi sürece katılarak belirli davranışları sergileyebilir ve bunlara dâhil olabilirler.⁸⁸ Bu bağlamda, halkın sandığa giderek oy verme yoluyla sadece temsilcilerini seçmesi, demokrasi için elzem ancak yeterli değildir. Bunun yanında bireylerin yönetime katılması ve bunun süreklilik taşıması gerekmektedir. Çoğulculuk ve katılım birbirini tamamlamaktadır. Katılım ilkesi gereğince bireyler tercihlerini özgürce belirler, yönetime demokratik yollarla iletir.⁸⁹

Siyasal katılımı üç şekilde kategorize etmek mümkündür: Siyasete karışmamak, ilgilenmemek, sadece seçimlere katılmak, seçimler dışında siyasete ilgi göstermek. Üçüncü tür katılım, olayları izlemek, politik konuşmaları dinlemek veya bu sunumlara katılmak olarak kategorize edilebilir. Daha üst düzeyde bir katılım ise siyasal partiye üye olmak, parti için çalışmak gibi durumları nitelemektedir.⁹⁰

Herhangi hukuku bir sınırlaması bulunmayan vatandaşlar (çocuklar, akıl hastaları ve diğer fiil ehliyeti bulunmayanlar) siyasi katılım hakkını kullanmaktan

⁸⁶ David Beetham- Kevin Boyle, Demokrasinin Temelleri 80 Soru 80 Cevap, çev. A. Zeynep Kopuzlu, (Ankara: Adres Yayınları, 1995), 1.

⁸⁷ Nigel Ashford, Özgür Toplumun İlkeleri, çev. Can Madenci, 4. bs. (Ankara: Liberte Yayınları, 2015), 32.

⁸⁸ Davut Dursun Siyaset Bilimi, 229.

⁸⁹ Nurullah Aydın, İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya (İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2008), 12.

⁹⁰ Davut Dursun, a.g.e.

dışlanamaz. Çünkü demokratik bir sistemde tüm vatandaşlar herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın siyasi haklar bakımından eşittir.⁹¹

3.1.4. Yarışmacı Siyaset

Siyasi rekabet aslında her rejimde mevcuttur, ancak rekabetin açık, yasal ve hatta gerekli olduğu bir siyasi rejim bir demokrasidir. Bugünün azınlığının yarın çoğunluk olma hakkı çerçevesinde hükümetin yanı sıra muhalefet hakkının da tanınması gerekiyor. Bu nedenle muhalefet olmadan demokratik bir rejim hayal etmek imkansızdır. Muhalefet, hükümeti kontrol etmek ve denetlemek, dolayısıyla yönetim için, temsil ettiği azınlığın yanlış olduğu durumları eleştirmek ve bir uzlaşma ortamı yaratmak, düzeltmek için büyük bir sorumluluk taşımaktadır. Böylelikle demokrasinin hedefi olan yönetişime toplumun hemen her kesiminin katılımı ideali gerçekleşmiş olur.

Demokraside muhalefet iktidar kadar önemlidir. Meşru olarak muhalefetin parti olarak var olmadığı ve muhalefetle iktidarın çekişmesinin olmadığı bir yerde demokrasi de var olamaz. Demokrasi varlığını muhalefetin ruhundan ve onunla yarışmaktan alsa da dikkat edilmelidir bu yarışma ve çekişmenin çok yoğun ve şiddetli olması halinde toplumsal barış ve siyasal istikrar tehlikeye düşebilir. Öyleyse demokrasi bölünmelere, ayrılmalara, çatışmalara dayansa bile; Demokrasinin devamı için, bu çatışmalar toplumun genel istikrarını ve en az uzlaşmayı bozacak boyutta olmamalıdır.⁹² Demokrasi için muhalefet bir yapbozda kaybolan parça kadar önemlidir, fakat yarışmacı siyaset içerisindeki çekişmeli ortam aşırıya kaçmadan ılımlı, hoşgörülü ve uzlaşmacı bir şekilde devam ettirilmelidir.

3.1.5. Siyasal İktidarın Seçimle Değişmesi

Demokratik bir hükümette halk, siyasi iktidara karşı tutum ve tutumlarını düzenli seçimlerle göstermelidir. Seçim; halka siyasal iktidara onay vermek, onayını geri almak ya da onu reddetme hakkı sağlamaktadır. Yalnız, seçimler yapılırken bazı ilkeler göz ardı edilmemelidir; zira Hitler de iktidara seçimle gelmiştir; ancak seçimlerin ne kadar demokratik olup olmadığı literatürde tartışmalıdır. Bu anlamda demokratik

⁹¹ Atilla Yayla, Siyaset Bilimi, (Ankara: Adres Yayınları, 2016), 156.

⁹² Erdoğan, Anayasal Demokrasi, 185-186.

sistemlerde yapılan seçimler serbestlik, eşit oya dayalı olmak ve adil olmak gibi bazı ilkelere dayanmalıdır.⁹³

Gerçek demokrasinin en önemli göstergelerinden biri, halkın iradesini temsil etseler de, seçimlerin siyasi, ekonomik, sosyal baskı veya korku olmaksızın seçimlere bağlı olmasıdır. Bu, seçme özgürlüğü, başka bir deyişle özgürlük ilkesidir. Özgürlük ilkesi, insanların seçimlere özgürce katılabileceği, başka bir deyişle, oy kullanıp kullanmamayı seçebileceği anlamına gelmez. Seçmenler; Herhangi bir baskı, endişe veya korku olmaksızın herhangi bir kişiyi veya siyasi partiyi özgürce seçebilir; Diğer bir deyişle, seçimini istediği gibi yapabiliyorsa, seçimler halkın gerçek iradesini yansıtır.⁹⁴

Demokrasi de siyasal iktidar akraba bağıyla iktidar olmaz ya da kendi kendini iktidar ilan edemez, ancak seçimle meşru bir siyasal iktidar ortaya çıkar. Halkı yönetecek kişi seçimle belirlenir. Halk kendi rızalarına bağlı olarak yönetilmeli ve ona göre temsilci seçmelidir. Yönetim yönetilenlerin rızasına dayalı olmalıdır ki bu da ancak seçimle belirlenebilir. Seçimi kazanan parti ebediyen iktidarda kalmaz, seçimle geldiği gibi seçimle de gider. Siyasal iktidarların seçimle değiştirilebilmesi, gerçekte demokratik ülkelerin istikrar sigortasıdır, çünkü iktidardaki partinin yönetiminden memnun olmayan vatandaş kitleleri iktidarın değişmesiyle rahatlar böylece ülkeye karşı umutsuzluk ve öfke içermezler. Demokrasi her an azınlığın çoğunluğa, çoğunluğunda azınlığa dönüşmesiyle mümkün olabilir.⁹⁵

3.1.6. Siyasal İktidarın Halka Hesap Verebilirliği

Demokrasiyi farklı yönetim şekillerinden ayıran, belki de en önemli unsurlardan biri olmaktadır, çünkü demokraside halk siyasal iktidarlardan hesap sorabiliyor. Şöyle ki siyasal iktidarı oyları ile cezalandırabilirler. Nitekim demokraside iktidar seçimle başa geldiği için seçimle de gideceğinin farkındadır ve bunun korkusunu taşımaktadır. Vatandaşlarda rahatsız oldukları durumda bir başka partiye oy vererek siyasal iktidarı değiştirebilme yetkisine sahip oldukları için siyasal iktidar da bunun bilinciyle halkın nabzını tutmaya ve bunun doğrultusunda halkın isteğine göre iyi icraatlar geliştirmeye çalışır, kendi isteği doğrultusunda değil halkı baz alarak hareket eder.⁹⁶

⁹³ Nurullah Aydın, İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya, 115.

⁹⁴ Öztekin a.g.e., 168.

⁹⁵ Yayla, a.g.e., 157.

⁹⁶ Yayla, a.g.e., 157-158.

Son olarak, hükümetin seçmenlere karşı açık ve şeffaf tutumu ve hesap verebilirlik düzeyi de devletin işleyişini etkileyen göstergeler arasındadır. Bunu belirlerken; sivil toplum kuruluşlarının, çıkar gruplarının, gazetecilerin ve diğer vatandaşların görüşlerini açıklama veya benimsenen politika ve düzenlemeleri etkileme fırsatına sahip olup olmadığı; vatandaşların bilgi alma ve devlet faaliyetlerine başvurma hakkına sahip olup olmadığı; bütçeleme aşamasının yasal incelemeye ve kamu denetimine tabi olup olmadığı; ayrıntılı bir kamu harcama raporunun zamanında yayınlanıp yayınlanmadığı; kamu ihalelerinin şeffaflığı; Devlet memurlarının varlık değerlemesi halka ve medyaya açıktır ve doğrulanabilir.

3.1.7. Çoğunluğun Yönetme Hakkı

Hukukun üstünlüğünün korunduğu ve bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı çoğulcu demokrasilerde, parlamento ve parlamento çoğunluğunun gücü doğaldır, ancak bu garantiler nedeniyle sınırsız değildir.

Çoğulcu siyasetin ayırt edici özelliklerinden biri; Vatandaşların çeşitli siyasi partiler veya diğer siyasi örgütler kurma hakkı var mı ve sistem bu partilerin diğer partiler / kuruluşlarla rekabet etmesine izin veriyor mu? Bu amaçla, siyasi partilerin kuruluşunda ve üyeliğinde hukuki veya pratik engeller bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, partiler, toplantılarda, gösterilerde ve benzeri barışçıl faaliyetlerde ayrımcılığa uğrayıp uğramaz; Parti üyelerinin veya liderlerin bu tür barışçıl faaliyetler sonucunda hapsedilip tehdit edilmediği, taciz edilip edilmediği veya şiddetli saldırıya uğrayıp uğramadığı değerlendirilir.

Çoğulcu siyaset kavramının bir başka göstergesi de vatandaşların siyasi tercihlerinde ordunun, dış güçlerin, totaliter partilerin, dini hiyerarşinin, ekonomik oligarşinin veya benzer güç merkezlerinin baskısından ne kadar uzakta olduğudur. Bu konuda; bu tür koordinatörlerin seçmenlere rüşvet verip vermediği; siyasi tercihleri değiştirmek için seçmenleri veya politikacıları sindirmek, taciz etmek veya onlara saldırmak; Hükümetin politikaları ve faaliyetleri üzerinde askeri kontrolün veya yabancı ülkelerin baskı ve etkisinin olup olmadığı değerlendirilir.

Son gösterge olarak; Kültürel, dini, etnik veya diğer azınlık gruplarının siyasi hakları ve seçim fırsatlarının tam olarak tanınıp tanınmadığını inceler. Bunun için; farklı siyasi partilerin azınlık çıkarlarını temsil eden konulara karar verip vermediği;

Hükümetin azınlıkların parlamentoya girmesini yasal olarak veya uygulamada engelleyip engellemediği ve siyasi partilerin barışçıl ve demokratik değerleri baltalayan etnisite, kültür veya dine dayanıp dayanmadığı sorusu bir değerlendirme meselesidir. Devletin işleyişine yolsuzluk ve temiz bir toplum arayışı olarak bakıldığında, yönetişime açık ve şeffaf bir yaklaşımın etkinliğini sağlamaya yönelik çabaların sonucudur. Bu nedenle halk yönetimi gözetmek zorundadır ve yönetim sorumluluk alarak hareket eder. Böylelikle demokrasinin güçleneceği bir ortam yaratılır.

3.1.8. Eşitlik Kavramı ve Azınlıklar

Eşitlik, zaman zaman özdeşlik ve aynılık anlamında kullanılsa da temelde anlamı herhangi bir şeyin bireyler arasında dengeli bir şekilde bölüştürülmesi demektir. Eşitliğin özü yasalar önünde tüm vatandaşların eşit olmasıdır. Bununla birlikte eşitlik kavramını şu şekilde ifade edilmiştir. Bu, devletin vatandaşlara hizmet verirken veya vatandaşlara kanunları uygularken dil, din, ırk, felsefi inanç, eğitim, yaş, cinsiyet, siyaset veya ideoloji ne olursa olsun herkese eşit şekilde hukuku uyguladığı anlamına gelir.⁹⁷ Demokratik bir toplumda eşitlik ilkesinin yeteri kadar saygı görmesi için, hukuk devleti ilkesine dayanması gerekir. Hukuk devletinde tüm vatandaşlar, yönetenler ve yönetilenler eşit konumdadır. Öyle ki hukuk devleti standartlarının yerine getirilmediği bir toplumda eşitlik ilkesinin de hayata geçirilmesi beklenemez. Eşitlik tüm bireyleri kapsadığı gibi, demokrasi yönetimi grupların yönetimi olup, tüm grupları niceliğine bakmadan kapsamalıdır.

Demokrasi çoğunluk yönetimidir fakat bu çoğunluk sınırlı çoğunluk olup azınlığın haklarına saygı ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırılma olmadan çoğunluğun azınlık üzerinde baskısı onun gibi düşünmediği için sosyal ve siyasal alandan dışlanması durumuyla karşılaşılabılır fakat demokrasinin çoğunluk yönetimi olması, azınlığın çoğunluk tarafından ezilmesi, sindirilmesi, yok edilmesi anlamına gelmez. Aksine demokrasi azınlık haklarının etkili bir şekilde korunduğu bir sistemdir. Demokrasi muhalefetiyle var olduğu için azınlığa fikirlerini özgürce tartışıp ifade edebileceği demokratik bir karar alma platformu sunar. Böylece azınlıklara bir gün çoğunluk olabilme imkânı sunulur. Ancak bu şekilde vatandaşlar özgür tercih de bulunabilir, tek seçeneğin olduğu yer de tercih hakkı fiilen yoktur. Sağlıklı bir

⁹⁷ Nesrin Demir, "Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları", Ege Akademik Bakış Dergisi, 10/2, (2010): 601

demokrasinin olabilmesi ve istikrarının sürdürülebilmesi için halka yani azınlık artı çoğunluğa demokrasinin işleyiş yöntemi için gerekli olan haklara sahip olmalarını sağlamalıyız. Demokrasinin kalbi azınlıktır, bu sebeple demokrasiyi ayakta tutan şey de azınlık haklarına saygı ve güvenceden geçer. ⁹⁸

3.1.9. İktidarın Paylaşılması ve Seçim Barajı

Temsili demokrasinin seçimler yoluyla uygulanmasına ilişkin olarak, seçim barajının kullanılması, temsil derecesini belirleyebilecek bir faktör olarak öngörülmektedir. Seçim barajı, daha önce kanunla belirlenen oy oranlarına ulaşan siyasi partilerin parlamentoya girerek temsil hakkı almalarını sağlar. Seçim barajının amacı, yönetim / temsil eşitliğine dayalı bir orantılı temsil sisteminde ortaya çıkan hükümet istikrarsızlığı sorununu ele almaktır. Ancak bu aynı zamanda bazı küçük siyasi grupların parlamentoya giremeyeceği ve bu nedenle temsil haklarını kullanamayacağı anlamına gelir. Ayrıca, bu küçük siyasi gruplar çok büyükse, bazı durumlarda seçmen tabanının yarısından fazlasının bile, sırf eşiğin altında oldukları için temsil haklarını kullanamadığı görülmektedir. Bu nedenle, yüksek seçim barajları adil temsil ilkesinden sapmaktadır.

Anti demokratik olarak niteleyebileceğimiz her siyaset bir çeşit kazan kaybet oyunudur. Kazanan her şeyi kazanır, kaybeden ise her şeyi kaybeder, demokrasi böyle bir oyun değildir, olamaz da. Demokrasi siyasal iktidarın çeşitli alanlarda ve seviyelerde paylaşıldığı bir süreçtir şöyle ki; belli bir ölçüde her siyasi parti seçimlerle kazanılabilen konumlardan, yönetimlerden bazılarını elde edebilir. Milletvekilleri, belediye başkanlıkları bu seçimle kazanılan konumlara örnek gösterilebilir. Fakat unutulmamalıdır ki bu makamlar geçici olarak kazanılır, hiçbir siyasi iktidar, iktidarın geri dönülemez bir biçimde sahibi olamaz. ⁹⁹

3.1.10. İnsan Hakları

İnsan hakları, insanın sırf insan olmasından kaynaklanan haklardır. İnsanlar arasındaki din, dil, ırk, cinsiyet, milliyet gibi niteliklerin tümünden bağımsızdır. Hiç bir siyasi iktidar/erk tarafından verilmediği gibi, onlar tarafından da alınamaz. Bu anlamda

⁹⁸ Merve Oğuzhan, "Demokrasi Teorisi ve Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Süreci", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi Kırıkkale Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2019), 33.

⁹⁹ Beetham ve Boyle, Demokrasinin Temelleri 80 Soru 80 Cevap, 31.

insan hakları evrenseldir. Bütün bu sebeplerden ötürü, insan hakları demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur.¹⁰⁰

İnsan hakları öğretisi ilk olarak Thomas Hobbes'un çalışmalarında belirginlik kazanmıştır. Hobbes bunu doğa durumu kavramıyla ortaya koymuştur. Bunu da şu şekilde açıklamıştır: Her insan yaratılışından hareketle ve kendi zihni melekelerini kullanarak, dileğini yapma özgürlüğüne sahiptir.¹⁰¹ Bunun neticesinde de insanlar kendi aralarında barış sağlamak ve dış düşmanlara karşı korunmak için güç ve yetkilerini iktidara devreder. Demokratik yönetimlerde yöneticilere devredilen hakların en iyi şekilde korunması gerekir. Çünkü demokrasi bir yönetim biçimi olmasının yanı sıra, insan haklarını ele alan bir yaklaşım ve yaşam biçimidir.

Demokrasinin ruhu temel insan hak ve özgürlüklerinde yatar. İfade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve inanç özgürlüğü gibi bu özgürlükler olmadan, hiçbir çoğunluk kuralı demokrasi olarak kabul edilmemektedir. Demokrasinin tam anlamıyla işleyebilmesi için bütün insan haklarına saygı gerekir. Demokrasinin yaşayabilmesi için devlet kuruluşlarının demokrasiye olan bağlılıkları yetmez, devletin bağlılığının ötesinde sivil toplum örgütleri ve vatandaşın da demokratik haklarını isteyerek devleti, demokrasiye uyumu açısından denetlemesi gerekir.¹⁰²

İnsanların sivil toplum içinde örgütlenmek veya hükümet üzerinden etki sağlamak gibi siyasi faaliyetleri için gerekli olan ifade, örgütlenme ve gösteri yapma gibi özgürlükleri kapsamaktadır. Doğal haklar olan yaşama, hürriyet, mülkiyet haklarının yanında, demokrasinin olmazsa olmaz unsuru olan sivil- siyasi hakların mevcut olması ve anayasal teminat altında güvende tutulması gerekir. Demokrasi bireye sivil hakları olan din, vicdan, seyahat, ifade, basın, teşebbüs özgürlüğü gibi sivil özgürlüklerinin ve ortak amaçlara ulaşmak için başkalarıyla iş birliği yaptığı siyasi parti kurma, dernek kurma, toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü gibi siyasi özgürlüklerini garanti altına alır ve bunları gerçekleştirebilecek imkânları sağlar.¹⁰³ Demokrasi bu özgürlükleri sağlama ve etkin bir şekilde kullanma konusunda herhangi bir rejim türünün vaat edebileceğinden daha kapsamlı bir kişisel özgürlük alanını sağlama eğilimindedir.¹⁰⁴ Sonuç olarak demokrasi, gerekli kamu özgürlüklerinin; basın, dernek

¹⁰⁰ Nevzat Can, Siyaset Felsefesinin Problemleri, (Ankara: Elis Yayınları, 2005), 288.

¹⁰¹ Nevzat Can, Siyaset Felsefesinin Problemleri, 289.

¹⁰² Ünal Ay, "Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi, İlk Uygulama Raporu", (Ankara: Türk Demokrasi Vakfı, 1999), 60.

¹⁰³ Dahl a.g.e., 121,

¹⁰⁴ Maurice Duverger, Siyasal Rejimler, çev. Teoman Tunçdoğan (İstanbul: Gelişim Yayınları, 1974), 19.

kurma, din ve vicdan gibi özgürlüklerin var olmasını, muhalif kişi ve partilere karşı saygıyı içerir.¹⁰⁵

3.1.11. Hukuk Devleti

Temel hak ve özgürlüklerin hukukla korunup siyasi iktidarın hukukla sınırlandırıldığı böylece keyfiliğin önlendiği devlettir. Hukuk devleti, halkın seçtiği kişilerin hukuk kuralları dâhilinde hareket etmesini sağlar. Siyasi toplumda hukuk hâkimdir yani son sözü söyleyecek olan somut kişi veya kurumlar değil, hukuk kurallarıdır.¹⁰⁶ Hukuk devleti kavramı, demokrasinin gelişimiyle paralel olarak mutlak iktidarın kişisel hakları ve özgürlükleri kendi lehinde sınırlandırmaya başlaması ile beraber oluşmuş ve gelişmiştir.

Hukukun üstünlüğünü anlamak, günümüzün demokratik rejimleriyle özdeşleşmiştir. Hem demokrasi anlayışı hem de hukukun üstünlüğü yaklaşımı, mutlak gücün bireysel hak ve özgürlükler lehine sınırlandırılmasına dayanmaktadır. Bu bakımdan aynı işlevi gerçekleştirmeye çalışırlar. Hukukun üstünlüğü kavramı, hukuku bir demokrasi aracı olarak, devlet ile toplum arasında kararlar ve eşitlik için bir mekanizma olarak varsayar.

Hukukun üstünlüğünün olduğu devletlerde anayasalar, hak ve özgürlüklere kapsamlı bir şekilde yer vermelidir, hak ve özgürlüklerin sınırları anayasalarda yer bulmalıdır. Yürütme organı, anayasaya uygun olarak çıkarılan yasaları uygulamaya geçirmelidir. Yargı organları görevlerinde bağımsız olmalı, anayasa ve yasalara uygun olarak karar vermelidir. Hukuk kurallarının uygulanmasında çıkabilecek uyuşmazlıklar hiçbir baskı ve etki altında kalmadan çözümlenmelidir, mahkeme ve yargıçlar tarafsız olmalı, yargı süreci adalet anlayışı içinde işlemelidir.¹⁰⁷

3.1.12. Kuvvetler Ayrılığı

Kuvvetler ayrılığı sistemi, devlet iktidarını sınırlandırma ve baskı rejimlerini gidermek amacı ile ortaya çıkmış ve gelişmiş bir sistemdir. Sistem, İngiltere’de kralın mutlak hâkimiyetini sınırlandırmak üzere verilen mücadeleler neticesinde ortaya

¹⁰⁵ Coşkun Can Aktan, “Siyasal Yönetim Biçimleri ve Demokrasi”, ed. Coşkun Can Aktan, Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı Demokrasi Poliarşi ve Demarşi, içinde, (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2005), 12.

¹⁰⁶ Oğuzhan, “Demokrasi Teorisi ve Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Süreci”, 9.

¹⁰⁷ Nurullah Aydın, a.g.e., 123

çıkmiştir.¹⁰⁸ Gerçekten, İngiltere’de parlamento kralın iktidarını keyfi olarak kullanması karşısında bir kurum olarak oluşturulmuş, zaman içerisinde, parlamento yasama yetkisini kraldan almıştır. Parlamento, 1689 tarihli *Bill of Rights* ve 1702 tarihli *Act of Settlement* bildirgeleri ile kraldan tamamen bağımsız bir organ haline gelmiş olup, yasama yetkisini tek başına kullanmaya başlamıştır.¹⁰⁹ Sonrasında yargı erki de kraldan alınarak, bağımsız mahkemeler eliyle kullanılmaya başlanmış ve pratikte kuvvetlerin ayrılığı sağlanmıştır. Kuvvetler ayrılığı teorisinin ilk uygulaması olarak karşımıza 1787 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Anayasası çıkmaktadır.

Kuvvetler ayrılığı kavramının diğer bir tanımı ise; Devletin üç temel kuvveti olan yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrı ellerde toplanmasını ifade eder. Kanun yapma görevinde yasama organına bırakılmalı ve yasanın uygulanmasında kolluk kuvvetlerinin rolü yargıdan ve bu yasaların anayasaya uygunluğundan bağımsız olmalıdır. ¹¹⁰ Bu üç kuvvetin tek elde toplanması durdurulması zor bir canavarı ortaya çıkarır bu yüzden özgürlüğünü korumayı amaçlayan sistemlerin her birisi bu güçleri ayırmak ve ayrı ayrı organlara teslim etmesi gerekir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi demokrasinin sigortası olarak görülebilir. Tek kişinin, tüm gücü ele geçirmesinin önünde her zaman bir bariyer görevi görecektir.

3.1.13. Sivil Toplum

Ortaçağ’ın başlarına kadar çok fazla popülaritesi olmayan sivil toplum kavramının sosyal tarih içindeki gelişimi 12. yüzyıldaki Batı Avrupa’daki ticaret ilişkileri ile yakından ilgilidir. Bu dönemde artan refah seviyesini korumak ve ondan yararlanmak amacıyla soylu sınıf ve şehir burjuvazisi arasında uzlaşma arayışı burjuvanın giderek ekonomi ve kültür seviyesini artırmasını sağlamış, kilise karşısında da otonomi elde etmesini kolaylaştırmıştır. Bu otonomi onlara aynı zamanda şehir hürriyeti diyebileceğimiz bir takım hürriyetler de kazandırmıştır. İşte bu hürriyetleri kullanmayı mümkün kılan düzenlemeler ve kurumlar sivil toplum mantığının orjinini oluşturmaktadır.¹¹¹

¹⁰⁸ İlhan Arsel, *Anayasa Hukuku (Demokrasi)*, 2. bs. (İstanbul: Sıralar Matbaası, 1968), 204.

¹⁰⁹ İlhan F. Akın, *Kamu Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım Yayım ve Dağıtım, 1993), 143.

¹¹⁰ Aktan, a.g.e., 12.

¹¹¹ Lutfullah Karaman, “Sivil Toplum Kavramı ve Türkiye Üzerine Değerlendirmeler: Bir Yeniden Bakış”, *Bahar Gündemi*, (1990): 4.

Demokrasinin oluşumu ve kurumsal hale gelmesi için öncelikle sivil toplumun güçlü ve etkili olması gerekmektedir. Demokrasi ve sivil toplum doğru orantılıdır; siyasal iktidar karşısında hakları ve özgürlükleri adına mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının sayılarının artması ile birlikte demokrasi de giderek kurumsallaşmaktadır. Nitekim sivil toplum unsuru demokrasinin devletten bağımsız olarak örgütlenen her türlü toplumsal kuruma ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Devletin iktidar alanı daha da sınırlandırılır şöyle ki; kamuoyu görüşü yukarıdan dikte etmek yerine aşağıdan üzerinde tartışılarak oluşturulabilir ve toplum keyfi yönetime karşı çıkma konusunda daha özgüvenli davranabilir. Bu kurumların sadece bağımsız değil aynı zamanda kendi içlerinde de demokratik ilke ile yönetilmesi gerekir.¹¹²

Sivil toplum devlet temelleri üzerine yükselen çoğulcu özgürlükçü demokrasi kültürü, her türlü mutlak doğru anlayışına karşı bir savaşımdır. Bunun için toplumdaki tüm seslerin siyasal alanlara taşınması ve farklılıkların her koşulda tanınması gerekir. Nitekim demokrasi bir denge ve uzlaşma rejimidir. Maddi ya da nicel açıdan zayıf topluluklar, demokrasinin tüm unsurlarının gerçekleştirildiği bir ortamda, sağlanan güvenceler sayesinde, kendilerinden çok daha güçlü grupların karşısına çıkabilir ve onları dengeleyebilirler. Böylece farklılıkların güvencesi olan çoğulculuk anlayışı gerçek anlamıyla hayata geçirilmiş olur. Bu unsurların hayata geçirilmesi oranında demokrasi, siyasi sistemden çok bir yaşam biçimi, yani toplumsal kültür niteliğini alır.¹¹³

3.2. DEMOKRASİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Demokrasi kavramı, insanların her dönemde ilgilendiği, içeriğine farklı anlamlar yüklediği bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Demokrasi, antik Yunan'da felsefenin ortaya çıkması için gerekli koşulların yaratılmasını içeriyordu. Bu eylemin nedeni, demokratik düşüncenin evrimi, insanın insana saygı kavramına dayalı bir yaratılış olduğu inancına dayanan iyimser bir dünya görüşünün evrimidir.¹¹⁴ Demokrasinin geçirdiği 2500 yıllık serüvende tanımı değişmiş, farklı alanlar ile ilgili etkileşimleri değişmiş hatta uygulanma biçimi bile sürekli bir değişime uğramıştır. Yaşayan bir kavram olması sebebiyle bu değişimler olağan ve gerekli olmakla beraber her çağda

¹¹² Aktan, a.g.e., 13.

¹¹³ Berke Özenç, "Türkiye'nin Demokratikleşmesinde Öncelikler", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 24/1-2, (2004): 622.

¹¹⁴ Ahmet Taner Kışlalı, "Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce", *Amme İdaresi Dergisi*, S.1 (1984):70-71

demokrasiye olan bakış açısını değiştirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde; Atina döneminden başlayarak, bazı düşünürlerin, demokrasi kavramı hakkındaki görüşlerine sosyolojik perspektiften bakmak suretiyle değinilmektedir. Demokrasinin sıfır noktasının Atina şehir devletleri olması sebebi ile Platon ve Aristo'nun görüşleri daha detaylı incelenmektedir.

3.2.1. Platon

Milattan önce 427 yılında Atina'da aristokrat ve zengin olan bir aile içerisinde dünyaya gelen Platon'un babası Ariston eski Atina Kralı Kodros'un soyundan geldiği için övünmektedir, annesi Periktione de Solon'un soyundandı. Sokrates'in idamına kadar onun yakın dostu ve öğrencisi olur. Hocasının idamıyla birlikte Atina'yı terkeder ve on iki yıl boyunca farklı ülkelere yolculuklar yapar. 387 yılında Atina'ya tekrar döner ve burada Akademia'yı kurar. Ölene kadar burada öğrencilerine ücretsiz dersler verir.¹¹⁵ Platon, ilk kez insan, toplum ve devlet üzerine sistematik ve bütüncül bir teori inşa eden düşünürdür. İnsan doğasının keşfi, insan doğasına dayalı genel yasaların oluşturulması ve insan doğasının özelliklerine dayalı siyasi sistem ve teorilerin kurulması ile başladı. Aslında bu gelenek, insanı düzenleyen bilgi, güç ve güç, insanı ve insanı yönetecek mutlak güç ve sosyal ve politik statünün belirlenmesi şeklinde totaliter rejimin ilk yansımalarıdır. Hatta totaliter düşüncenin bazı taraftarları, düşünce geleneği itibarıyla Platon'un kendilerinin ilk ataları olduğunu iddia etmektedirler. Çünkü Platon'un Devlet adlı diyalogunda açık bir şekilde demokratik olmayan ve doğrudan doğruya antidemokratik olan pek çok düşünce vardır.¹¹⁶ MÖ.407 senesinde Sokrates ile tanışan ve toplamda 8 sene onun öğrencisi olan Platon Sokrates'in ölümüne şahit olmuş çok sevdiği hocasının hükümet tarafından haksızlığa uğratıldığını düşünmüş ve demokratik yönetime karşı tavrı almıştır. Platon'un demokrasiye karşı olan görüşleri elbette Sokrates'ten ibaret olmamakla beraber çok fazla değişkeni bulunmaktadır. Platon bu konuyla ilgili tavrını, siyasetle ilgili düşüncelerini konu alan Devlet, Yasalar, Devlet Adamı diyaloglarında göstermiştir.

Devlet'te, "demokrasi anlayışı her şeyi hoş görür, bizim gibi kılı kırk yarmaz; tersine sitemizin temellerini atarken bizim büyük bir saygıyla ortaya koyduğumuz kurallara önem vermez" diye ifade ederek ideal devletinde bir insanın küçük yaştan

¹¹⁵ Platon, Yasalar, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007), 17.

¹¹⁶ William Ebenstein, Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, çev. İsmet Özel (İstanbul: Şule Yayınları, 2009), 17.

beri güzel oyunlar içinde yetişmemesi ve güzel şeylerle uğraşmaması durumunda iyi bir insan olmayacağını belirtir.¹¹⁷ Demokrasi, Platon'a göre bu anlayışın aksine davranır. Demokratik yönetim, politika adamının nasıl yetiştiğine aldırış etmez, halkın dostu olup olmadığına bakar. Bu durumda devletin en iyi modeli, Atina'yı demokratik yönetimin olumsuz koşullarından kurtarma girişimidir. Devlet, baştan sona demokrasiye bir yanıt olarak ortaya çıkar. Fakat Platon, oligarşinin de, tiranlığın da yönetimine tanık olduğu ve bir yurttaşa yönelik elverişsiz koşullarda söz konusu tanıklığı sürdürdüğü için Devlet'te diğer yönetim biçimleri de (demokrasi dışında, timarşi, oligarşi, tiranlık) eleştirilmektedir. Platon'un demokrasi hakkındaki görüşlerinin tam manası ile anlaşılması için Platon'un sınıflandırdığı yönetim şekillerinden kısaca bahsetmekte yarar vardır.

Patriarşi: İnsanlığın ilk yönetim biçimi olmaktadır. Ataerkilliğin ortaya çıktığı dönem, yazılı kanunların olmadığı, insanların çeşitli zanaat ve sanatları bilmediği, zenginlik tutkusunun olmadığı, insanların birbirlerine saygı ve nezaketle davrandığı bir dönemdi. Bu yönetim tarzı, insanların doğal bir durumda olduğu bir yönetim şeklidir. Ataerkillikte kural, kabilede aşiret liderine ve ailede babaya aittir. Ataerkillik küçük bir sosyal birimde ortaya çıkar. Bu yapının ne parlamentosu ne de kanunları vardı. Ataların gelenekleri korunmuştur; Babadan ve anneden iktidarı alan en yaşlı yöneticilerdi; diğerleri onların etrafına toplandı, ona itaat ediyor ve babalarının kanunlarına göre yaşıyorlardı. Ataerkillik, yüksek ahlak niteliklerine sahip olduğu için ideal bir devlete en çok benzeyen bir yönetim biçimidir.

Platon, bu yönetim şeklinin insanlığın gelişmesi, nüfusun ve buna bağlı olarak ihtiyaçların artması, zanaatların ortaya çıkması sonucunda değiştiğini söyler. Artık klanlar bu değişim ve ilerleme karşısında ihtiyaçlara cevap veremez hale gelirler. Klanlar birleşme yoluna giderler, böylece bu yönetim şekli ortadan kalkarak yerini monarşiye bırakır.¹¹⁸

Monarşi: Ailelerin farklı geleneklere, adetlere ve zevkleri olduğu için birlik olduğu zaman tüm toplumlar için geçerli olan kural ve düzenlemelere ihtiyaç duyulur ve yasalar çıkarılır.¹¹⁹ Kabilelerin birleşiminin ardından yönetimin yalnızca bir kabile liderine geçmesinin ardından meydana gelen yeni yönetim şekli monarşidir.

¹¹⁷ Platon, Devlet, 220

¹¹⁸ Bengü Özyürek Şahin, "Sapkın Rejim Demokrasi: Platon-Aristoteles Örneği", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2015), 24.

¹¹⁹ Mehmet Ali Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa, (İstanbul: İmge Kitabevi, 2006), 222.

Patriarşilerde başlangıçtaki nüfus, yaşamın mutlu olması için idealdir, ancak nüfusun artmasıyla birlikte kabilelerin sayısı da artar, bu da birçok liderin ve çeşitliliğin oluşmasına neden olur. Yeniden toplumsal düzeninin sağlanması için kabileler birleşme yoluna gider.

Platon Yasalar adlı eserinde, patriarşiden monarşiye geçişle birlikte daha büyük kentlerin kurulduğunu, her birinin kendi yasalarıyla oluşan bu büyük birliğe katıldığını ve yasalar arasından en beğenilenin geçerli yasa haline geldiğini belirtir. Böylece tarihsel süreç içerisinde yasaların kökeninin nasıl ortaya çıktığını açıklar. Kabileler birleşip, kent devletlerini oluşturdıklarında, kendi içlerinde temsilciler seçerek, bütün yasaları incelerler, beğendikleri yasaları diğer kabilelerin liderlerine sunarlar ve oybirliği ile kentlerde geçerli olan yasalar kabul edilir. İşte ilk yasa koyucular bunlardır.¹²⁰

Platon'a göre ideale en yakın yönetim şekli, yasalı monarşidir. Platon, monarşiyi ideale en yakın olarak nitelendirirken onu, ontolojik olarak Tanrının durduğu yer olarak tanımlamıştır. Eski çağlarda ilk olarak yönetim Tanrının elindeyken insanların hiçbir problemleri bulunmamaktadır. Ancak zamanla insanların kendi başlarına yaşama gereksinimleri doğunca monarşi yönetimi ortaya çıkmıştır. Böylece de monarşi Tanrıya en yakın yönetim şekli olmuştur.¹²¹ Bununla birlikte Platon'un fikirlerinin özü Sokrates'e dayanmaktadır. Sokrates, yönetimin ehli olmayan kimselere yani felsefi bilgelikten yoksun kimselere verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu yüzden Platon yöneticinin Filozof-Kral olması gerektiğini ifade etmiştir.

Aristokrasi: Aristokrasi, Platon'un olumlu baktığı yönetim şekillerinden biridir. Tek kişinin ya da belli bir azınlığın yönetimi ideal olanıdır. Aristokrasi en iyi yönetim şekillerinden biridir. Çünkü az sayıdaki en iyilerin ve seçkinlerin yönetimidir. Monarşi tek kişinin yönetimidir ve bu yüzden ideal bir yönetimdir. Aristokrasi de azınlığın çoğunluğu yönetmesidir, bu da ideal olanıdır. Yasalara saygılı bir azınlık, adaleti ortaya koymada çoğunluğa göre daha başarılı olur. Çünkü bu seçkin azınlık aynı zamanda erdemli ve bilgili bir niteliğe sahiptir.

¹²⁰ Özyürek Şahin, "Sapkın Rejim Demokrasi: Platon-Aristoteles Örneği", 26.

¹²¹ Betül Vural, "Platon ve Farabi'nin Siyaset Felsefelerinde İdeal Yönetim", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2010), 23.

Platon toplumu canlı bir organizma olarak tasavvur eder. Bu düşüncesini üç parçalı ruh analojisiyle destekler.¹²² Devlet, kendilerine verilen görevlerle doğru orantılı olarak her üç sınıftan ortaya çıktığı gibi, mükemmel insan da insan zihninin bu üç bölümünün uyumundan, yani o bölümün düzenlenmesinden ortaya çıkar. ¹²³Bu üç parçalı ruh anlayışında en önemli parça akıldır, çünkü o diğer bölümleri yönetir ve kontrol eder. Dolayısıyla devleti yönetecek kişiler insandaki akıl bölümüne denk gelmektedir. Yöneticiler bilge olmalıdır, bu bilgeliği de ortaya koyabilecek olanlar filozoflardır. Buradan hareketle Platon'un yönetici anlayışının bir seçkinler aristokrasisine dayalı olduğunu söyleyebiliriz.

Platon kendi ideal devlet anlayışını ortaya koymak için belirlediği yönetim şekillerini karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Devlet felsefesinde ahlak ön plandadır ve buna bağlı olarak iyilerin yönetiminin zamanla bozulmaya başlamasının nedeni de toplumun ve yöneticilerin sahip olduğu erdemlerin bozulmasıdır. Aristokrasi insanının sahip olduğu değer iyilik ve doğruluktur. Aristokrasiden sonra gelen yönetim şekli ise timokrasidir.¹²⁴

Timokrasi: İdeal devletin bozulmasıyla timokratia'ya geçilmesi, 'doğan her şeyin bozulacağı' ilkesinden ileri gelir.¹²⁵ Timokratik yönetim, bir toplumda meydana gelen politik değişikliklerdir. Bu nedenle, böyle bir yönetim, ideal bir durumda sınıf hiyerarşisini aldattıcı bir şekilde etkiler. Bir timokrasinin oluşumu, ilk olarak erkek ve kadınların yanlış zamanda ideal durumda birleştirilmesiyle tetiklendi, böylece doğru yöneticilerin doğumu için önceden belirlenmiş ideal doğumlar ve kötü ebeveynlik sonucu bozuldu. Soy ağaçlarının bir timokraside olması gerektiği gibi olmaması, bu sitede yapılacak hiçbir iş olmadığı anlamına gelir. Bu anlamda devletin yıkılmasına yol açan nedenler, gerilim karmaşası, hiyerarşi ve işbölümünün ihlali ve en önemlisi yöneticiler arasındaki mevcut işbirliğinin ortadan kalkmasıdır. Bu durumda timokrasi, ideal devlet ikiliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır:

"İkilik ortaya çıkar çıkmaz, demir ve bronz soyluları servete, toprağa, eve, altına ve gümüşe aşık olurlar; Öte yandan, altın ve gümüş soyluları fakir değildir, ancak doğaları gereği zengin oldukları için erdeme dönüp eski devlet düzenini korumaya çalışırlar. Pek çok zorbalık ve çatışmadan sonra bir uzlaşmaya varılır, arazi bölünür ve evler devredilir. Eskiden

¹²² Platon, Devlet, 129-130.

¹²³ Eyüp Şahin, "Platon ve Farabi'de Aristokrasi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51/1 (2010):116.

¹²⁴ Özyürek Şahin, a.g.t., 26.

¹²⁵ Platon, Devlet, 225.

vatandaşlarını özgür insanlar, arkadaşlar ve eğitimciler olarak savunanlar şimdi onları köleleştiriyor, onları hizmetkâr ve köleye çeviriyor; onlar da savaşı uğraşırlar, konularının başında nöbet tutarlar.”¹²⁶

Platon, yalnızca Politeia’da ele aldığı timokrasinin ideal devletin bozulmasından sonra ortaya çıktığını belirtir. Spartan modelini anımsatan timokrasi kurulur ve bilgeliğe aldırış etmemesi, şeref ve şeref teşviki ve asil askerler tarafından iktidarı ele geçirmesi sonucu ortaya çıkar. Sadece savaşı düşünmekte olan ve askerlik değerlerine önem gösteren bu insanlar, toplumu boyunduruk altına alarak kendilerinin uşağı yaparlar; diğer sınıfları hor görüp kendi aralarında topluca yaşarlar.¹²⁷ Bu düzende eğitilmiş ve bilgili insanların varlığı yöneticileri korkutur, çünkü onlar için bilgi yerini güç ve paraya bırakır. Timokrasi de yer alan yöneticiler onur ve şeref gibi değerleri terk ederek paraya ve zenginliğe daha çok önem verirler. Bu da timokrasinin sonu, oligarşinin başlangıcı olur.

Oligarşi: Devletin bir başka düzensiz biçimi, zenginliğin esasen baskın değer olduğu devlettir. Platon’a göre bu tür bir devlet, güney İtalya’daki zengin Yunan kolonilerinde görülmektedir. Platon’un dikkatle gözlemlediği bu devletin karakteristik özelliği, zengin ile fakir arasındaki nefrettir. Bu devlet modelinde, hem yöneticiler hem de insanlar zenginliğe ve servete büyük önem verirler. Güç, bilgelik ve eğitim değil, zenginliktir. Dolayısıyla böyle bir toplumun halkından ve yöneticilerinden erdemli davranışlar beklenemez. Oligarşi zenginlerin hüküm sürdüğü, fakirlerin yönetimden hariç tutulduğu, servete değer biçilen yapıdır. Bu devlet şekli, zenginleri servete dayalı olarak yönetir ve fakirlerin konuşma hakkı yoktur. Yani bu devlet bir anlamda gelir üstünlüğüne dayalı bir devlettir. Bu devlet modelinde insanlar paraya düşkündür, çünkü yöneticilerin amacı daha çok zengin olmaktır. Platon’a göre, “bir devlette zenginlik ve zenginler baş tacı olunca, doğruluğun ve doğru insanların şerefi azalır.”¹²⁸ Burada insanlar birbirini model alırlar ve zenginliklerine zenginlik katmaya çalışırlar. Yöneticiler için var olan yasalar da anlamsızdır, yasaları kendi istedikleri şekilde yorumlarlar ve değiştirirler.

Mümkün olduğunca zengin olma çabası, oligarşiden demokrasiye geçişe yol açar. Devlet aşırı harcamaya girince, aristokratlar iflas eder. Öte yandan bir işsizler ordusu var. İçlerinde zehir taşıyan bu fakirlerin mallarını alan zenginlere yönelik öfkesi

¹²⁶ Platon, Devlet, 229.

¹²⁷ Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa, 224-225.

¹²⁸ Platon, Devlet, 234.

gün geçtikçe artmaktadır. Zenginleri devirmek ve devleti devirmek için gizli toplantılar yapıyorlar. Sonunda bir iç savaş çıkacak ve yoksullar kazanınca demokrasi kurulur.¹²⁹ Zengin yöneticiler tarafından değer verilmeyen ve aşağılanan yoksullar, yöneticilerin sonunu hazırlar. Demokrasi fakir çoğunluğun, zengin azınlığı yenmesiyle ortaya çıkar. Artık söz sahibi olanlar zengin azınlık değil, fakir çoğunluktur. Yönetimde dengeler tamamen değişir ve tersine döner. Fakirler de zenginler gibi özgürdür artık ve söz fakir çoğunluğundur.

Platon'a göre sırası ile ideal sayılan patriarşi, monarşi, aristokrasi timokrasi ve oligarşi yönetim biçimlerini kısaca açıklarken gördüğümüz üzere; bozulmaya başlayan yönetim şekli diğer yönetim şeklinin doğmasına zemin hazırladı ve yeni yönetimler Platon'a göre bir öncekinden daha kötüydü. Platon'un ideal olmadığını düşündüğü yönetim biçimleri ise; demokrasi ve tiranlıktır. Oligarşiden sonra gelen yönetim biçimi demokrasi olmasına rağmen önce tiranlığı açıklayacak, ardından Platon'un dönemindeki demokrasi ve demokrasi kavramı ile ilgili görüşlerini tek bir başlıkta aktaracağız.

Tiranlık: Tiranlık, Platon'a göre en kötü yönetimdir. O, yönetim biçimlerini sıralarken en alt basamağa tiranlığı yerleştirmiştir. Ona göre tiranlık, halka hoşnut görünmek isteyen demagogların kışkırtmalarıyla toplumda zenginlik düşmanlığının ortaya çıkması durumudur. Bu durumda zenginler, kendilerini koruyabilmek için yeniden oligarşiyi kurma uğraşı içerisine gireceklerdir. Ancak halk kendine çokça vaatler veren bir kişiye inanır ve onu başa getirir. Bu kişi ise halkın bir kısmını köleleştirir, bir kısmını öldürür, bir kısmını da sürgün eder. Böylece bu kişi zaman içerisinde tirana dönüşür.¹³⁰

Platon, tiranın gücünün para olduğunu belirtir. Çünkü çevresindeki insanlar onun dostu için değil, parası olduğu için yanındadırlar. Bu yüzden böyle bir zorba başta kalmak için kendisine karşı olan insanları ortadan kaldırır. "Dostları arasında olsun düşmanları arasında olsun bir tek değerli insan bırakmaz. Tiran gücünü devam ettirmek için bir yabanarısı gibi çalışır, çünkü ya yaşamaktan vazgeçecek, ya çoğu kendini sevmeyen aşağılık insanlar arasında yaşayacaktır."¹³¹ Bu yüzden kendi güvenliğini sağlamak için halka baskı ve zulmü artırır bunun yanı sıra askerlerin

¹²⁹ Alaeddin Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, (Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları, 1996), 153.

¹³⁰ Sibel Tosun, "Platon ve Farabi'nin Siyaset Felsefelerinin Karşılaştırılması ve Siyaset Felsefelerinde Erdem", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007), 69.

¹³¹Platon, Devlet, 252.

sayısını da artırır. Askerler kendisine ne kadar bağlı olursa kendini o kadar güvende hisseder. Ancak Platon tiranlığı dahi tam olarak kötülemez. Platon Yasalar isimli eserinde ideal devlete dönüşecek en kolay yönetimin tiranlık olduğu ifade etmiştir. Çünkü yasa koyucu için en rahat yasa yapılabilecek devlet; genç, cesur, akıllı, çabuk öğrenmeye yetenekli, erdemin bütün parçalarını taşıyan bir tiranın yönettiği devlettir. Bu yönetimde yasa koyan kişi ölçülülük erdemiyle hareket ederse, toplumun mutlu olacağı bir yönetim düzeni kurulabilir.¹³² Aslında Platon burada tiranlığın krallığa dönüşmesinden bahsediyor denebilir. Platon'a göre krallık arzulanan bir yönetim şekli olmakla beraber tiranlıktan taban tabana zıt bir şekilde ayırmış olup bunu şu sözlerle ifade etmiştir; “Zulüm tarafından yönetilen bir siteden daha sefil ve bir krallığın yönettiği bir siteden daha mutlu bir site olmadığını herkes bilir”. Yine Plato, bir krallık tarafından yönetilen sitelerin tiranlık tarafından yönetilen sitelerden daha mutlu siteler olduğunu belirtmek için her iki tür sitenin yöneticilerini aşağıdaki şekilde karşılaştırır:

“Ariston’un oğlunun verdiği yargıya göre en iyi ve en doğru aynı zamanda en mutlu bir adamdır; bu da kral tabiatlı ve kendini kralca yöneten adam en kötü ve en eri adamsa en mutsuz adamdır, bu da en tiran tabiatlı olup, gerek kendisi, gerek site üzerinde en koyu tiran kesilen adamdır.”¹³³

Platon ve Demokrasi: Demokrasi tartışmaları Platon ile başlayan bir süreç değildir. Eski Yunan’da demokrasinin işlevsel olarak uygulanışı Solon ve Perikles dönemine kadar uzanır. Platon’un eleştirdiği demokrasi realitesini Atina’da bulur. Atina demokrasi ile yönetilir, yönetimle ilgili bütün kararlar Halk Meclisi’nde alınır. Bu yönetimde bir istikrar yoktur, Halk Meclisi sürekli görüşlerini değiştirerek, yanlış kararlar vererek Atina’ya zarar verir. Platon bunun en acı örneğini hocası Sokrates’in idamıyla yaşar. Platon demokrasiyi şu şekilde tanımlar:

“Bu düzen görünüşte düzenlerin en güzeldir. Türlü renklere boyanmış bir kaftan gibi, değişik insanları bir araya toplayan bu devlet de her şey göze hoş gelebilir. Alaca bulaca şeylerden hoşlanan çocuklarla kadınlar gibi, birçok kimseler de en güzel devlet budur diyebilir.”¹³⁴

Ona göre bu kadar çeşitliliğin olduğu bir devlet de düzen ve istikrar da yoktur. Platon için toplumda bulunan herkes aynı sınıf içinde, aynı yasalar çerçevesinde

¹³² Yusuf Yalçın, “Platon’un Devlet ve Toplum Anlayışı”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2002), 57.

¹³³ Platon a.g.e., 247.

¹³⁴ Platon Devlet, 241.

değerlendirilemez. İnsanlar yaratılıştan farklıdır, bazı insanlar köle olmak için yaratılmıştır, bazı insanlar da efendi olmak için yaratılmıştır. Demokrasi ilk ortaya çıktığında hukukun üstünlüğüne saygı duyar. Dolayısıyla bu dönemdeki demokrasi meşru bir demokrasidir. Bu yönetim herkese eşit haklar verecektir. Babadan oğula; İltica, yabancılara eşittir. Ancak, eşit olmayan insanlara eşit haklar vermek Platon'un görüşüne göre haksızlıktır.¹³⁵ Demokrasi, evrenselliği ile ideal bir yapı olarak görülse de zamanla, özgürlükleri olabildiğince özgür bıraktığı için, belirli bir hukuktan yoksun ve düzenden uzak bir kaos ortamına dönüşecektir.

“...Görüyorum ki, bu inşaatsa mimarlara, gemi yapımcısıysa gemi yapımcılarına dönüyorlar ve öğrettikleri ve öğrettikleri her şeyde aynı şekilde davranıyorlar... sitenin yönetimiyle ilgili bir sorun olduğunda, marangoz, demirci, ayakkabıcı, tüccar veya armatör; Görülüyor ki, zengin ya da fakir, asil, herkesin kendi düşüncelerini ifade etmek için ayağa kalktığı ve bu konuda hiçbir yerde kendilerine öğretilmediği halde, daha öncekilerde olduğu gibi, kimsenin onları öğüt vermeye çalışmakla suçlamadığı ve herhangi bir öğretmenden öğrenmedi. Bu, siyasetin öğretilmeyeceğinin canlı kanıtıdır.”¹³⁶

Demokrasiyi yasalı ve yasadışı demokrasi biçiminde değerlendiren Platon, yasadışı demokrasiyi sapkın rejim olarak adlandırmaktadır. Bu yönetimde her türlü insana rastlanabilir. Bu insanlar yönetim sürecinin her aşamasına müdahil oldukları için, bunu kendilerinin bir hakkı olarak düşünmektedirler. Başka bir ifadeyle demokraside her çeşit farklı sesi duymak mümkündür. Bu yönetimde herhangi bir düzenden bahsedilemez, aksine burada kaos hakimdir. Bu nedenle Platon, demokratik yönetime hiçbir şekilde güvenmez ve inanmaz.¹³⁷ Bununla birlikte Platon, yasalı demokrasiyi bir nebze olsa iyi olarak nitelendirmesine karşın, özü itibarıyla demokrasinin toplumdaki her insana eşitlik ve özgürlük vaatleri vermesinden dolayı yanlış bir yaklaşım içerisinde olduğunu belirtmiştir. Çünkü toplumdaki bütün insanlar için eşitlik ve özgürlük mümkün değildir. Tüm bunlardan hareketle demokrasinin en önemli iki temel kavramı vardır; eşitlik ve özgürlük. Öyle ki yasalı demokraside hukuk kurallarıyla desteklenmiş bir özgürlük düşüncesi vardır. Tüm insanlara doğuştan eşit haklar verilmesi öngörüldüğü için Platon buna karşı çıkmıştır. Ona göre doğuştan eşitlik diye bir şey söz konusu olamaz. Çünkü Platon'un toplum anlayışında köle ile efendi hiçbir zaman eşit değildir. Bir toplumda eşit olmayanlara eşit davranmak

¹³⁵ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, 153.

¹³⁶ Platon, Protagoras, Çev. Tanju Gökçöl, 5.bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009) 319.

¹³⁷ Özyürek Şahin, a.g.t., 32.

eşitsizlik ve adaletsizliğe yol açacaktır. Demokrasinin hiçbir ayırım gözetmeden herkese eşit davranması hoş karşılanabilir, ancak bu durum aldatıcıdır. ¹³⁸

Platon'un demokratik yaşamdaki eleştirileri sıradan insanlara değildir. Onun eleştirileri, demokratik Atina vatandaşları arasında en iyiyi kendilerinin bildiğini, gençleri yararlı bir şekilde nasıl eğittiklerini ve Atinalılara öncülük edeceklerini çok iyi bildiklerini zanneden kişilerdir. Demokrasi insanlara sunduğu özgürlükte aşırıya gidince adaletsizlik ortaya çıkar. Platon'a göre adaletsizlik haddi aşmak ve her sınıfın bir değerinin işine karışmasıdır. Böyle bir ortamda ideal düzene ulaşamaz. ¹³⁹ Bu adaletsizliğin temel sebebi de demokrasinin eşit olmayanlara eşit haklar sunmasıdır. Yöneticileri belirleyen cahil halktır ve bu durumda erdemler de anlamsız hale gelir.

Demokrasinin en temel iki kavramı olan eşitlik ve özgürlük, esasında yönetimin en büyük düşmanıdır. Öyle ki demokratik yönetimin sonunu özgürlük düşüncesi hazırlayacaktır. Platon bunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Bu özgürlüğe aç devletin başları alkol vermeyi bilmeyen Sakalara dönünce demokrasi elinden geldiğince özgürlük için sarhoş oluyor. Halkın hükümdarı her yolu izlemediğinde ve her arzulanana kişiye özgürlük veremediğinde, insanlar onları itham eder ve oligarşi tarafından hain olarak cezalandırılır. Baba oğluna eşit davranmaya başlar ve çocuklardan korkar. Kendini babasıyla özdeşleştiren bir genç, büyüklerini düşünmez, onlardan utanmaz ve özgürce yaşamak ister. Öte yandan, mülteciler vatandaşlarla, vatandaşlarla mülteciler eşit hale geliyor. Yerli ve yabancı olarak ayrılma olmayacak. Her yerdeki yaşlı insanlar gençleri hesaba katıyor.”¹⁴⁰

Platon, aşırılığın her türden hükümetin sonunu hazırladığını gösteriyor. Aşırı özgürlüklerin kötüye kullanılmasının ve özellikle de özgürlüklerin kötüye kullanılmasının, başkalarının özgürlüğüne saygısız bir düzeye ulaşmasının, özgürlüklerin tamamen ortadan kalkacağı bir rejime ortam hazırladığını vurgular. ¹⁴¹

¹³⁸ Platon, Devlet, 258.

¹³⁹ Arslan Topakkaya, Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması, (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 170.

¹⁴⁰ Platon, Devlet, 260.

¹⁴¹ Ahmet Taner Kışlalı, “Eski Yunan’da Demokrasi ve Demokratik Düşünce”, 75.

3.2.2. Aristoteles

Antik Yunan'da Platon'dan sonra sitem kuran isim Aristoteles'tir. Platon'un siyaset felsefesi idealist bir tarzda oluşturulurken, Aristoteles'in siyaset felsefesi daha realist bir çizgi taşır. Platon ideal olan bir devlet tasarımı oluşturur. Aristoteles ise gerçek bir devletten hareket ederek, yönetimdeki sorunlara kalıcı çözümler getirmeye çalışır. Platon devletinde etik temeller kurmaya çalışır, ekonomik faktörleri göz ardı eder, ancak Aristoteles ekonomik, etik, toplumsal düzenlemeleri bir arada değerlendirir.¹⁴² Aristoteles'e göre sosyal yaşam gereklidir çünkü birey yalnızca toplumda tezahür eder. Dolayısıyla devlet, bireyin varoluşunun anlamının ortaya çıkarılmasında temel bir unsurdur. Devletin temeli ahlakidir. Aristoteles, Platon'da olduğu gibi ideal bir devletten hareket etmez, reel olan devlet modellerini çıkış noktası olarak alır. Ona göre, farklı biçimlerin doğruluğu farklı bağlamlarda sorgulanabilir.¹⁴³ Bu açıdan Platon'a göre daha gerçekçi bir devlet anlayışına sahiptir.

Aristoteles'e göre yönetim, toplumda her zaman yönetici sınıfın elindedir. Hükümetler isimlerini yönetici sınıflardan alır. Yetkililer bir kişi, birkaç veya çok sayıda kişidir. Yalnız bu kişilerin genel olarak fayda götmeleri ya da egemen olan kişinin ya da sınıfın çıkarlarını gözetlemelerine göre gerçek olan ya da bozuk olan yönetim şekilleri olarak, toplamda altı yönetim şekli ile karşılaşırız:

- *“Tekin genel yararını izleyen yönetimi monarşi*
- *Azlığın genel yararını izleyen yönetimi aristokrasi*
- *Çokluğun genel yararını izleyen yönetimi politeia*
- *Çokluğun sınıfsal çıkarını izleyen yönetimi demokrasi*
- *Azlığın sınıfsal çıkarını izleyen yönetimi oligarşi*
- *Tekin kişisel çıkarını izleyen yönetimi tiranlık”*¹⁴⁴

Aristoteles'in aşağıda açıklanacak olan yönetim şekillerinden, öncelikle adil ve iyi olan yönetim şekli ve onun arkasından bu yönetim şeklinin sapmış hali verilecektir. Sıralama şu şekilde olacaktır: Monarşi ve sapkın şekli tiranlık, aristokrasi ve sapkın şekli oligarşi, anayasal yönetim (politeia) ve sapkın şekli demokrasi.

¹⁴² Özyürek Şahin, a.g.t., 52.

¹⁴³ Eduart Zeller, Grek Felsefe Tarihi, çev. Ahmet Aydoğan (İstanbul: İz yayıncılık, 2001), 236.

¹⁴⁴ Şenel, a.g.e., 171-172.

Monarşi: Aristoteles doğum, erdem ve varlığı hükümet şekillerinde belirleyici olarak görmektedir. Bu faktörlere ek olarak siyasi liderliğin kalitesinden de bahsedilmektedir. Bu nitelik, olağanüstü yeteneklere sahip bir devleti yönetebilen tek insan gücüdür. Aristoteles, böyle bir karaktere sahip tek kişiyi 'ostrakismos' olarak adlandırdı. Bu tek adamın gücü erdemden ve politik beceriden gelir. Aristoteles, yeteneklerinde üstün olduğu için bu insanları başkalarıyla eşitler. Ayrıca bu insanların kanunla kontrol edilemeyeceğini de belirtir. Aristoteles'e göre kanun, doğum ve yetenek bakımından eşit olanları beklemektedir; Bu olağanüstü insanları düzenleyecek bir kanun yok. Kanunun kendisidir.¹⁴⁵ Aristoteles bu nitelikleri somutlaştırmıştır ve her şeyden önce kontrol sahibi olan bu adamın kral olarak kabul edildiğini ilan etti. Bir kişiye odaklanan bu güçler, sonunda kişisel kazanç için kullanılır ve dürüst olmaktan uzaklaşır.

Aristoteles'e göre, monarşi ideal yönetim şekillerinden biridir. Monarşik düzende yönetici, yönetilen sınıfın rahatlığını ve iyiliğini düşünür. Aristoteles *Nikomakhos'a Etik* adlı eserinde monarşi ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade eder: " Üç farklı yönetim biçimi vardır, bunlarla eşit sayıda da bozuk, yani yozlaşmış halleri. İyi olan yönetim biçimleri: Monarşi, aristokrasi (en iyilerin yönetimi), üçüncüsü de kendine has ismi ile timokrasi denmesi gereken, ama çoğunluğu oluşturanların *politeia* adını vermeye alışık olduğu onurluların yönetimi. Bu yönetim biçimleri içinde en iyisi monarşi, en kötüsü ise timokrasidir. Krallığın bozulması, yozlaşması ise tiranlık olarak adlandırılır. Tiran kendi çıkarı için yararlı olana bakar, kral yönettiği kişiler için yararlı olana."¹⁴⁶

Tiranlık: Monarşik düzendeki yönetici yasaların üstünde yer alan gücünü, toplumun genel yararı için kullanmak yerine kendi yararı için kullanmaya başlayınca bir zorba haline dönüşür ve istenilmeyen yönetim şekli olarak tiranlık karşımıza çıkar. Aristoteles için tiranlık en kötü rejimdir. Sahip olduğu gücü kendi çıkarları için kullanan karalın yönetimi ne adalete ne de yasalara uygun olacaktır. Böyle bir yönetim akla değil, tutkulara göre şekil alacaktır. Çünkü bir tiran haline dönüşen monark, kendi zevki ve zenginliği için çaba gösterir. Tiran kendi yönetiminden hoşlanmayan ve rahatsız olan özgür insanlar için kaba güç kullanır ve kendini korumak için paralı askerler tutar.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Aristoteles, *Politika*, 94.

¹⁴⁶ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2012), 167.

¹⁴⁷ Özyürek Şahin, a.g.t., 56

Tiranlığı öteki olan sapma yönetimlere oranla, temel anlamda belirli bir yönetim şekli olarak görmemektedir. Onun düşüncesine göre tiranlığın toplam üç şekli bulunmaktadır. Tiranlığın ilk şeklinde hemen hemen krallık ile eşdeğer olup yasalara uygun olan taraflarını da içerisinde bulundurmaktadır. İkinci şekli ise diğerlerine oranla daha tiraca'dır, tiranlığın kefe keder despotluk ile yönetilmekte olan bir egemenliktir. Üçüncü şekli ise en aşırı ve mutlak krallığın tam tersidir.¹⁴⁸ En uç tiranlık biçiminde, yalnızca bir çıkar sahibi olan bir adam, kendi egemenliğinden başka bir avantaj düşünmez. Bir yönetici aklının değil de tutkularının kölesi olursa onun yönetimi yasalara uygun olmaz ve bu açıdan adil de değildir. Aristoteles doğru ve adil bir yönetim olan monarşinin, adaletsiz ve kötü bir yönetim olan tiranlığa nasıl dönüştüğünü şu şekilde açıklar:

“Krallığın amacı, halkın iyi insanları desteklemesini sağlamaktır; kralı, iyi insanlar, erdemce üstünlüğü ya da yiğitçe davranışları yahut ailesinin yüksekliği nedeniyle kral yapar. Tiran ise halktan, avam arasından çıkar ve bütün çabalarını, halkı ezmeleri için yukarı-sınıflara karşı yöneltir. Bunun böyle olduğu, olgulardan açıkça anlaşılmaktadır; Tiranların çoğunluğu halk önderleri olarak, halk yukarı-sınıftan hoşlanmadığı için, halkın güvenini kazanarak işe başladıklarını söylemek genellikle doğrudur. (...) Kral bir koruyucu olmayı amaçlar-haksız kayıplara karşı mülkiyet sahiplerinin baskıya karşı halkın koruyucusu. Fakat bir tiran, çoğu kereler söylendiği gibi, kamunun ne istediğine bakmaz, meğerki kendi kişisel çıkarına denk düşsün. Tiranın amacı kendi zevkidir, kralın amacı ödevidir. Onun için iştiha ve tutkuları bile farklıdır: Tiran para toplar, kral şeref. Kralın muhafızları yurttaşlardan oluşur, tiraninkiler yabancı paralı askerlerden.”¹⁴⁹

Tiranlık uç noktalara geldiği zaman demokrasi ve oligarşinin sentezi haline gelir. Demokrasiden yoksul sınıfın, üst sınıfa karşı beslediği nefreti alır; oligarşiden de servet tutkusu ve halka karşı güvensizlik duygusunu alır. Tiran, halka güvenmediği için halkı güçsüz, fakir ve kendine bağımlı hale getirir. Halka uyguladığı güçsüzleştirme politikasını aynı şekilde seçkin sınıfa da uygulamaya çalışır. Ancak köle ruhlu olmayan bu seçkin sınıf, tirana karşı ayaklanır ve bu sistemi çökertirler. Aristoteles'e göre, bir monarkın tiran ya da zorbaya dönüşme ihtimaline karşı seçkin çokluğun yönetimi daha iyidir. Ancak buradaki seçkin çokluğu temsil edecek kişiler erdemli ve özgür yurttaşlar olmalıdır. Yani seçkin bir yönetici zümresinden bahseder. Çünkü çoğunluğun yanılığa düşme ihtimali tek bir kişinin yanılığa düşme

¹⁴⁸ Aristoteles, Politika, 126.

¹⁴⁹ Aristoteles, a.g.e. 63,164.

ihtimalinden daha azdır. Böylece seçkin azınlığın yönetimi olan aristokrasi karşımıza çıkar.¹⁵⁰

Aristokrasi; Aristoteles, hükümet biçimlerini sınıflandırırken veya hangi hükümet biçiminin en iyi olduğunu belirlemeye çalışırken belirli kriterler ileri sürmüştür. Öncelikle Aristoteles'in toplumda genel olarak üç sınıf tanımladığı hatırlanmalıdır. Bu sınıflar; iyi (erdemliler), zengin, iyi doğmuş (soylular) ve diğer vatandaşlar. Vatandaşlık sınıfında olmayan bir köle sınıfı da var. Ona göre zenginler egemenliklerini oligarklara, iyiler de aristokrasiye kullanırlar. Aristoteles'e göre, toplumun en erdemli kişilerinin ayaklanıp tiranlığı yıkmasıyla kurulan aristokrasinin monarşiye göre, adaleti gerçekleştirme ve tek bir kişinin tutkularına yenik düşerek tirana dönüşme ihtimalinin olmaması bakımından daha iyidir.¹⁵¹ Bu yüzden Aristoteles bu yönetim şeklini en iyi ikinci yönetim olarak tanımlar. "Eşit ölçüde erdemli olan birçok insanın aynı ölçüde erdemli olan tek bir insana göre hata yapma şansının daha az olacağıdır."¹⁵² Tüm bunlara rağmen Aristoteles, sınıfların sahip olduğu doğum, erdem ve servet gibi değerlerin hiçbirinin mutlak iktidar hakkına sahip olmadığına inanmaktadır.¹⁵³ Başka bir ifade ile, yönetim biçimi, sosyal nüfus ve iktidarı ele geçirme yeteneği olarak yönetim biçiminde dalgalanmalar vardır.

Yönetici azınlık, halktan yalnız erdemce değil, her bakımdan üstün gibi davranmaya ve zenginlikleri kendi elinde toplamaya başladığında aristokrasi bozulur.¹⁵⁴ Hakları ve ödülleri bireylerin erdemine oranlı ile orantılı olarak dağıtan aristokratlar için güç eksikliği, sadece erdemde değil, tüm alanlarda üstün olan bu orantılı eşitlik kavramı tarafından abartılıyor. Eğer aşağılanmış aristokratlar devlet hazinesini yağmalayıp zenginleşirse, aristokrasiden oligarşiye geçiş olur.¹⁵⁵

Oligarşi: Kötü bir yönetim olan oligarşi, eşitsiz olanların mutlak olarak eşitsiz oldukları varsayımına dayanır; servetçe eşitsiz oldukları kendilerini mutlaka eşitsiz sayarlar. Açıkçası, oligarşide yönetim, ekonomik erke ya da servete sahip olanların elinde bulunur; belli bir geliri olmayan diğer insanlar ise, birçok yurttaşlık hakkından yoksun bırakılır. Aristokratların birer oligark olmasının nedenleri servete düşkün

¹⁵⁰ Özyürek Şahin, a.g.t., 57.

¹⁵¹ Ağaoğulları, a.g.e., 360.

¹⁵² David Ross, Aristoteles, çev., Ahmet Arslan (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2011), 395.

¹⁵³ Aristoteles, Politika, Çevirenin notu, 94

¹⁵⁴ Ağaoğulları, a.g.e., 360.

¹⁵⁵ Şenel, a.g.e., 172-173.

olmaları, devletin imkânlarını kötüye kullanmaları, devletin yönetiminde ve üst makamlarda hep aynı kişilerin bulunmasıdır.

Aristoteles oligarşinin dört türü olduğunu ileri sürüyor;

1. Devlet görevlerine atanabilme mülkiyet koşuluyla sınırlandırılan, ama mülkiyet sahibi olanlara katılma yolu açık oligarşi.
2. Çok yüksek bir mülkiyet koşulunun arandığı oligarşi.
3. Kalıtsal, oğlun babanın görevine geçtiği oligarşi.
4. Kalıtsal, ama egemen erkin yasa da değil, görevlilerin elinde olduğu oligarşi.¹⁵⁶

Görüldüğü gibi, orijinal oligarşi anlayışta, hükümette bulunma koşulunun mülkiyet olduğu görülebilir. Ancak, emlak sahiplerine katılmanın yolu açık kalıyor. Bu oligarşinin en belirgin özelliği; Çoğu mülk sahibinin az miktarda mülkü vardır. Bu koşula göre yönetime erişim açıktır.

İkinci olarak bilinmekte olan oligarşi anlayışında yönetimde olunması için mülkiyet miktarı çok fazla artırılmıştır. Bu büyük miktardaki mülk az sayıda insanın kullanımına açık olduğundan; Yönetimi yönetenlerin de nadir olacağı sonucuna varıldı. Yani diğer insanların kontrolünü ele alma sorumluluğu var. Aristoteles'e göre, bu tür bir oligarşide kanun olmazsa, hükümetin gücü zayıf olacaktır, bu nedenle yönetim yasama kararları ile meşrulaştırılmalıdır. Ancak, giriş yapanlar üzerindeki kısıtlamalar çok aşırı olursa, mülk sayısı azalacaktır. Sayıları azaldıkça servetlerinde de artış meydana gelir.¹⁵⁷

Böyle olması durumunda da oligarşinin üçüncü olan şekli yani yönetimin babadan oğula geçişi söz konusu olmaktadır. Ancak, idari yetkinin babadan oğula devredilmesi yasal sürecin sonunda gerçekleşmelidir. Böylece, Aristoteles, oligarşideki iktidarı yalnızca birkaç varlıklı gruba bırakmadı. Bu grubun yanında her zaman kanun gücü olduğunu söyledi. Aristoteles'in oligarşik hükümet biçimleri listesinde dikkate değer bir şey var. Bu kategoride, yetki birçok kişiden birine indirgenmiştir. Sıralamalardaki emlak sahiplerinin sayısı düşerken birkaçının servetlerinin artışı ortaya çıkmaktadır¹⁵⁸

¹⁵⁶ Aristoteles, Politika, 118-119.

¹⁵⁷ Erol Bayoğlu, "Platon Ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2012), 89.

¹⁵⁸ Bayoğlu, "Platon Ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması", 89.

Dördüncü olan oligarşi yapısı içinde de servet ve güç şeklinde belirli bir kişinin üstünlüğü ifade edilmektedir. Aristoteles oligarşide bu çeşit için şu ifadeleri kullanır: “Bu türlü erk grubu egemenliği, tek kişinin egemenliğine yakındır; devlete yasa değil, bu ailelerin üyeleri egemendir. Bu oligarşinin dördüncü ve aşırı türüdür, tıpa tıp demokrasinin aşırı biçimine benzer.”¹⁵⁹ Demokrasiye, Aristoteles’in demokrasinin mutlak biçimi demeye çalıştığı demagoglar hakimdir. Zira demokrasilerin hakim olduğu demokrasilerde hukukun üstünlüğü ihmal edilmektedir. Aristoteles, bu tür bir oligarşiyi monarşinin ortasındaki bir diktatörlüğe benzetmektedir.

Politeia (Anayasal Yönetim): Aristoteles’in kullandığı bu yönetim şeklinin adının Türkçe karşılığında sıkıntılar yaşanmaktadır. Siyasal yönetim, ılımlı demokrasi, anayasal demokrasi ya da anayasal yönetim gibi adlandırmaları bulunmaktadır. En iyi yönetimler sıralamasında üçüncü sırada gelen anayasal yönetimin, bir iktidarın amaçladığı ortak iyiyi ve mutluluğu kurması diğerlerine göre çok daha kolaydır.¹⁶⁰ Her ne kadar Aristoteles en iyi yönetim sıralamasında ilk iki sırayı monarşi ve aristokrasiye verse de bu iki yönetimde bozulma ihtimalinin daha yüksek olduğunu ve adaletle sağlama konusunda yetersiz kalacaklarını belirtir. Bu yüzden üçüncü sıraya aldığı bu yönetim şeklini adaleti sağlama noktasında daha güvenilir bulur.

Aristoteles, demokrasi ve oligarşinin ortak özellikleriyle ortaya çıkan anayasal yönetimin özelliklerini şu şekilde tanımlamıştır: Bu yönetimde zengin ve fakir çocuklar aynı eğitimi alırlar. Devlette en önemli organ olan yaşlılar kurulunu toplum seçer ve ‘ephor’luğa¹⁶¹ toplum içinden adamlar da seçilebilmektedir.¹⁶² Aristoteles, bu organları devletin en önemli organları olarak değerlendirdi ve kamu görevlilerinin işe piyango ile değil seçimle getirildiğini belirtti. Aristoteles’e göre, anayasal yönetişimde önemli olan, yönetişimin doğasının demokrasi veya oligarşiye benzememesidir.

Oligarşi ve demokrasinin iyi olan yönleri alınarak yapılan bu yönetim şekli, nitelik olarak iyi bir anayasaya sahip olacaktır. Aristoteles’in orta yol anlayışına uygun olan bu yönetim, eşitlik anlayışında aşırılığa gidince bozulma başlar. Yalnızca siyasal olarak üst sınıflara eşit olanlar, kendilerini her alanda, örneğin bilgi alanında, üst

¹⁵⁹ Aristoteles, Politika, 121.

¹⁶⁰ Murat Adıyaman, “Aristoteles’in Adalet Anlayışı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir, 2010) 97.

¹⁶¹ Antik Yunan’da üst düzey yargıçlara verilen ad.

¹⁶² Aristoteles, Politika, 125.

sınıflarla eşit görürler ve tüm yurttaşlar için erdem gerektiren yüksek pozisyonlar açmaya başlarsa, siyasal kural demokrasi, mutlak demokrasiye dönüşen ve ılımlı demokrasi yönetimlerine dönüşmektedir.¹⁶³

Aristoteles Ve Demokrasi: Politika adlı eserinde Aristoteles demokrasiyi şu şekilde tanımlar: “Demokrasi, herhangi bir bakımdan eşit olan insanların, mutlak olarak eşit oldukları düşüncesine dayanır. Herkes aynı derecede özgürdür, derler, öyleyse herkes mutlak olarak eşittir.”¹⁶⁴ Bu eşitlik düşüncesi nedeniyle demokratlar herkesin eşit haklara sahip olduğunu söylemekteler. Aristoteles'e göre demokrasi, özgürlük ve eşitlik ilkelerine dayanan bir yönetim şeklidir. Özgürlüğün sonucu, büyük çoğunluğun kazanacağı ve herkesin istediği gibi yaşayacağıdır. Eşitlik gibi demokrasi de eşitlik arzusunu kabul eder.¹⁶⁵

Aristoteles yönetim güçlerinin birikmiş olan bir varlığı olmayanların, varlıksız olanların ellerinde bulunduğunda, yönetim şeklinin demokrasi olacağını ifade ederek demokrasi sınıflandırması yapar;

- Düşük mülkiyetlerin göreve getirilmede belirli bir ölçü olduğu, gerekli mülkiyetleri bulunanların seçildikleri, bu mülkiyet miktarının altında olanların seçilemediği demokrasi.
- Yasaların her şeyden üstün olarak görüldüğü ve üstün tutulduğu tüm vatandaşların doğum kusurları olmaksızın seçilme hakkıdır.
- Yasaların üstünlüğünü her şeyin üzerinde tutan demokrasi, herkesin seçilmesi dışında vatandaş olabilmesi için şartlar arar.
- Halk, bir yasadan çok egemen bir güç olarak görülüyor; Siyasi liderlerin ve demagogların sıklıkla seslerini ifade ettikleri sapkın bir demokrasidir.¹⁶⁶

Birinci tür demokrasilerde özellikle yönetimi ele alacak olanlarda az da olsa mülkiyet sahibi olma koşulu bulunmaktadır. İkincisi, mülkiyet için belirli bir koşul aranmayan ve sahiplik olmadan oy hakkı kullanılabileceği algısı vardır. Üçüncüsü, demokrasi seçimler ve seçimlerle bağlantılı olarak mülkiyet faktörlerini aramaz. Ancak

¹⁶³ Şenel, a.g.e., 173.

¹⁶⁴ Aristoteles, Politika, 141.

¹⁶⁵ C. Northcote Parkinson, Siyasi Düşüncenin Evrimi, çev. Mehmet Harmancı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984),165.

¹⁶⁶ Aristoteles, Politika,117.

Aristoteles'e göre bu demokrasilerde devletin rolü para için yapılmaz, dolayısıyla parasız olanlar bu işlevleri yerine getiremezler. Bu yüzden zenginlerin bunları yapması daha iyi olur. Dördüncü demokrasi, hukuk yerine halkı gerektirir.¹⁶⁷

Halk yasalarca denetlenmediği için mutlak erke ulaşmayı amaçlar ve despotça davranır, ancak kendisine dal kavukluk edenleri yükseltip onurlandırır. Demagogların cirit attığı böyle bir demokrasinin, bir yönetim şekli bile olduğu söylenemez. Çünkü yasaların egemen olmadığı yerde, anayasa da yoktur.¹⁶⁸ Burada halk ve yöneticiler yasalarca denetlenmez. Demokraside servet, onur, bilgelik, erdem gibi konularda insanlar eşit olmadıkları halde onları eşit gibi kabul etmesi fikrini doğru bulmayan Aristoteles, demokrasiyi sadece özgürlük anlayışı konusunda onaylamaktadır. Demokratlar herkes eşit olduğu için her şeyde eşit katılma olması gerektiğini iddia ederler.¹⁶⁹ Böyle bir söylem toplum içinde eşit olmayan insanlar arasında huzursuzluk yaratacak ve yönetime karşı ayaklanmalara sebep olacaktır. Çünkü insanları servet, onur, bilgelik, erdem gibi unsurları eşit olarak paylaşmalarına imkân yoktur. Oysa özgürlüğü paylaşmak ve eşit olarak dağıtmak mümkündür.

Aristoteles'in düşüncesine göre iki şekilde eşitlik vardır; Sayısal eşdeğerliğe dayalı eşitlik ve değere dayalı eşitlik (orantılı). Bu nedenle, aşırı demokrasilerde nicel eşitliği hesaba katmak bir hatadır, ancak bir yönetim tarzı hazırlanırken her iki eşitlik biçimi de dikkate alınmalıdır. Demokratik yönetişimin temel ilkesi özgürlükse, o zaman en uygun anayasa hazırlanabilir. Aristoteles, özgürlük ve demokrasi unsurlarını şu şekilde ifade etmektedir.¹⁷⁰

“Demokratik anayasanın temeli özgürlüktür. (...) her demokrasinin amacı özgürlüktür. Sırayla yönetmek ve yönetilmek özgürlüğün bir ögesidir. Sonra, adaleti liyakate dayanan eşitlik diye değil de, sayısal eşitlik olarak gören demokratik anlayış vardır; neyin haklı olduğu konusunda bu anlayış ağır basınca halk egemen olur ve çoğunluk neye karar verirse kesindir, adalet de odur. Çünkü yurttaşlar arasında eşitlik olmalıdır, derler. Sonuç olarak demokrasilerde yoksulların elinde mülkiyet sahiplerinden daha çok egemen erk bulunur; çünkü onlar daha kalabalıktır ve (bu düzende) onların dediği olur. Özgürlüğün, bütün demokratların kendi anayasalarının tanımının bir parçası saydıkları bir yönü işte budur. Bir başkası ‘dilediğin gibi yaşa’ ilkesidir.”¹⁷¹

¹⁶⁷ Erol Bayoğlu a.g.t., 93.

¹⁶⁸ Ağaoğulları, a.g.e., 362.

¹⁶⁹ Aristoteles, Politika, 141-142.

¹⁷⁰ Özyürek Şahin, a.g.t., 64.

¹⁷¹ Aristoteles, Politika, 180.

Demokrasi yoksul olanların çıkarlarını, yani toplumun sadece belirli kısmını korumaktadır; sapkın olan kamu düzenleri gibi o da ortak olan faydayı korumamaktadır. Demokrasilerin temel değeri özgürlüktür ancak tüm demokrasiler bu ölçüte göre hareket etmez. O, mülkiyet ve yasaya bağlılığa göre demokrasileri değerlendirir. Aristoteles'e göre, demokrasinin diğer olumsuz yönü dilediğin gibi yaşa ilkesidir. Bu da liderlik etmek ya da liderlik etmemek anlamına gelir. Otoriter yönetim ilkesi, tüm vatandaşların iktidara gelebileceği anlamına gelir çünkü yönetim ayrıcalıklı bir koşuldur ve bu iş erdemli ve bilgili insanlara verilmelidir. Ancak, çoğunluk demokrasisinde bu ilke göz ardı edilir. Beceriksiz insanlar işe alındıklarında ve kanun uygulanmayı bıraktığında, insanlar topluma hakim olmaya başlar. Bu durum da toplumun tiranlaşmaya başladığı monarşik olan demosu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Aristoteles'e göre özgürlükte ve eşitlik düşüncesinde orta yolu bulmayan, toplumun despotluğu haline getiren demokratik son bu olmaktadır.¹⁷²

Aristoteles'e göre, demokraside genel karakteristik ve nitelikler bu şekildedir. Demosun nihai demokratik demokrasisi, karşılıklı rıza ile demokratik adalet fikrinden kaynaklanmaktadır; zengin ve fakir hükümetler arasında eşit etki; Hiçbir bireyin tam yetkisi yoktur, ancak herkes bu gücü eşit ve nicel bir temelde kullanır. Bu şekilde anayasada eşitlik ve özgürlük yaratabileceklerine inanmaktadır.¹⁷³ Aristoteles için önemli olan yönetimdeki kişilerin sayıları değil, anayasanın niteliğidir. Eğer anayasa, bir toplumun iyiliğini ve mutluluğunu gözetiyorsa doğrudur. Fakat aşırı demokrasi de ön plana çıkan toplumun geneli değil, belli bir çoğunluğun çıkarıdır.

Aristoteles'in demokrasi sınıflandırmasına ve görüşlerine özetle bakacak olursak aslın topyekûn bir demokrasi karşıtlığı görmeyiz. Hatta birinci sıraya oturttuğu ılımlı demokrasiyi onaylar. Ancak Aristoteles'in bahsi olan demokrasi kavramı ve bizim şu an kavramlaştırdığımız ve yaşadığımız demokrasi kavramı çok farklıdır. Farklılık sadece demokrasi kavramı ile sınırlı kalmaz Aristoteles eşitlik kavramı hakkında da o dönemin şartları altında yargılar sunmuştur. Ancak ne olursa olsun eşitlik karşıtı bir söylemden yola çıkarak, çoğunluğun yasalara dayalı yönetiminin azınlığın başıboş yönetiminden daha iyi olduğu sonucuna ulaşmış olması, Aristoteles'in günümüz demokrasisinin geleceğini tahmin etmesi şeklinde yorumlanabilir.

¹⁷² Özyürek Şahin, a.g.t., 75.

¹⁷³ Mete Tunçay, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012), 228.

3.2.3. John Dewey

John Dewey, ortaya koymuş olduğu düşünceleriyle on dokuz ve yirminci yüzyıla damgasını vurmuş düşünürlerdendir. Felsefeyi gökten yere indiren tavrı, hemen her şeyi felsefenin konularına dâhil eden yaklaşımı ve çok yönlü kişiliği ile bu övgüyü hak etmiştir. Dewey, 1859 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Bulington, Vermont'da doğmuştur.¹⁷⁴

Dewey, hayatı boyunca gerek gezi gerekse de araştırma amaçlı pek çok ülkeyi ziyaret etmiştir. 1924 yılında da Mustafa Kemal Atatürk'ün davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiştir.¹⁷⁵ Ülkemizde bulunduğu süre içerisinde incelemelerini içeren iki rapor yazmıştır. Köy Enstitülerinin kuruluş mantığı ve eğitim programları Dewey'in hazırlamış olduğu bu raporlara dayanmaktadır.

Dewey, yeni bir eğitim felsefesinden yola çıkarak yeni bir toplum modeli oluşturma çabası içerisine girmiştir. Bunu yaparken de politikayı araç olarak kullanmıştır. Dewey'in deneyime vurgu yapan politik düşüncesi pratik amaçlı bir özelliğe sahip olup özgürlük, eşitlik ve bireysel gelişim kavramları ile de ilişkilidir. Dewey, politik düşüncenin anlamını demokrasi bağlamı içerisinde yeniden şekillendirmeye çalışmış ve insanlar için politik düşünce sistemini yeni bir vizyona bürümüştür. O, demokrasiyi içerisinde barındıran politikayı hayat tarzı olarak kabul etmiştir. Politika ve toplum ayrılmaz bir bütündür. Politikanın görevi, aktif, bilinçli ve katılımcı bir özelliğe sahip, kolektif olarak hareket eden insanların yaşadıkları problemlerle ilgilenmektir.¹⁷⁶ Dewey, demokrasinin bilinçli vatandaşlarla mümkün olacağı, bilinçli vatandaşların da iyi bir eğitim sistemi oluşturup onların yetiştirilmesiyle mümkün olacağına vurgu yapmıştır.

Politik teoriyi politik olan pratikler ile buluşturmaya hedefleyen Dewey'in bu yaklaşım şekli, politikayı aynı Aristoteles'in gördüğü şekli ile pratik bilim şeklinde inşa etmektedir. Demokrasiyi, insanların yaşamlarını birlikte düzenleyen değerler yaratma süreci olarak gören Dewey, demokrasi epistemolojisini demokratik bir uygulama

¹⁷⁴ John Dewey, *Eğitimde Ahlak İlkeleri*, çev. Ferhan Oğuzkan, (Ankara: Şafak Matbaacılık, 1995), 13.

¹⁷⁵ Bahri Ata, "1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'in Türkiye Seyahati", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.3 (2001):195.

¹⁷⁶ Semih Eker, "John Dewey'in Pragmatik Politik Düşüncesi ve Politikada Pragmatik Meşruiyet Sorunu", (Yayınlanmış Doktora Tezi, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007), 216.

haline getirmeye koyuldu. Bilim ve bilimsel bilgiyi, modern toplumun değerleri olan pratik etkinlikler olarak değerlendirme yapmıştır.¹⁷⁷

John Dewey'in demokrasi ile ilgili düşünceleri, aslı itibarıyla topluma dayanan, toplumun isteklerini ön planda tutan bir özelliğe sahiptir. Toplumsal fayda ve talepler sadece belli zümrelerin ya da diktatörlerin çıkarlarını korumak için değil, toplumun tamamını içine alacak şekilde tek bir bireyi bile ihmal etmeden, ortak değerler etrafında herkes içindir. Bu sebepten Dewey, demokrasiyi diktatörlerin kendi çıkarları için ileri sürdükleri araçlar olarak kabul edilmesine karşı çıkmaktadır.¹⁷⁸

Dewey'in demokrasi anlayışı birçok alanla bağlantılı olsa da onun demokrasi anlayışının felsefi temellerini üçlü sacayağı dediğimiz bir sistem üzerinde oluştuğunu söyleyebiliriz. Bunlar; insan doğası ve toplumsal yapı, bilimsel düşünce ve eğitimidir. Dewey'in demokrasi anlayışının felsefi temelleri anlamak için onun felsefesinde iki önemli hususa bakmak gerekir. Bunlardan ilki, bilimsel yöntem ya da değişimin gerçekliği üzerine inşa edilen araştırma (inquiry) anlayışıdır. İkincisi ise, insanın doğasına dair yaptığı belirlemelerdir. Dewey, bu hususları demokrasinin temel unsurları olarak kabul etmiş ve bu girişimi ile pragmatik kökenli bir demokrasi anlayışı inşa etmiştir.¹⁷⁹

Demokrasi kavramı Dewey için, politik bir mekanizmadır. Politik mekanizma olarak demokrasi; seçimler, oy hakkı, politik partiler, çoğunluğun sesi, azınlıkların korunması, eşitlik, sendikalar, dernekler gibi içerisinde barındırdığı unsurlardan daha fazlasını ifade eden bir niteliğe sahiptir. Kısacası toplumun tamamının sosyal hayat içerisindeki politik katılım ve paylaşımı, demokratik sistemin gelişimi ve kökleşmesi için vazgeçilmez bir özelliktir.¹⁸⁰

Dewey demokrasi düşüncesini yaratıcı demokrasi (creative democracy) kavramıyla ortaya koymuştur. Dewey'in yaratıcı demokrasi kavramını ortaya koymasında, demokrasinin halkın tamamının faydasına yönelik olması için büyük çalışmalar ortaya koymuş ve bunda Amerikan felsefesinin önemli filozoflardan kabul edilen Emerson etkili olmuştur. Yaratıcı demokrasi noktasında bireyin kendi

¹⁷⁷ Eker a.g.t., 210.

¹⁷⁸ John Dewey Demokrasi ve Eğitim, çev. Yılmaz Tahsin, (İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996) 92.

¹⁷⁹ Veysel Sönmez, Eğitim Felsefesi, (Ankara: Pegem Yayıncılık, 1993), 103.

¹⁸⁰ Gerald L. Gutek, Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar, çev. Nesrin Kale (Ankara: Ütopya Yayınları, 2001), 105.

geleceğine kendisi özgür iradesi ile karar vereceği ve bu karar doğrultusunda hayatını idame etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre bireyler hayatını idame etme noktasında kendisini özgür hissederek daha yaratıcı daha özgün düşünceler üretir. Bireylerin hayatını kendi özgür iradesiyle idame etmesi demek, onların hayatını kendilerinin oluşturması anlamına gelir ki, bu da bireyler için yaratıcı demokrasinin uygulamadaki sonuçları olarak kabul edilir.¹⁸¹

Dewey'in demokrasi anlayışı beraberinde uzun ve zorlu bir süreci getirir, bu süreç içerisinde önemli olan demokrasi kavramının anlamı altında yatan katılımcı bir özelliğe sahip olmasıdır. Demokrasilerde en önemli olan değer halkın katılımıdır ve kamu yararını toplumun ihtiyaçlarına göre yeniden tanımlamaya hizmet eder. Aksi takdirde, demokrasinin kendisi, demokratik kurumlar ve araçlar tarafından ve en önemlisi de devlet tarafından dayatılan ortak bir fayda olabilir.¹⁸²

3.2.4. Joseph Schumpeter

Demokratik elitizm; yani demokrasi anlayışıyla elit teorisinin bileşimi olarak adlandırılabilir bu siyasal öğretinin öncülüğünü Joseph Schumpeter yapmıştır. Schumpeter, klasik demokrasi teorisini incelemiş ve demokrasi ile elit teorisi arasında ilişkilendirmelerde bulunarak klasik demokrasi teorisini yeniden tanımlamaya çalışmıştır. O demokrasiyi bir ideal, bir amaç olmaktan ziyade bir yöntem olarak kabul etmiş ve demokrasiyi siyasal iktidarın meşruiyetini sağlayan bir siyasal düzenlemeler bütünü olarak tasvir etmiştir.¹⁸³

Elitist teorisyenlerin dediği gibi politik karar alma mekanizmasını elitlerin ele geçirmesi durumu Schumpeter'in nezdinde demokrasiye tamamiyle zıt bir durum değildir. O, kamu adına karar alma mekanizmalarına hâkim olma noktasında rekabet imkânı tanıyan rejimleri demokratik olarak kabul etmekte ve halkın rolünün klasik anlayıştaki aksine politikaları değil politikaları uygulayacak olanları belirlemek olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁴ Bunun sebebi olarak ta halkın çoğunluğunun politik karar alma noktasında yeterli bilgi-birikim seviyesine erişemediği ve erişmesinin de mümkün olmadığı belirtilmektedir. Politik karar alma mekanizmaları her daim uzman

¹⁸¹ Celal Türer, "Amerikan Felsefesinin Yeniden Canlanması", *Felsefe Dünyası Dergisi*, S. 36, (2002): 307.

¹⁸² Eker, a.g.t., 227

¹⁸³ Mehmet Zahid Sobacı, *Elitler ve Siyaset, Siyaset Sosyolojisi*, Ed. Ali Yaşar Sarıbay, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012) 104.

¹⁸⁴ Menderes Çınar, *Demokrasi, Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, Ed: Yüksel Taşkın, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016) 225.

bilgiye sahip ve bireysel yetenekleri ileri derecede olan bireyler tarafından kontrol altında tutulmalıdır.

Schumpeter'in bu demokrasi anlayışı 'rekabetçi demokrasi' olarak da adlandırılmaktadır. Bu anlayış demokrasiyi, elitlerin veya elitlerin demokratik sistemde siyasal mekanizmaları elde etmesine yönelik araçsal kurumlar olan siyasal partilerin birbirleriyle rekabeti olarak tarif etmektedir. Rekabet kavramı bilindiği üzere genel olarak ekonomik faaliyetler kapsamında kullanılmakla birlikte Schumpeter'in düşüncesinde kavram politik bir anlam da kazanmıştır.¹⁸⁵

Schumpeter'in nezdinde halkın görevi, klasik demokrasi anlayışının aksine, hükümeti veya hükümeti meydana getirecek bir ara kurumu belirlemektir. Dolayısıyla demokratik sistem, kişilerin politik karar mercilerine ulaşmak üzere vatandaşın oyu için rekabet sonucu bu mercileri elde ettiği bir sistemdir.¹⁸⁶ Bu görüşe göre artık demokrasi halkın hükmetmesi demek değildir. Demokrasi yalnızca halkın kendisini idare edecek kişileri seçme veya reddetme şeklinde uygulanan araçsal bir yöntemdir.¹⁸⁷ Bu şekilde ifade ettiği demokratik sistemin başarılı şekilde uygulanması için Schumpeter 4 koşuldan bahsetmektedir:

1. *"Politikanın insan malzemesi kaliteli olmalı,*
2. *Siyasal kararın etki alanı çok yaygınlaşmamalı,*
3. *Hükümet yerleşik bir bürokrasinin hizmetlerini koordine ve komuta edebilmelidir*
4. *Rekabet halindeki elitler birbirlerini hoş görerek her türlü sahtekârlığa ve hileye karşı durmalıdır."*¹⁸⁸

Schumpeter'in insan malzemesinin nitelikli olmasına yönelik vurgusu önemlidir. Keza bir demokraside vatandaşın her daim istedikleri veya hak ettikleri nitelikte bir yönetici kadronun oluşması mümkün olmayabilmektedir. Bu sebeple Schumpeter yeterli seviyede nitelikli politikacıların oluşmasında en garantili yolun, bu politikacıların '*elemanları tabii olarak politikaya yönelmiş ve sıkı bir seçici işlemin ürünü olan sosyal bir tabakadan*' ortaya çıkması olduğunu söyler.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Alperen Özyürek, "Klasik Elitist Teorinin Demokrasi Eleştirisi", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2018), 66.

¹⁸⁶ Joseph Schumpeter, Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi, (İstanbul: Varlık Yayınları, 1971),204.

¹⁸⁷ Schumpeter, Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi, 233.

¹⁸⁸ T.B.Bottomore, Seçkinler ve Toplum, 7.

¹⁸⁹ Schumpeter, a. g. e., 245.

Demokrasinin Schumpeter'e göre başarılı olma şartlarından ikincisi olan 'siyasal kararların etki alanının çok yaygınlaştırılmaması' hususunu Schumpeter bir takım örneklerle açıklamaktadır. Hükümet nezdinde alınan kararların bir takım sınırlamalara tâbi olması gerektiğini belirtir. Parlamente sistemi başbakanın bir anayasa ek maddesiyle istediği her konuda karar alma imkânına sahip olduğu doğrudur fakat parlamentoların da bir takım sınırlandırmaları kabul etmeleri gerekmektedir.¹⁹⁰

Üçüncü şart, yani iyi yetişmiş ve nitelikli bir bürokratik yapının kontrolü, demokratik sistem için önemli unsurlardan birisidir. Schumpeter'e göre iyi bir demokraside hükümet, kamusal hizmete dair tüm konularda iyi bir hazırlığa ve yetişmişliğe sahip, uzman bilgisi üst seviyede olan aktif ve grup halinde organize şekilde çalışabilen bir bürokratik yapıya sahip olmalı ve onların hizmetlerine ulaşabilmelidir. Hatta bu bürokratik yapı bir nebze bağımsızlığa sahip olmalı, gerekirse politikacıları eğitecek kadar kuvvetli olmalıdır.¹⁹¹

Schumpeter'e göre iyi bir demokrasinin işlerliği için gerekli olan koşullardan sonuncusu 'demokratik kendini kontrol etme' şeklinde ifade edilir. Onun bu tanımdan maksadı, parlamento veya seçmen gruplarının sahtekâr ve hilekâr bireylerin tekliflerine ve kandırmacalarına dayanacak, direnç gösterecek kadar yüksek ahlak seviyesine sahip olması durumudur.¹⁹² Buna ilave olarak özellikle parlamentodaki politikacılar her istedikleri zaman hükümeti devirmeye ya da sarsmaya yönelik faaliyetlerde bulunanlara karşı büyük direnç göstermelidir. Aksi takdirde politika uygulama ve işleme koyma noktasında büyük sorunlar yaşanacaktır.

Demokratik elitizm modelinde halkın görevinin idarecileri seçmek olduğu belirtilmişti. Halk bir kere kendisini yönetecek olan idarecileri seçtikten sonra artık onların faaliyetlerine çok fazla müdahale etmemelidir. Parlamento dışındaki bireyler olarak kendileri ile seçtikleri politikacılar arasındaki iş bölümüne riayet etmeli, iki seçim arasında politikacılara yönelik fazla seviyede güven eksikliği yaşamamalı ve idarecileri seçtikten sonra artık politik uygulamaların kendilerinin değil seçtikleri politikacıların işi olduğunun bilincinde olmalıdır.¹⁹³ Sonuç olarak Schumpeter

¹⁹⁰ Schumpeter, a. g. e., 246-247.

¹⁹¹ Schumpeter, a. g. e., 249-250.

¹⁹² Schumpeter, a. g. e., 252.

¹⁹³ Schumpeter, a. g. e., 253.

demokrasiyi elitizm ile birleştirmiş, algıladığımız demokrasiden farklı olarak halkın rolünün yönetim aşamasında değil sadece seçim aşamasında olduğunu söylemiştir.

3.2.5. Karl Popper

Popper, hayatı öncelikle her şeyin üzerinde belirli bir sorunu çözme süreci şeklinde saymasından dolayı sorunları çözmeye elverişli olan toplumların var olmasını istemektedir. Sorun-çözme, deneysel çözümlerin cesurca girişini ve eleştiri ve hataların ortadan kaldırılmasını gerektirdiğinden, Popper karşı argümanlara engelsiz ve eleştirel yaklaşıma izin veren sosyal biçimler arar ve ardından eleştiri açısından gerçek değişiklikler yapmaktadır ¹⁹⁴

Popper için tüm epistemoloji iki bölüme ayrılabilir. Bunlardan biri içe dönük kapalı bir toplumu yücelten, eleştirel ve hür düşüncüyü sınırlandıran, doğru bilginin kaynağı olarak doğrulanabilir görünen epistemoloji; diğeri de açık bir topluma özendiren, eleştirel düşünceye cesaretlendiren, tüm bilginin negatif olduğunu ve bilgiye giden yegâne yolun yanlışlama olduğunu söyleyen epistemoloji.¹⁹⁵ Sonuç olarak Popper'in siyaset anlayışının temelinde iki kavram özellikle önem arz etmektedir: bunlar 'kapalı toplum' ve 'açık toplum'dur. Kapalı toplum ve açık toplumun tanımını yaptıktan sonra Popper'in demokrasi hakkındaki görüşlerini paradokslarını açıklayacağız.

Kapalı toplum organik ve durağan toplumdur. Bu toplumun üyeleri doğa yasaları ile toplum kuralları arasında bir fark gözetmezler. Aynı etkinliklere katılırlar dünyayla olan bağlarını büyüsel anlamda düşünürler. Buna karşın açık toplum ise doğal olaylarla toplumsal uzlaşımları birbirinden ayırt eden laik toplumdur; Fikirlerin ve eleştirilerin serbestçe gelişmesini kabul eden liberal toplumdur. Bireylerinin farklı ve özel etkinliklere sahip olmasını kabul eden farklılıkları esas alan bir toplumdur.¹⁹⁶

Açık toplumun anlamına bakacak olursak en genel anlamda eleştiriye açık olan toplum demektir. Açık toplumun birçok özelliği olmakla beraber Popper bunlardan yalnızca örgütlenme ve ifade özgürlüğünü değil aynı anda, toplumu yönetenlerin

¹⁹⁴ Bryan Magee, Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, çev. Mete Tunçay (İstanbul:Remzi Kitabevi,1990), 10.

¹⁹⁵ Eyüp Alsancak, "Karl R. Popper'in Tarihsicilik Eleştirisi Ve Tarihsici Toplum Örnekleri", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2015), 25.

¹⁹⁶ Jean Baudouin, Karl Popper, çev. Bülent Gözkân (İstanbul: İletişim Yay, 1993), 82.

demokratik çerçevede kalmak suretiyle değiştirilebilmelerini de anlar. Yani Popper'a göre eleştiri bilimi de açık topluma imkan veren en önemli öğedir. Bilim bu sebeple yalnızca demokratik ve özgür bir toplumda gelişebilir.¹⁹⁷ Ona göre bu sebeple ortaya atılan çeşitli bilimsel teorilerin yanlışlanmasına bağlı olarak ilerlemesi anlayışının paralelinde toplumda ortaya çıkan sorunlara ilişkin çeşitli önermelerin ortaya atılıp, tartışıldığı ve çözümlerin üretildiği bir siyaset anlayışına dayalı olan açık bir topluma ihtiyaç vardır.¹⁹⁸

Popper, çok net bir şekilde açık topluma mahkûm olduğumuzu aksi takdirde insan olma vasıflarımızı yitireceğimizi şöyle belirtir: "İnsan kalmak istiyorsak, o zaman tek bir yol vardır, açık toplumun yolu. Bu durumda, ne kadar akıla sahipsek, tümünü hem güvenliği, hem de özgürlüğü sağlamak için plan yapmakta kullanarak, bilinmeyene, belli ve güvenli olmayana doğru ilerlememiz gerekir."¹⁹⁹

Popper'ın demokrasiyi tanımlayacak kesin bir ifadesi bulunmamaktadır. O, „açık toplum“ kavramından hareketle demokrasiyi şekillendirmiştir. Bu bağlamda demokrasi konusunda şunları söylemiştir:

“Her ne kadar genel seçimler pek önemli olsa da, demokrasi tam olarak çoğunluğu egemen olarak nitelenemez. Çünkü bir çoğunluğun tiranca bir yönetime başvurması da mümkündür. Bu demokraside yöneticilerin güçlerinin sınırlı olması gerekir. Demokrasinin mihenk taşı şudur: demokraside yöneticiler yönetilenler tarafından kan dökmeksizin görevlerinden alınabilir. Bunun için iktidarda olanlar, azınlığa barışçı yollardan bir değişiklik getirme imkanını veren kurumları kurmazlarsa, yönetimleri tiranlık olur.”²⁰⁰

Bununla birlikte demokrasinin en genel ve bilinen tanımı „halkın egemenliğidir“. Oysa Popper'a göre, gerçekte olan şey farklıdır. Çünkü hiçbir toplumda halk egemenliği söz konusu değildir. Esas egemen olan hükümettir. Bu bağlamda onun açısından asıl önemli olan şey oylamadır. Popper'ın demokrasi söz konusu olduğunda vurguladığı en önemli nokta, kan dökmemektir. Eğer yönetim kötü ise mümkün olduğunca kan dökmekten o yönetimden kurtulmak gerekir. Çünkü demokrasiyi tiranlıktan ayıran nokta budur. Öte yandan Popper'a göre toplumsal

¹⁹⁷ Nejat Bozkurt, 20. Yüzyıl Düşünce Akımları, (İstanbul: Morpa Kültür Yay. 2004), 409.

¹⁹⁸ Derda Küçükalt, Siyaset Felsefesi ve Tarihsellik, (Ankara: Say Yayınları, 2011), 167.

¹⁹⁹ Karl Popper, Açık Toplum ve Düşmanları, C.1, çev. Mete Tunçay (İstanbul: Plato Yayınları, 1997), 28.

²⁰⁰ Popper, Açık Toplum ve Düşmanları C.1, 145-146.

konulara eleştirel bir tavırla bakılmaz ise paradoksa düşmek kaçınılmazdır. Öyle ki çeşitli toplumsal kavramlarda olduğu gibi demokrasilerde dahi paradoksa düşülmektedir. Demokrasi paradoksunun ortaya çıkmasının sebebi; çoğunluğun bir tiranı yönetici olarak seçmesidir. Paradoksa sebep olan şeye karşı Popper'in önerisi; halkın tiran yöneticiyi seçmemesi için tutarlı bir çoğunluğun bulunmasıdır.²⁰¹

Bu bağlamda yönetici kötü ve yetersiz ise belli bir düzen ve açıklık çerçevesinde yöneticinin görevden alınmasını sağlayacak sistem demokraside mevcuttur. Bu yüzden Popper, çoğunluk üzerine inşa edilen yönetim sistemine karşı çıkmıştır. Çünkü çoğunluk her zaman haklı değildir. Demokratik yönetimlerde yapılan genel seçimler ve temsili hükümet sistemleri tiranlığı engellemek için etkili bir yoldur.²⁰² Bununla birlikte Popper, yönetimin çoğunluk üzerine inşa edilemeyeceğini belirtse de çoğunluk esasını tamamen reddetmez. Çünkü o tutarlı bir çoğulcudur.

Popper'in demokrasi paradoksları; egemenlik, hoşgörü, ve özgürlük paradoksudur. Kısaca açıklamak gerekirse; Popper'a göre, „kim yönetmeli“ sorusu yerine „egemen olanın gücü nasıl denetlenmelidir?“ ya da „yöneticilerin iktidarlarını başka iktidarlara dengeleyerek onları kurumsal denetim altında tutmaya çalışmamalı mıyız?“ soruları sorulmalıdır.²⁰³ Bundan hareketle Popper'a göre egemenlik paradoksuna düşmemek için kötü ya da yeteneksiz yöneticinin topluma zarar vermesini engellemek gerekir. Bunun içinde devletin siyasi kurumları olan yasama, yürütme ve yargı işleri aynı doğrultuda hareket etmelidir.

Popper'ın kaçınmak istediği diğer bir paradoks da hoşgörü paradoksudur: herhangi bir toplum sınırsız hoşgörülü davranır ise yıkılması olasıdır. Öyleyse sınırsız hoşgörüye sahip bir toplum düşmanlarını yenebilmek için hazır olmalıdır. Bu toplum eğer gerekirse zor kullanabilir.²⁰⁴

Kaçınılan başka bir paradoks da özgürlük paradoksudur. Koşulsuz şartsız özgür olan toplum kendini yıkıcı olmakla beraber aynı zamanda karşısını da üretir. Çünkü tüm kısıtlamalar kaldırılırsa, zayıfların zayıfı köleleştirmesini durduracak hiçbir şey

²⁰¹ Hayriye Şahin, "Karl Popper'in Platon'un Toplum Ve Demokrasi Anlayışına Yönelik Değerlendirmeleri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2019), 72.

²⁰² Rahmi Şeyhoğlu, "Popper'in Demokrasi Anlayışı", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1998), 117.

²⁰³ Handan Soğuk, "Popper'in Siyaset Kuramının Ana Hatları", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993), 45.

²⁰⁴ Magee, Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, 71.

kalmayacaktır. Popper'a göre sınırsız özgürlük istemek özgürlük düşmanlığı yapmaktır. Sınırsız özgürlük halinde bunlar ile birlikte ekonomik özgürlük paradoksu da öne çıkar. Tam manası ile ekonomik özgürlük yoksulların zenginler tarafından sınırsızca sömürülmesini mümkün kılar. Çözüm olarak zayıf güçlünden korumak için devlet gücüne dayalı sosyal kurumların kurulması gerekmektedir. Devlet karışmaması durumunda o zaman tekeller, sendikalar vb. örgütler bu işe karışabilmektedirler, bu durumda da ekonomik totaliterlik ortaya çıkabilir.²⁰⁵

3.2.6. Robert Dahl

Etimolojik/normatif demokrasi yaklaşımının soyut niteliğinin aksine demokrasi kavramının sayısallaştırılabileceği düşüncesiyle ampirik/deneysel demokrasi yaklaşımı ortaya atılmıştır. Bu ihtiyaç, demokrasinin somut bir tanımlamasının kesin olarak yapılamamasından doğmuş ve öncüsü Robert A. Dahl olmuştur.²⁰⁶

Dahl, ilk olarak 1956 tarihli Demokratik Teorinin Önsözü adlı eserinde normatif demokrasi yaklaşımını ve özellikle azınlıklar ile çoğunluk arasındaki politik eşitliğin sağlanması ve egemenliğin sınırlanması konularında uzlaşma gücü olarak tanımladığı Madison Demokrasi Teorisi'ni ve diğer Popülist Demokrasileri eleştirmiştir.²⁰⁷ Dahl, Sartori'nin de belirttiği üzere gerçek dünya üzerinde tanımlanabilecek ve hâlihazırda demokrasi olarak kabul edilen ülkeleri de kapsayan yeni bir tanım yapma ihtiyacı duymuştur. Bu kapsamda, poliarşal demokrasi adında yeni bir sistem ortaya atmıştır.

Robert Dahl, Platon'dan bu yana yönetimde ehil kişilerin olması gerektiği anlayışına, bir başka ifadeyle elit teorisine yönelik eleştirel bir tutum içerisinde. Platon'un Koruyucular olarak adlandırdığı ve genelin iyiliği için iktidarda olmaları gerektiğini söylediği ehil kişiler mevzusu demokrasi tarihi boyunca sürekli tartışmalara sebebiyet vermiştir.

Dahl'a göre bu fikri savunular sıradan insanların kendilerini idare etme noktasında yetersiz kalacaklarını belirtmişler ve ehil, yani elit bireylerin toplumun iyiliği noktasında sıradan insanlara nazaran daha üstün olduklarını iddia etmişlerdir.²⁰⁸ Eğer

²⁰⁵ Magee, a.g.e., 72.

²⁰⁶ Ömercioğlu "Montesquieu Paradoksu Çerçevesinde Vergi Demokrasisinin İncelenmesi", 76.

²⁰⁷ Robert A Dahl, Demokrasi ve Eleştirileri, çev. Levent Köker (Ankara: Yetkin Basımevi, 1993), 4.

²⁰⁸ Dahl, Demokrasi Üzerine, 84.

ki bütün faaliyet alanlarında işin ehli ve otoritesi sayılacak bireyler her daim ön planda kabul görüyorsa aynı itibar neden siyasi önderlerde tartışma konusu olabilmektedir? Robert Dahl'ın bu tartışmalardaki pozisyonu nettir. O, istisnai bir takım durumlar haricinde devletin kanunlarına bağlı olan bütün vatandaşların, yönetime katılmada ve kararlarda söz sahibi olma noktasında yeterince nitelikli olduğunun kabul edilmesi gerektiğini ifade eder. Uzman bilgisini tabii ki önemser fakat bunun idari mekanizmada bireylerin diğer vatandaşlarının önüne geçmesine sebebiyet verecek bir olgu olmadığını belirtir: *“Uzmanlardan yardım almak bir şeydir, uzmanların ve seçkinlerin sizin uymak zorunda kalacağınız kanunlar ve politikalar belirleme gücüne sahip olmaları bambaşka bir şeydir.”*²⁰⁹

Dahl demokrasiyi desteklemek gerektiğine dair açıklamalarda da bulunmaktadır. Tarih boyunca pek çok siyasal rejimin varlığı malumdur fakat bunların arasından neden öncelik demokrasi olmalıdır?

Dahl bu soruya cevabını 10 madde şeklinde vermektedir:

1. *“Demokrasi zalim ve kötü otokratların yönetimi ele geçirmesine engel olmaya yardımcı olur,*
2. *Demokrasi vatandaşlara demokratik olmayan rejimlerin sağlamadığı ve sağlayamayacağı birçok temel hakkı sağlamayı garanti eder,*
3. *Demokrasi vatandaşlara alternatiflerinden daha fazla kişisel özgürlük alanı sağlar,*
4. *Demokrasi insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olur,*
5. *Sadece demokratik bir hükümet insanların kendi kaderlerini tayin etme, yani kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsat tanıyabilir,*
6. *Sadece demokratik bir hükümet ahlaki sorumlulukların yerine getirilebilmesi için azami fırsat tanıyabilir,*
7. *Demokrasi, insani gelişimi mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok destekler,*
8. *Sadece demokratik bir yönetim göreceli olarak daha çok siyasal eşitlik sağlar,*
9. *Modern temsili demokratik rejime sahip ülkeler birbirleriyle savaşmaz,*

²⁰⁹ Dahl, Demokrasi Üzerine, 83.

*10. Demokratik bir yönetime sahip ülkeler demokratik olmayanlardan daha zengindir.*²¹⁰

Robert Dahl'ın bakış açısında bu özellikleriyle demokrasi, insanlar için diğer alternatiflerden çok daha iyi bir seçenektir. Ayrıca Dahl'ın poliarşal demokrasi teorisine göre bir rejimin poliarşi sayılabilmesi için gerekli sekiz adet ölçüt vardır. Ancak bunların birçoğunu barındıran rejimler poliarşi sayılabilir; nitekim bu ölçütlerin tamamını sağlayan yeryüzünde henüz bir devlet dahi bulunmamaktadır. Dahl'ın belirlediği bu ölçütler; örgüt kurma ve kurulu örgütlere katılma hakkı, ifade özgürlüğü, oy hakkı, siyasi liderlerin destek için yarışma hakkı alternatif bilgi kaynaklarına erişim, kamu hizmetine girme hakkı, serbest ve adil seçimler, oy veya diğer ifade tercihlerine dayanan politika oluşturma kurumlarının varlığıdır.

Poliarşi kuramları, özellikle ulusal düzeyde, geniş tabanlı bir demokrasi için gereklidir. Başka bir deyişle, siyasi yönetişimde demokratik süreci en üst düzeye çıkarmak için tüm çok hükümetli organlara ihtiyaç vardır. Sırf buradaki tüm organizasyonlara ihtiyaç duyulması, yeterli oldukları anlamına gelmemektedir.²¹¹

Dahl'a göre, toplumsal yapı içerisinde yalnızca tek bir elit grubun mevcudiyetinden bahsetmek hata olacaktır. Toplum içerisinde birçok elit grubun var olması, bu gruplar arası rekabete sebebiyet verecektir. Bu elit gruplar da toplumsal yapının bir yansıması olduklarından dolayı farklılıklar barındırmaktadır. Bu farklılıklar ve gruplar arasındaki rekabetin oluşturduğu denge, demokrasiyi mümkün kılmakta ve hiçbir elit grup tek başına iktidar olamayacağı için birbirleriyle etkileşim içerisinde olmak ve geçici koalisyonlar oluşturmak zorundadır.²¹² Dağılan bu kaynakların hâkimiyetlerini ellerinde bulunduran grupların, birbiriyle yarışma içerisinde olmaları sebebi ile demokratik sistemi yürüteceğini belirtmektedir.

3.2.7. Giovanni Sartori

Giovanni Sartori temel olarak demokrasinin olanaklı olabilmesini liberalizme bağlamaktadır. Onun düşüncesine göre liberalizm olmadan demokrasiden söz etmek mümkün değildir. Liberal olmayan, ayrımcı olmayan bir demokrasiyi demokrasi olarak

²¹⁰ Dahl, Demokrasi Üzerine, 57-70.

²¹¹ Dahl, Demokrasi ve Eleştirileri, 57-66.

²¹² Kışlalı, a. g. e. , 279.

adlandırmak yanlıştır. Bu nedenle demokrasi tarihi iyice incelenmeli, demokrasi adına önerilen otokritik rejim kaldırılmalı ve gerçek anlamıyla liberal demokrasi geliştirilmelidir.

Sartori özellikle demokrasi teorisine yönelik çalışmalarıyla ünlenmiştir. Onu bu dönemin en önemli demokrasi teorisyenlerinden birisi yapan unsurların başında ideal demokrasi kuramıyla çağımızda mevcut bulunan demokratik modeller arasındaki ilişkiye odaklanması ve tartışmaları ampirik düzeye taşıması, diğer bir ifadeyle demokrasiyi siyaset felsefesinden siyaset teorisine geri döndürmesi gelmektedir. Fakat amacı meseleyi salt pratik boyuta indirgeyip demokratik ideallerden vazgeçmekte değildir; aksine ikisi arasındaki etkileşime yoğunlaşmıştır.²¹³

Demokrasinin ne anlama geldiği ve ne olması gerektiğine ilişkin belirli bir ayrım yapamayan Sartori, demokrasinin Yunan kökenli olan anlamının analizinin etimolojik bir çözümden başka bir şey olmadığına inanılmaktadır. Ona göre, bugünün demokrasilerinin eski Yunan demokrasilerinden öğrenecek çok şey kalmamıştır.²¹⁴ Demokrasi önemli olsa da, fikirlerinin ve değerlerinin var olma olasılığı, tanımından daha fazladır ve bu anlamda ne dendiğinin önemi yoktur. Gerçekte, en önemli şey, ona en çok yarayan demokrasiden bahsetmektir.

Sartori'nin düşüncesine göre bakıldığında demokrasi oldukça saydam olan bir sözcüktür, yani bu sözcüğün anlamı, dilde yer alan ilk anlamına kolay şekilde bağlanabilmektedir. Bu nedenle demokrasiyi kelimelerle tanımlamak çok kolaydır. Nitekim bu anlamda demokrasi, halkın gücü, halk gücü demektir. Ancak bu, terimin Yunanca anlamının doğrudan tercümesinden başka bir şey değildir. Ancak demokrasi bir şeyi ifade etmektedir. Yani soru sadece kelimenin ne anlama geldiği değil. Aynı zamanda nasıl olduğu ile ilgilidir. Demokrasi kelimesinin anlamı açık olsa da, gerçek demokrasinin ne olduğunu anlamaya hala yardımcı olmamaktadır. Bu bağlamda demokrasi nedir'i, demokrasi ne olmalıdır'dan ayrılmasına olanak yoktur.²¹⁵

Yaşadığımız dönemde, demokrasi teriminin giderek daha fazla saygı görmeye başladığını belirten Sartori, herkesin ortaya çıkmak istemesinin veya demokratik olmak istemesinin olumlu bir gelişme olarak görülebileceğini, ancak bu zorlamanın

²¹³ Özyürek, a.g.t., 77.

²¹⁴ Sartori, a.g.e., 303.

²¹⁵ Sartori, a.g.e., 303.

gelişiminin göz ardı edilemeyecek olumsuzlukları olabileceğine dikkat çekti. Birincisi, demokrasiye ilişkin ne üzerinde konuşulduğu belirsizdir²¹⁶

Sartori demokrasinin diğer rejimlerden ayırt edilebilmesi için sınırlandırılması gerektiğini belirtir. Demokrasinin kurumlara ve kurumsal anlayışa indirgenemeyeceğini ve onun ‘halkın yönetimi’ gibi ucu açık bir tanımla ifade edilemeyeceğini belirtmektedir. Böyle yapıldığı takdirde herkesin sırf halkın bir parçası olduğu için demokrat sayılacağını ve demokrasi kavramının bireysel olarak vatandaşlar tarafından farklı algılanması sonucu kaotik bir durumla karşılaşılacağını söylemektedir.²¹⁷

Sartori, Dahl’ın poliarşi tanımlamasını ele almış ve kendi demokrasi tanımı olan ‘seçimli poliarşi’yi geliştirmiştir. Poliarşiyi tek başına yeterli görmeyerek seçimli poliarşi demenin daha uygun olacağını ifade etmiştir. Zira Ona göre Dahl’ın göremediği nokta, bazı poliarşik sistemlerin genel oya dayanmamış olmasıdır. Böyle durumlarda sistem demokratik değil yarışmalı olur ve elit-halk etkileşiminden ziyade elit-elit ilişkisi ortaya çıkar.²¹⁸ Bir başka ifadeyle poliarşilerde elitler arası rekabet/kontrol ilişkisi ortaya çıkarken elitleri kontrol etme noktasında sıkıntılar yaşanılabilir. Vatandaşların elitleri kontrol edebilmesi, sınırlandırabilmesi ve etkileyebilmesi için elitler arasında seçim yapma hakkına sahip olması gerekmektedir.²¹⁹ Bu sebeple Sartori seçimli poliarşi tanımını geliştirmiştir:

“Seçimli poliarşi tanımlaması Dahl için gereksizdir çünkü onun poliarşi kavramı, tanımı itibarıyla zaten özgür ve yarışmacı seçimleri içermektedir... Şimdi poliarşi anlamsal açıdan ‘oligarşi’nin karşıtı olan bir kavramdır. Bu nedenle poliarşi kavramı tek başına ancak parçalanmış, çoğalmış, yayılmış ve dahası açık iktidar gruplarına dönüşmüş bir oligarşiyi anlatır. Kaldı ki seçimli poliarşi gereksiz bir adlandırma değildir, seçimsiz bir poliarşi de pekâlâ düşünülebilir. Örneğin Ortaçağ dünyası bir özellik: açıklık, dışında poliarşi tanımının içine yerleştirilebilir... Öyleyse bir siyasal sistem genel oya dayanmaksızın da poliarşi olabilir... Her iktidar biriminin elinde dar veya az bir iktidar kalacaktır. Bunun içinde seçimsiz bir poliarşi liderler arasında

²¹⁶ Hasan Demir, “Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi Bağlamında Demokrasi ve Demokrasi Karşıtı Görüşler: Giovanni Sartori Ve Carl Schmitt” (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013 s.87.

²¹⁷ Armağan Öztürk, ‘Schumpeter, Sartori ve Dahl Özelinde Demokratik Elit Teorileri Perspektifi Üzerine Düşünceler’, S.28 *Düşünen Siyaset Dergisi*, (2012):143.

²¹⁸ Sartori, Demokrasi Kuramı, çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014), 84.

²¹⁹ Sartori, Demokrasi Kuramı, 84.

karşılıklı sınırlama ve denetimi önemli ölçüde gerçekleştirecek, kartelleşmeyi önleyecektir. Ama bu yine de demokrasiden çok uzak olan bir şeydir... Önemli olan liderleri sınırlayacak, denetleyecek, etkileyecek olan demos'un onları seçmek için tam ve sınırsız yetkiye sahip olması seçimlerin düzenli aralıklarla yapılmasıdır. Kendi kendilerine ne oligarşi ne de poliarşi yarışmacı demokrasi teorisi bakımından anlamlı ve önemli olacak bir yarışma içermemektedirler. İşte bunun için 'seçimli poliarşi' diyoruz.²²⁰

Burada kastedilen durum seçimler vesilesiyle değişen elit yönetimleri değildir. Böyle olduğu takdirde yalnızca elitler değişecek yönetim aynı şekilde kalacaktır ve Sartori'nin kastettiği model tam anlaşılamamış olacaktır. Sartori'nin asıl anlatmak istediği, bu modelin dinamik bir hüviyet barındırdığı, yani sürekli elit oluşturduğu ve bu elit grupların vatandaşların istek/meyilleri doğrultusunda hareket edecek olmalarıdır. Sistem yöneticileri bu anlayışa itecektir.²²¹

Sartori, demokrasiye yönelik tartışmalarda en önemli sorunun kavramlardan kaynaklandığını belirtmektedir. Sürekli gelişen ve değişen toplumlar tarih ilerledikçe farklı değer yargılarına sahip olmuş ve dolayısıyla demokrasinin 'ideal' değerlerine olan yaklaşımlarda farklılaşarak önemli bir sorun haline gelmiştir. Kavramsal olarak demokrasinin 'halk yönetimi' olarak anlaşılmasının doğurduğu muğlaklığın bu sorunlara sebebiyet verdiğini belirtmiş, bu muğlaklıktan dolayı demokrasi kavramının yalnızca meşrulaştırıcı bir hale büründüğünü ifade etmiştir. Bu sebeple demokrasi üzerine tartışmalar hala devam etmekte ve evrensel demokrasi idealleri üzerinde uzlaşmaya varılamamaktadır.²²² Bu noktada Sartori demokrasiyi salt halk egemenliği anlayışından arındırmak istemiştir. Zira demokrasi halk yönetimi olarak algılandığında mesele yalnızca iktidar üzerinden tartışılmaktadır. Fakat o, tartışmaların içerisine rıza, onay ve sorumluluk gibi kavramları dâhil etmiş, dolayısıyla Ona göre artık halkın üzerindeki yönetim meşruiyetini kuvvetten değil, halkın onayından ve rızasından almakta ve artık iktidar değil 'otorite' olmaktadır.²²³ Keza bilindiği üzere iktidar kavramı güç ve baskıyı çağrıştırmakta fakat otorite rızaya dayalı bir yönetim şekli oluşturmaktadır. Sartori için önemli olan iktidarın tek merkezde toplanmasını

²²⁰ Sartori, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, 169-170.

²²¹ Özyürek, a.g.t, 81.

²²² Efe Baştürk, 'G.Sartori: "Demokrasi Teorisine Geri Dönüş", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı:61- 62, (2011):40.

²²³ Baştürk, a.g.m., 40.

engellemek ve gücün dağıtılmasını sağlamaktır. Gücün tek elde toplanamayacak şekilde dağıtılması, sistemin oligarşiye evrilmesinin önündeki en büyük engeldir.²²⁴

3.2.8. Jürgen Habermas

Habermas liberal demokrasinin krizinin ancak aktif yurttaş katılımı, sivil toplum, kamusal tartışma aracılığıyla aşılabileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda Habermas'a göre yapılması gereken devlet erkleri arasında değil, toplumsal entegrasyonun değişik kaynakları arasında yeni bir denge kurulmasıdır. Yapılmak istenen kapitalist doğrultuda özerkleşmiş egemenlik sisteminin ilgası değil, sistemin emredici kiplerinin hayat alanlarına yönelik sömürsünü engellemektir. Bu engelleme bireyleri ve grupları siyasetten dışlayan bir temsil sistemine dayanan liberal siyaset ve demokrasi modelinin katılımı periyodik seçimlere indirgeyen tasarımıyla gerçekleştirilemez. Bahsedilen engelleme ancak herkesin özgür ve kısıtlamasız biçimde katılacağı kamusal tartışmaya, diyaloga, müzakereye dayanan müzakereci bir demokrasi modeli ile gerçekleştirilebilir.²²⁵

Habermas'ın müzakereci demokrasi kuramı, modern toplumun çoğulcu karmaşıklığı içinde farklı bir sosyal yapı içinde nasıl müzakere edileceği ve uzlaşılacağı sorusuna yanıt aramaktadır. Burada temel sorun, ortak kararların yasal sürece, mevcut haklara ve diğer siyaset programlarına ters düşmeyecek biçimde nasıl alınabileceğidir. Bu konuda Habermas, sivil toplumda ortaya çıkan iletişimsel gücü devletin idari gücüne dönüştürmek için, devletin yeniden yapılandırılması gerektiğini savunmaktadır.²²⁶ Meşrulaştırmanın sağlanabilmesi için müzakereci forumlar daha önce dışlanmış birçok insanın seslerini mümkün olduğu kadar duyurabilecekleri bir şekilde genişletilmelidir.²²⁷ Bu konuda müzakereci demokrasi agonistik kuramın demokrasi anlayışının farklılıklar ve kimlik üzerinde yaptığı vurguyu kabul etmektedir. Bununla birlikte, insanın kendi kaderini tayin etme ve yaratıcılığının, farklılıklar çatışmasından ziyade ortak esenlik, adalet ve problem çözme temelli iletişim sürecinde yer aldığını savunuyor. İstisari demokrasi, demokratik ve meşru kaynaklar olarak kamusal eylem biçimlerini ve konuşma biçimini vurgulayarak modern topluma etkin yurttaş katılımının koşullarını vurgular.²²⁸ Siyaset ve siyasi konuşmalar hakkında

²²⁴ Özyürek, a.g.t., 82.

²²⁵ Gökhan Demir, "Habermas ve Foucault: Müzakereci Demokrasi ve Yönetimsellik", 11/22 *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2011): 58.

²²⁶ Ülkü Doğanay, *Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2003), 39.

²²⁷ Sitembölükbaşı, a.g.m., 151.

²²⁸ Doğanay, a.g.e., 40-42.

elde edilen bilgilerin bireysel görüşlerin kalitesini artıracağını savunmaktadır.²²⁹ Habermas'a göre, karmaşık çoğulcu bir toplumda istişari demokrasinin anahtarı, hukukun üstünlüğüne dayalı bir siyasi sistem kurmak ve sivil toplumun bir dizi devlet ve insan hakları düzenlemesi ve anayasayla yönetilmesi ve güvence altına alınmasıdır. Demokratik kamusal alan; müzakere süreci çerçevesinde ve sorunları belirleyen ve olası çözümler öneren bir çerçeve içinde çalışmalıdır. Habermas'ın hukuki sürece odaklanması, gerçek bir iletişim alanı olarak gördüğü kamusal alan ile liberal demokratik kurumlar arasındaki anlaşmaları pekiştirme çabalarını ortaya koymaktadır.²³⁰

Kendisini radikal ve demokrat şeklinde ifade eden Habermas'ın demokrasi terimi kolektif konularında kamusal akla dayanarak "özgür ve eşit olan yurttaşlar topluluğunun kendisini düzenlemesi gerektiğini belirtmektedir".²³¹ Bu durum ise kamusal alanı özellikle demokrasinin belirli bir unsuru yapan bir anlayıştır. Halkı demokrasinin bir unsuru yapan kavram budur. Habermas'ın kamusal alana bakışı, modern kapitalist toplumda daha iyi bir demokrasi olabileceğidir. Habermas, sosyal alanı modern kapitalist toplumda demokrasinin temel bir koşulu olarak görür. Kamuoyunun şekillendiği ve müzakere edildiği bir dünyada, demokratik özyönetim ilkeleri doğrultusunda olacaktır. Bu durumda, kamuoyu yoklamalarının sonucu veya bireysel görüşlerin toplamı olarak ifade edilmez. İnsanların sonuçlar üretmek için konular arasında aktif olarak katıldığı ve etkileşimde bulunduğu bir alan olarak tanımlanır.²³² Demokrasi özsel unsurlar olarak ve müzakerele vatandaş katılımı ve fikir birliği, etkili iletişim bağlamında demokrasinin önemli unsurlarıdır. Habermas'ın demokrasi düşüncesi özsel olarak "iletişimsel eylem, iletişim etiği ve ideal konuşma durumu" terimlerinin bütünlüğünden ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak bakıldığında Habermas'ın müzakereci demokrasi iki argüman çizgisi üzerinde ilerlemektedir; Bu demokrasi kavramı, ilişkilerin rasyonalitesine dayanır ve modern politik toplumla ilgilidir. Habermas'ın demokrasi kavramı, insan zihninin metafizik sonrası teorisine dayanmaktadır. Demokrasinin bu temel yapısı, kamu işlerinde dönüşlü mantık, açıklık ve özgürlük uygulamalarını kurumsallaştırır. Bu uygulamalara dayanarak kuvveti baskı yoluyla yönlendirir. İkinci kanıt,

²²⁹ Sitembölükbaşı, a.g.m., 155.

²³⁰ Doğanay, a.g.e., 55-56.

²³¹ Meral Özbek, Kamusal Alan, (İstanbul: Hil Yayın, 2004), 95

²³² Jürgen Habermas, İletişimsel Eylem Kuramı C.I, Çev. Mustafa Tüzel (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 52.

Habermas'ın, toplumun özgür ve eşit üyelerini ortak bir yaklaşıma yönlendiren sağduyunun, karmaşık toplumlarda anlaşılırsa kurtarılabilceğine inanmasıdır. Bu canlanma, demokrasinin ideal içeriğini geliştirerek ve modern koşullarda piyasa ekonomisi ve idari bürokrasi dahil olmak üzere sosyal ve politik karmaşıklıkları yeniden yorumlayarak başarılabilir.²³³

Habermas'ın müzakereci demokrasi teorisi, dediğim gibi, yapısal bir değişim, belki de yeni bir demokrasi kültürü olarak görülebilir. Ancak mevcut haliyle, son kapitalist ülkelerde kapitalist sistemi meşrulaştırmak için ideolojik bir araçtan başka bir şey değildir. Marksizmin, yani ekonomik değişimin temel kanıtı olan altyapı değişikliği belli sınırlara tabidir. Bu sınırlara bakılacak olursa Habermas'ın da *Kamusallığın Yapısal Dönüşümünde* ifade ettiğı gibi iktidarda bulunan burjuvazinin çıkarlarının zarar görmemesi için belirlenmektedir. Bu bağlamda özellikle müzakereci olan demokrasi küresel boyut kazanmış olan kapitalizmi çok fazla da rahatsız etmemektedir.²³⁴

²³³ Joshua Cohen'den akt. Ülker Yükselbaba, Habermas'da Kamusal Alan/Özel Alan Ayrımı (Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008), 179.

²³⁴ Ülker Yükselbaba, Habermas'da Kamusal Alan/Özel Alan Ayrımı (Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008), 179.

SONUÇ

Binlerce yıllık insanlık tarihinde yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan değişim insanlığı ilkel konumundan çıkarıp medeniyetler kurabilen modern bir konuma getirmiştir. Elbette bu süreç uzun ve genel olarak sancılı olmuştur. Toplamların yaşadıkları bu değişim süreçleri yalnızca bilimsel ve teknolojik gelişmelerden ibaret olmayıp içinde geliştiğı toplumun özellikleriyle örtüşen, o topluma has bir felsefe, ahlak, kültür özetle bir değerler bütünü meydana getirmiştir. Söz konusu kavramların içeriğini meydana getiren değerlerin oluşması ile toplumu ilgilendiren her aşamada farklı görüşler, öneriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin Antik Yunan'da ortaya çıkan "demokrasi" kavramı böyle bir düşünsel ve yönetsel sürecin ürünüdür. Ancak yönetim biçimlerinin ortaya çıkışında düşünce temellerinin etkisi olduğu kadar toplumsal olayların da etkisi vardır. Atina Polisi; devlet politikalarını oluşturmak ve diğer yönetsel işleri halkın ortak kararları ile belirlemek amacıyla bir araya geline ilk devlettir. Çünkü yaşanan toplumsal olaylar halkı yönetime dâhil olmaya, yönetimde söz hakkı istemeye itmiştir.

Atina Polisi ile başlayan demokrasi düşüncesi günümüze kadar çok farklı anlamlar yüklenerek gelmiş olup, yaşadığımız çağın en istenir yönetim biçimi olmayı başarmıştır. Demokrasinin günümüz dünyasında bir meşruiyete sahip olması ve yaygınlığı sebebiyle demokrasi kavramı içerisinde pek çok farklı yapı ve kavram vücut bulmuş, demokrasinin içeriğini belirsizleştirmiş ve kavramsal kargaşaya neden olmuştur. Demokrasiyi tanımlama sorunu iki yönlü olmaktadır; demokrasi için, hem mevcut olanı hem de olması gereken demokrasiyi kapsayan bir tanıma gereksinim vardır. Bu iki unsur birbirini tamamlamakta olup biri olmadan diğeri de olamaz. Nihayetinde şu sonuca varılmaktadır; demokrasi ideali, demokrasi gerçeğini tanımlamaz ve gerçek demokrasi ile ideal demokrasi aynı şey değildir. Kısaca demokrasi tanımını yaparken şunu unutmamalıyız; demokrasi, idealleri ile gerçeği arasındaki karşılıklı ilişkiden doğar ve bunun etrafında şekillenir.

Sartori'nin belirttiğı gibi, bu çalışmada demokrasi kavramının tanımı ile ilgili yaşanan bu karışıklığın giderilmesine ve demokrasi kavramının sosyolojik perspektifinin anlaşılabilmesi için gerekli olan temel anlayışın ortaya konulması için çalışıldı. Demokrasi kavramının tanımının ardından demokrasi tarihinde yaşanan olaylar incelendi. Binlerce yıllık bu süreçte savaşlar, devrimler, düşünsel değişimler, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve yaşanan pek çok olay bugün yaşadığımız ve istediğimiz yönetim biçimi olan çağdaş demokrasinin oluşmasını sağladı. Çağdaş

demokrasi anlayışının gelişmesi bir anda meydana gelmemiştir. İmparatorlukların zayıflaması, dinin gücünün azalması, savaşlar, düşünsel ve İktisadi devrimler demokrasi için dönüm noktaları olmuştur. Samuel Huntington'un demokratikleşme dalgaları adını verdiği bu olaylar demokrasi için bir sıçrama tahtası görevi görmüştür. Bununla birlikte demokratikleşme dalgaları dünyanın her yerinde ve her toplumda aynı zamanda ortaya çıkmamış ve aynı etkiyi göstermemiştir. Bu süreç aktarılırken çalışmamız için çok önemli bir tespit: Demokrasi her dönem ve her toplumda aynı etkiyi yaratmamıştır. Ayrıca demokrasi anlayışının tek bir pencereden yorumlanması mümkün olmayıp, farklı anlayışlar için farklı kuramlar gelişmiştir. Demokrasi kuramları, en temel ve kaba biçimiyle normatif ve ampirik demokrasi kuramları olarak iki temel kategoriye ayrılmaktadır. Bu ayrıma göre normatif demokrasi kuramları, demokrasi idealini, daha önce bahsettiğimiz "ideal olanı" diğer bir ifade ile demokrasi denildiğinde bu demokrasinin içerisinde bulunması gereken değerleri öne çıkaran ve demokrasinin amacını ortaya koymaya çalışan kuramlardır. Ampirik demokrasi kuramları, normatif kuramların aksine, ideali değil, idealden yola çıkılarak, ideale benzetilerek uygulanmaya çalışılan gerçek demokrasileri ele alır. Bu bağlamda, ampirik demokrasi kuramları, demokratik oldukları kabul edilen devletleri, neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde karşılaştırmalı olarak inceleyip, demokrasi uygulamalarının ortak özelliklerini ve farklılıklarını ortaya koyarak, ideale kabataslak yaklaşılmaya çalışan gerçek demokrasilerin niteliklerini kuramsallaştırmaya çalışır. Ampirik ya da normatif fark etmeksizin çalışmamızda incelenen kuramların ortak bir amacı var; Vatandaş tipolojisi yaratmak ve bu tipolojiye normatiflik kazandırmak.

Demokrasi kavramı da diğer birçok şey gibi zıttı ile tanımlanmaktadır. Antidemokratik uygulamalar da, demokrasinin anlaşılması için öneme sahiptir. Bu çalışmada tüm antidemokratik uygulamalara yer verilmemiş, çalışmanın ilerleyen bölümünde açıklamasına ihtiyaç duyulan uygulamalar açıklanmıştır. Mutlakiyet, otokrasi, totalitarizm ve otoriterizm uygulamaları incelendiğinde, ortak yanlarının antidemokratik oluşları olduğu görülecektir. Bu yaklaşımlar bir kişinin veya belirli dar bir zümrenin egemenliğini öne çıkardığı ve bu bakımdan halkın geri kalanının haklarının önemszenmediği yönetim şekilleri olarak ortaya çıkmaktadır. Demokrasi karşıtlığı her toplumda ve her dönemde görülmektedir. Yönetme gücünü halk ile paylaşmak istemeyen, halka rağmen yöneten tek adam ya da az sayıda kişiden oluşan bir güç odağı Atina Polisi'nden günümüz dünyasına her zaman görülmüş olup ideal demokrasinin yaşandığı bir dünyaya ulaşılmadıkça da görülecektir.

Demokrasinin sözlük anlamında olduğu gibi “halkın kendi kendini yönetmesi” şeklinde tanımlamalar ya da sadece seçim ve oy olgularına vurgu yaparak demokratik yönetimi tanımlayanlar demokrasiyi yalnızca seçim sürecinden ibaret görmektedirler. Bu düşünce hatalı bir yargıdır. Demokrasi bir yönetimi belirleme biçimi olarak seçimi, oy hakkını destekler ancak içerdiği olgular bunlar ile sınırlı değildir. Yani demokrasiyi demokrasi yapan sadece seçim değildir. Öyle olsaydı Hitler’in yönetimi de demokratik bir yönetim olurdu. Demokrasinin var olabilmesi için gerekli unsurlar mevcuttur. Bu unsurlardan çalışmamızda incelediklerimiz; siyasi partiler, seçimler, siyasal katılım, yarışmacı siyaset, siyasal iktidarın seçimle değişmesi, siyasal iktidarın halka hesap verebilirliği, çoğunluğun yönetme hakkı, eşitlik kavramı ve azınlıklar, iktidarın paylaşılması ve seçim barajı, insan hakları, hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı ve sivil toplumdur. Bir yönetim biçimi bu özellikleri eksiksiz olarak içinde barındırıyorsa, gerçek anlamda uygulanan bir demokrasinin varlığından, daha önemlisi kurumsal bir demokrasinin varlığından söz edebiliriz.

Demokrasinin köklü ve uzun bir geçmişe sahip olduğunu çalışmanın başından beri vurgulanmaktadır. Bu uzun geçmiş demokrasi kavramına pek çok farklı bakış açısı sunulması noktasında avantaj sağlamıştır. Demokrasi üzerine geliştirilen görüşler çalışmanın son bölümünü oluşturmakta olup, incelenen görüşler kronolojik sıra ile verilmiştir. Görüşlerin seçimi zaman faktörü ile alakalı olup Antik Yunan’dan Platon ve Aristoteles ile başlayıp çağımız düşünürlerinden bir grup ile sınırlandırılmıştır.

İdeal yönetim nasıl olmalıdır tartışması Antik Yunan’da başlamış olmakla beraber günümüzde de devam etmektedir. Demokrasi bazen ideal yönetim anlayışında yer bulmuş bazen de sapkın bir rejim olarak görülmüştür. Antik Yunan’da Platon ve Aristoteles’in yönetim biçimleri ile ilgili düşüncelerine baktığımızda demokrasinin, günümüzdeki gibi saf olumlu bir anlam taşımadığı, aynı zamanda yüceltilmediğini görürüz.

Antik Yunan’dan günümüze doğru gelindiğinde vatandaşlık hakkının belli bir koşula sahip olmadığı, yönetime tüm vatandaşların katılabildiği, halka ait olan iktidarın halkın adına, halk tarafından seçilmiş olan ve halka karşı sorumlu olan temsilciler aracılığı ile gerçekleşen temsili demokrasi sistemini görürüz. Halk kendilerini yönetecek temsilcileri seçimle belirler. Yani demokrasi günümüzde yönetimi gerçekleştirecek temsilcileri seçmek şeklinde algılanabilir. Bu da demokrasinin sadece seçim sürecinde işleyen sembolik bir temsil sistemi olduğu düşüncesi

doğurur. Yani halk sadece sandığa gider ve temsilci olup olmayacağına başka bir grubun karar verdiği kişiler arasından “temsilcisini” seçmeye çalışır.

Seçmen sayısının verdiği sonuç, en iyi ile en kötünün karşılaştırılması/ ölçüştürülmesi değil o toplumun yönetime yansması gereken ortalamasının alınmasıdır. En bilgeler ve en cahiller arasında bir mücadele değildir bu, toplumsal hedef erdemli ve bilgece bir yaşamı tesis etmek olsa da cahillik suç değil eksiklik olsa gerektir. Buradan hareketle asıl istenen seçkinlerin (hangi özellikleri ile seçkin olmuş olursalar olsunlar) yönetimi / hegemonyası değil o toplumda yaşayan herkesin varlığının yönetime yansmasıdır.

Toplumda eğitim ve gelişim hülasa kalkınma dinamikleri ve sonuçları hangi oranda olursa olsun ideal toplum yapısı yakalanamayacağına göre sınıfçı ve elitist yaklaşımlardan uzak durulmalıdır. Platon, iyi eğitim görmemiş, cahil halkın oy kullandığı bir demokrasi modelinin, bir devletin başına gelebilecek en kötü şey olarak nitelediği tiranlığa yol açtığını ifade etmektedir. Öte yandan iyi eğitim görmüş bilgece hareket ettiğini öne süren bir topluluğun her zaman “erdemli” davranışlar sergileyip iyi bir yönetim anlayışına sahip olma garantisi de yoktur. Kaldı ki geçtiğimiz yüzyıla kadar Avrupa ve Amerika da aristokrasinin kölecî ve sömürgeci yaklaşım gösterdiği unutulmamalıdır. Söz konusu dönemlerde yaşadıkları toplumda siyasî, sosyal, kültürel ve eğitim bakımından gelişmiş zümrelerin yönettiği sistemlerde hem kendi halklarını hem de güçlerinin eriştiği diğer ülkeleri sömürgeleştirme çabaları görülmüştür.

Demokrasi kavramı yaşayan bir kavram olup yaşanan topluma göre özellikleri değişmektedir. Ancak çağın ya da toplumun farklılaşması ile değişmeyen sabit özellikleri vardır ve demokrasi halkı en iyi temsil edebilecek yönetim şeklidir. Demokrasi halkın yönetimi olması sebebi ile eğitim düzeyi yüksek bilinçli bireyler yetiştirmek her toplumun amacı olmalı ve yönetimde her ferdin kendini ifade edebilme hürriyeti ve becerisi tesis edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adıyaman, Murat. "Aristoteles'in Adalet Anlayışı". Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir 2010.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali. Kent Devletinden İmparatorluğa. İstanbul: İmge Kitabevi, 2006.
- Akın, İlhan F. Kamu Hukuku. İstanbul:Beta Basım Yayım ve Dağıtım, 1993.
- Aktan, Coşkun Can. "Demokrasi, Liberalizm ve Sınırlı Devlet". *Yeni Türkiye Dergisi*, S: 25 (1999):142-145.
- Aktan, Coşkun Can. Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı: Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi. Konya: Çizgi Kitabevi, 2005.
- Aktaş, Murat. "Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış". *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1 (2015): 92.
- Alsancak, Eyüp. "Karl R. Popper'in Tarihsicilik Eleştirisi ve Tarihsici Toplum Örnekleri". Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2015.
- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. çev. Saffet Babür. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2012.
- Aristoteles. *Politika*. çev. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.
- Arsel, İlhan. Anayasa Hukuku (Demokrasi). 2. bs. İstanbul :Sıralar Matbaası, 1968.
- Ashford, Nigel. *Özgür Toplumun İlkeleri*. çev. Can Madenci, 4. bs. Ankara: Liberte Yayınları, 2015.
- Ata, Bahri. "1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'in Türkiye Seyahati". *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.3 (2001): 195-208.
- Ateş, Toktamış. Demokrasi. Ankara: Ümit Yayınları,1994.
- Aydın, Nurullah. İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2008.
- Baştürk, Efe. 'G.Sartori: "Demokrasi Teorisine Geri Dönüş", *Liberal Düşünce Dergisi*, 61/62 (2011):40.
- Baudouin, Jean. *Karl Popper*. çev. Bülent Gözkân. İstanbul: İletişim Yay, 1993.
- Bayoğlu, Erol. "Platon Ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması". Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2012.
- Beetham David ve Boyle Kevin. *Demokrasinin Temelleri 80 Soru 80 Cevap*. çev. A. Zeynep Kopuzlu. Ankara: Adres Yayınları, 1995.
- Bekcan, Umut. "Demokrasi Kuramları Açısından Türk Demokrasisine İlişkin Bir İnceleme". Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2005.

Bottomore, T. B. *Seçkinler ve Toplum*. çev: Erol Mutlu Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990.

Bozkurt, Nejat. 20. Yüzyıl Düşünce Akımları. İstanbul: Morpa Kültür Yay. 2004.

Can, Nevzat. Siyaset Felsefesinin Problemleri. Ankara: Elis Yayınları, 2005.

Çam, Esat. Siyaset Bilimine Giriş. 4.bs. İstanbul Der Yayınları, 1995.

Dahl, Robert A. *Demokrasi Üzerine*. çev. Betül Kadioğlu. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2017.

Dahl, Robert A. *Demokrasi ve Eleştirileri*. çev. Levent Köker. Ankara: Yetkin Basımevi, 1993.

De Tocqueville, Alexis. Amerika'da Demokrasi. Ankara: Yetkin Yayınları, 1994.

Demir, Gökhan. "Habermas ve Foucault: Müzakereci Demokrasi ve Yönetimsellik". *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11/22 (2011): 50-69.

Demir, Nesrin. "Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları". *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10/2 (2010): 595-613.

Dewey, John. *Demokrasi ve Eğitim*. çev. Yılmaz Tahsin. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996.

Dewey, John. *Eğitimde Ahlak İlkeleri*, çev. Ferhan Oğuzkan, (Ankara: Şafak Matbaacılık, 1995), 13.

Doğanay, Ülkü. Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek. Ankara: İmge Kitabevi, 2003.

Dursun, Davut. Siyaset Bilimi. 6.bs. İstanbul: Beta Yayınları, 2012.

Duverger, Maurice. Diktatörlük Üstüne. çev. Bülent Tanör. İstanbul: Dönem Yayınları, 1965.

Duverger, Maurice. *Siyasal Rejimler*. çev. Teoman Tunçdoğan. İstanbul: Gelişim Yayınları, 1974.

Ebenstein, William. *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*. çev. İsmet Özel. İstanbul: Şule Yayınları, 2009.

Eker, Semih. "John Dewey'in Pragmatik Politik Düşüncesi ve Politikada Pragmatik Meşruiyet Sorunu", Doktora Tezi, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007.

Er, Mücahit. "Demokrasinin Tarihi Gelişimi", [https://www.academia.edu/9351933/Demokrasinin Tarihi Geli%C5%9Fimi](https://www.academia.edu/9351933/Demokrasinin_Tarihi_Geli%C5%9Fimi) (Erişim Tarihi 29.11.2020)

Erdoğan, Mustafa. "Müzakereci Demokrasi ve Sınırları". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/27 (2012):24-39.

Erdoğan, Mustafa. Anayasal Demokrasi. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.

Erkuş, Sefa. "Demokrasi, Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi". Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2016.

Gills, Barry ve Rocamora Joel ve Wilson Richard. *Düşük Yoğunluklu Demokrasi: Yeni Dünya Düzeni ve Yeni Politik Güçler*. çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Alan Yayınları, 1995.

Giritli, İsmet ve Sarmaşık, Jale. Anayasa Hukuku. 2. bs. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2001.

Gözler, Kemal. Anayasa Hukukunun Genel Teorisi. Cilt I. Bursa: Ekin Yayınevi, 2011.

Gözler, Kemal. Türk Anayasa Hukuku, Bursa: Ekin Yayınevi, 2000.

Göztepe, Ece "Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve Göçmen Forumu Örnekleri". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52/4 (2003):230-243.

Gözübüyük, A. Şeref. Anayasa Hukuku. 11. bs. Ankara: Turhan Kitabevi, 2003.

Guttek, Gerald L. *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. çev. Nesrin Kale. Ankara: Ütopya Yayınları, 2001.

Gündüz Mustafa ve Gündüz Ferhan. Yurttaşlık Bilinci. Ankara: Anı Yayıncılık, 2005.

Habermas, Jürgen. *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

Habermas, Jürgen, *İletişimsel Eylem Kuramı C.I.* çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Hakyemez, Yusuf Şevki. "Çoğunlukçu Demokrasi; Rousseau ve Türk Anayasaları Üzerindeki Etkisi". *AÜHF Dergisi*, C. 52 (2003):65-79.

Heywood, Andrew. "Demokrasi". çev. Bican Şahin, *Liberal Düşünce*, S.8 (1997):108-121.

Huntington, Samuel P. *Üçüncü Dalga Yirminci Yüzyılın Sonlarında*. çev. Ergun Özbudun. Ankara: Yetki Yayınları, 1996.

İnan, Seçkin. "Türkiye'de Demokrasinin Yapılanmasında Önemli Bir Unsur: Parti İçi Demokrasi". Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.

Kapani, Munci. Politika Bilimine Giriş. 22.bs. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2009.

Karaman, Lütfullah. "Sivil Toplum Kavramı ve Türkiye Üzerine Değerlendirmeler: Bir Yeniden Bakış". *Bahar Gündemi* (1990): 4.

Keskintaş, Orhan. "Liberal Ekonomi ile Demokrasi Arasındaki İlişki". Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2011.

Kışlalı, Ahmet Taner. "Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce". *Amme İdaresi Dergisi*, S.1 (1984):70-71.

Kuzu, Burhan. "Demokrasi Resmi İdeoloji - Sivil Toplum". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 47/1 (1992):320-339.

Küçükalp, Derda. *Siyaset Felsefesi ve Tarihsellik*. Ankara: Say Yayınları, 2011.

Laski, Harold J. *Demokrasi Nedir*. çev. Niyazi Berkes. İstanbul: Evren Yayınları, 1962.

Lipson, Leslie. *Demokratik Uygarlık*, çev. Haldun Gülalp-Türker Alkan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1984.

Magee, Bryan. *Karl Popper'ın Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*. çev. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi,1990.

Mayo, Henry B. *Demokratik Teoriye Giriş*. çev. Emre Kongar. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği,1964.

Merey ,Zihni. *Vatandaşlık Bilgisi*. 2. bs. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017.

Miliband , Ralph. "*Sosyalist Alternatif*", *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi: Yeni Değerlendirmeler*. çev. Ergun Özbudun ve Levent Köker. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı, 1994.

Mommsen ,Wolfgang. Max Weber: *Gesellschaft, Politik und Gesichte*. Frankfurt a.M., 1974. Aktaran: Schmidt, *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, 119.

Mosse Claude, *La Démocratie Grecque*, akt. Nusret Polat. Paris:MA Editions, 1986.

Oğuzhan, Merve. "Demokrasi Teorisi Ve Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Süreci". Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2019.

Ömercioğlu, Abdullah. "Montesquieu Paradoksu Çerçevesinde Vergi Demokrasisinin İncelenmesi". Doktora Tezi, Kırıkkale Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2017.

Öymen, Onur. *Demokrasiden Diktatörlüğe: İktidar Uğruna Demokrasiyi Feda Edenler*. 4. Bs. İstanbul: Remzi Kitabevi,2017.

Özbek, Meral. *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayın, 2004.

Özenç, Berke. "Türkiye'nin Demokratikleşmesinde Öncelikler". *Milletlerarası Hukuk Ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 24/1-2 (2004): 622.

Özsağır, Arif. *İnsan Hakları ve Demokrasi, Demokrasi Dosyası*. Ankara: TDV/DİHEP Yayını,2000.

Öztekin, Ali. *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi,2003.

Öztürk ,Armağan. 'Schumpeter, Sartori ve Dahl Özelinde Demokratik Elit Teorileri Perspektifi Üzerine Düşünceler', S.28 *Düşünen Siyaset Dergisi*, (2012):135-158

Özyürek Şahin, Bengü. "Sapkın Rejim Demokrasi: Platon-Aristoteles Örneği". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2015.

Özyürek, Alperen. "Klasik Elitist Teorinin Demokrasi Eleştirisi", Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2018.
Parkinson, C. Northcote. *Siyasi Düşüncenin Evrimi*. çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984),165.

Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Platon. *Protagoras*. Çev. Tanju Gökçöl. 5.bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009.

Platon. *Yasalar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007.

Popper, Karl. *Açık Toplum ve Düşmanları* C.1. çev. Mete Tunçay. İstanbul: Plato Yayınları,1997.

Ross, David. *Aristoteles*. çev., Ahmet Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2011, 395.

Sander,Oral. *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013.

Sarıbay, Ali Yaşar. *Demokrasinin Sosyolojisi*. 2. bs. İstanbul:Timaş Yayınları, 2012.

Sartori, Giovanni. *Demokrasi Kuramı*. çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014.

Sartori, Giovanni. *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. çev. Tunçer Karamustafaoğlu-Mehmet Turhan. Ankara: Yetkin Yayınları,1996.

Schmidt, Manfred G. *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. çev. M. Emin Köktaş. Ankara: Vadi Yayınları,2002.

Schumpeter, Joseph. *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1971.

Sezen, Saim. *Seçim ve Demokrasi*. Ankara: Gündoğan Yayınları,1994.

Sitembölükbaşı, Şaban. "Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi". *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, S.10 (2005):139-162.

Sobacı, Mehmet Zahid. *Elitler ve Siyaset, Siyaset Sosyolojisi*. Ed. Ali Yaşar Sarıbay. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları,2012.

Soğuk, Handan. "Popper'ın Siyaset Kuramının Ana Hatları". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.

Sönmez, Veysel. *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Pegem Yayıncılık,1993.

Şahin, Eyüp. "Platon ve Farabi'de Aristokrasi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51/1 (2010):105-127.

Şahin, Hayriye. "Karl Popper'ın Platon'un Toplum Ve Demokrasi Anlayışına Yönelik Değerlendirmeleri". Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2019.

Şenel, Alaeddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları, 1996.

Şeyhoğlu, Rahmi. "Popper'in Demokrasi Anlayışı". Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1998.

Tanilli, Server. Uygurlık Tarihi. İstanbul: Say Yayınları, 1981.

The Constitution Of The United States Of America with Explanatory Notes United States Government Publishing Office, 2004, 37-38, <https://permanent.access.gpo.gov/gpo58160/constitution.pdf> (Erişim Tarihi: 21.11.2020).

Thompson, Edward Palmer. *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*. çev. Uygur Kocabaşoğlu. İstanbul: Birikim Yayınları, 2012.

Topakkaya ,Arslan. Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırması. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

Tosun, Sibel. "Platon ve Farabi'nin Siyaset Felsefelerinin Karşılaştırılması ve Siyaset Felsefelerinde Erdem". Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Tunç, Hasan. "Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/1-2 (2008):1117.

Tunçay, Mete. Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Türer, Celal. "Amerikan Felsefesinin Yeniden Canlanması". *Felsefe Dünyası Dergisi*. S. 36, (2002): 307.

United Kingdom's Constitution of 1215 with Amendments through 2013 https://www.constituteproject.org/constitution/United_Kingdom_2013.pdf (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

Vural, Betül. "Platon ve Farabi'nin Siyaset Felsefelerinde İdeal Yönetim". Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2010.

Wolff, Richard. *Marksizm ve Demokrasi*. çev. Cem Kamözüt. Praxis, 2003.

Yalçın, Yusuf. "Platon'un Devlet ve Toplum Anlayışı". Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2002.

Yalçinkaya Bilal ve Göngen Mehmet Ali. "Tekilden Çoğula El Değiştiren Diktatörlük: İliberal Demokrasi". *Akademik Hassasiyetler*, 7/14 (2020): 269-289.

Yayla, Atilla. Siyaset Bilimi. Ankara: Adres Yayınları, 2016.

Yılmaz, Aytekin. Modern Demokrasi: Gelişimi ve Sorunları. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000.

Yoldaş, Yunus ve Becerik Yoldaş, Özlem. "Niklas Luchmann'ın Demokrasi Teorisi". *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, S: 2 (2010): 582.

Yükselbaba, Ülker. "Habermas'da Kamusal Alan/Özel Alan Ayrımı". Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

Zakaria, Fareed. “İlliberal Demokrasinin Yükselişı”. çev. Atilla Yayla. *Liberal Düşünce* S.14 (1999):4-21

Zeller, Eduart. *Grek Felsefe Tarihi*. çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: İz yayıncılık, 2001.

